

regnum conseruare statumq; desidero, quo pro meritis & laboribus vestris, & vobis ipsis, & liberis vestris satisfacere possim. Orationi finem faciens omniumq; animos ad pugnandum paratissimos esse videns, statim multos e militib. ad equestrem ordinem vocauit, quos titulis & honoribus ornauit, & multis munerib. auxit. Mox cum acies instruere cœpisset, a Ioanne Luna cui seruebat oppidū nomine Fœlix, viro clarissimo & rei militaris peritissimo remoratus est. Hic enim hoc Regi consilium dedit, vt in crastinum diem præliū differret. ita fore, vt hostes vincti multo facilius possent, si eos primo die a parte solis inuaderent. Non spreuit consilium Rex: nouit enim fuisse prudentis. Pugna igitur in sequentem lucem commissa, tota fere nocte, quo ordine acies ad hostes accessuræ erant, præliumq; committere deberent, considerauit, ordinatimq; disposuit, vt a fronte cum parte equitatus Alphonfus Aragoneus primus hostes inuaderet, & Comes Pratenfis a latere dextro, Bernardus Rocabertus a sinistro iam pugnantes aggredierentur. His laborantibus Henricus Regis ex fratre nepos, qui etiam Infans fortuna dicitur, & Ioannes Aragoneus ad tempus cum equitibus leuis armaturæ succurrerent: quos ipse quoq; Rex statim recenti subsidio subsequeretur. Quem Carcoxana Regiæ cohortis primipilus, Petrus Vrea, Matthæus & Petrus Monticagini, Ioannes Luna, quem supra memorauimus, Philippus Castrensis, Gomecius Suares Ficeroa, Ioannes Dembus, Andreas Pinera, aliiq; nobiles plures sequerentur atq; protegerent. Omnibus itaq; cōmonitis, vt statutum ordinē seruarent, Rex de quarta vigilia magno silentio cum omnibus copiis versus hostes pedetentim proficiscitur, & ante lucem propius accessit, ac priusquam eius aduentus hostibus cognitus esset, duces longiori circuitu iuga montis supra hostes ascendere iussit. Prima luce nondū exorto sole & quasi matutino crepusculo hostes copias Regis prope sua castra cernentes, clamorem magnum tollere cœperunt, metumq; dissimulantes & armis intenti pugnam deposcebant. Regii milites autem omnes eo ordine quo Rex imperauerat dispositi, cupidiq; pugnandi, signum quod tuba dandum erat, expectabāt. Quod cum exorto iam sole Rex dari iussisset, celeriter omnes in hostes impetum vno tempore maximum fecerunt, quem fortissime hostes exceperunt. Diu acriter vtrinq; pugnatum est, & æquo fere Marte. Horam autem diei circiter tertiam cum hostes solis radios & intuitum ac contrariorum armorum fulgorē oculis ferre non potuissent, cumq; Rege superueniente cum magno subsidio magis premerentur, iam vulneribus defessi pedem referre tergaq; vertere cœperunt. Quos fugientes Regis equites insecuti die toto, magnum eorum numerum occiderunt. Centum enim & triginta supra mille interfecti, totidemq; capti fuere. Reliquis etsi locorum asperitas profuit, nemo tamen eorum euadere potuisset, si quibusdam victoribus regiis non præda magis, quam honor cordi fuisset. Hi enim dum legendis spoliis seruandisq; prædis commorantur, fugientibus victis spacium dabant. De regiis autem militib. multi vulneribus affecti, desiderati vero pauci fuere. Iacturam tamen equorū magnam fecerunt, quorū præter multos vulneratos, mortui quoq; plures ceciderunt. Hostium enim nonnulli diffugientibus aliis siue pudore, siue victoriæ spe, siue quod eis fuisset erepta fugiendi facultas, ad suam intentionem in prælio pertinaces fuere. Hi cum viros armatos telis sagittisq; offendere non possent, omne telorum genus in equos conicere nitebantur. Illi autem qui castello fuerant oppositi, cum sociorū alios interfectos, alios captos, alios profligatos animaduertissent, ad Regem in deditionem venere. Idem & oppidani fecerunt. Sub vespere Rex suos omnes in castra reduxit, omnibus etiam qui fugientes insecuti longius discesserant, reuocatis, ad sepelienda suorum cadauera sanandaq; vulnera diligentem curam adhibuit.

907

LVCII MARINEI SICV-

LI DE REBVS HISPANIÆ

LIBER XV.

De eodem bello.

DE sequenti cum in nonnullos captiuorum coniuratos animaduertisset, Tarracam versus, quæ villa inter Ilerdam & Ceruariam posita est, vbi Tarraconensis Archiepiscopus ab hostibus & Ilerdæ ciuibus obsidione premebatur, celeriter contendit. De cuius aduentu moniti hostes, alii Ceruariam, quod oppidum distat a Tarraca passuum millia quinque, alii Ilerdam statim obsidione relicta se receperunt, omnesque Tarracam destituere.

Quæ timens ne sibi idem quod Rubinatibus accideret, supplex ad Regis obsequium propere rediit. Interim Alphonfus Aragoneus Villæ quæ Sancta Coloma dicitur, depopulatus agros, cum Ludouico quodam Gothalanorum duce qui Villæ subsidium ferens repente superuenerat, & cum oppidanis prælium committens, illorum centum interfecit, totidemque captos ad Regem misit. Cumque Ioannes Aragoneus cum ducentis equitibus veniens, seque cum Alphonso fratre coniunxisset, & oppidum rursus oppugnare statuissent, hostibus pacem & Regis clementiam implorantibus facile pepercerunt: eorum tamen ad Regem magistratus miserunt. Hinc cum oppidum nomine Cereale quod prope erat, multis partibus acriter oppugnare cœpissent, omnes oppidanos ad deditiōem venire breui coegerunt. Hac fama magno cum timore populi plures commoti ad Regem sponte venire, eiusque dexteram non sine lachrymis osculati, veniam vitamque deprecabantur. Hic Rex ad securitatem posteritatis singulis oppidis singulos præfectos quibus plurimum confidebat, cum parte copiarum suarum relinquens, ad Reginam atque Principem filium Ferdinandum quorum maximo desiderio tenebatur, cum paucis equitibus Moncatam versus, quod oppidum distat a Barcinona passuum millia circiter octo, magnis itineribus contendit. Id oppidum, Rex cum venisset, Regina cum equitibus Galliæ septingentis quos Gallorum Rex ad eam Gerundam subsidio miserat, armis iam expugnauerat. Gallis autem equitibus Foxanus Comes præerat, qui, vti superiori libro scripsimus, apud Gerundam cum exercitu Reginæ se coniunxerat, & vterque coniunctus exercitus multos coniuratos oppresserant, multosque populos aut armis subegerant, aut ad Regis obsequium adduxerant. Victisq; Monticatinis de oppugnanda Barcinona etiam consultum habebant. Quod consilium Rex etsi minime sequendum esse iam secum cogitauerat (nam prius membra hostium quam caput, hoc est, oppida principatus quam ciuitates frangere oportere censebat) ne tamen Reginæ & Foxani Comitum Gallorum equitum ducis consiliis repugnare aut contradicere videretur, eorum voluntatibus de oppugnandis Barcinonensibus assensus est. Verum enimvero nihil magis huic expeditioni quam tempus esse contrarium videbatur. Hyems enim maxime sæuiens impediēbat. Hęc enim Nonis Decembribus profectio contra Barcinonam decreta est. Cæterum Rex, vt supra diximus, Reginę potius consiliis & Gallorum studiis assentiri maluit, quā vel seruire tempori, vel suū, quamuis multo melius, consilium sequi. Eo igitur assentiente cōfestim duo Gallorū duces cum multis equitibus, ad portā vsq; ciuitatis quæ noua dicitur, accesserūt. Itē alia ex parte Foxanus Comes per Iuncheræ iter ad ædem S. Mariæ nomine Iesu cum duobus aliis & magno equitum numero peruenit. Ciuitas autem portis præclusis, & armorum millibus quinque per muros dispositis, magno clamore Castellæ Regis vexilla simul & nomē extulere. Erat autem in ciuitate pugnatorum maxima multitudo, Regis vero vix erant hominum millia decem, & nihilominus intra mœnia ciues se cōtinebant. Ciuitas autem & loci natura & ædificiorū arte valde munitur.

A meridie namq; pelagus admittit, & ab occidente monte Iouis seu (vt alii volunt) Iudæorū propinquo plurimum iuuatur. Per reliquas vero partes etsi campos habet patentes, murorum tamen ædificiis, crebrisq; turribus, & circumductis fossis & aggeribus fere se inexpugnabilem præbet. Propter huiusmodi munitiones & defensorum ingentem multitudinem Rex oppugnationem minime profuturā esse videns, instructa acie & communitis castris, hostes, si foras exirent, expectabat: lapidibus tamen interdum tormentis excussis muri feriebantur. Ciues autem muros non excedere, tormentis vti, quibus periit Iacobus Gothomanus, cuius mors magno quidem dolore Regem & omnes equites affecit. Erat enim nobilitate generis, ingenio, moribus, & militari virtute præclarus. Dū vtrinq; machinis & tormentis contendunt, tandem post aliquot dies ex vrbe magnus equitum numerus egressus a porta quæ mari propinqua est, cum paucis Regis equitibus qui propinquiore erant, prælium committunt. Quorum impetum equites regii etsi numero valde pauciores erant, dum tamen Gallorum subsidium venisset, fortissime sustinere. Ciues tamen, venientibus Gallis, terga vertentes, in ciuitatem se recipere cœperunt: multi tamen ingredienti vulnerati fuere, nonnulliq; ceciderunt. Alphonsus Aragoneus interea cū magna parte equitatus multisq; peditibus omnes agros & hortos ad Iuncheram vsq; vastauerat, mōtemq; ciuitati propinquū quem supra memorauimus, depopulatus, magnam inde prædam reportauit in castra. Est enim hic locus multis rebus admodum diues, & hortis amœnissimis fœlix, quem Barcinonenses vocabulo corrupto & deprauata nominis dictione Moniuu nominant. Huic monti capto præsidium reliquit. His rebus gestis Vilagius quidā qui regiæ classi præerat, cum octo triremibus in Regis auxiliū veniens, ciuitati propius accessit. Sed ventis aduersantibus & natura littoris, vbi nulla vnquam tuta nauigia fuere, atque superueniente Francisco Pyno qui numerosæ Gothalanorum classis præfectus erat, discedere quidem coactus est. Hic Rex viginti fere dierum spacio commoratus, cum & expugnandę vrbis difficultatem, & magnos imbres infestaq; pluias exercitus ferre nullo modo posse vidisset, cum Regina Comiteq; Foxiensi Gallorum duce de relinquenda ciuitatis obsidione communicato iam consilio, statim castra mouit: ac ne forte inimicis aliquod spacium daret, cum omnib; copiis magna celeritate proficiscens, oppidum cui Villa Franca nomē est, & abett ab vrbe passuum millia prope viginti, de improviso ingressus est. Hic Rex oppido iam capto quadringentos oppidanos interfici iussit, quoniam ducem quendā Gallorum equitum virum nobilissimum occiderant. Hac re gesta, & aliis finitimis oppidis ob timorem in Regis potestatē reductis, Tarraconem proficiscuntur. Quę ciuitas in littore maris inter Dertosam & Barcinonam posita est. Ciuitas est nobilis a scriptoribus celebrata, & a Romanis Scipione duce condita. Quam Rex, ciuib; egredi non audentibus, ex duabus partibus machinis & tormentis bipartitis, aliis apud ædem sancti Francisci, aliis iuxta templum diui Dominici dispositis, oppugnare statuit. Apud eos autem qui tormentis præerant, in altera parte Comitum Foxanum & Pontium Riberam, in altera duos Gallorum duces cum firmissimis præsidiis reliquit. Ipse cum ducibus reliquis & magno equitum numero loca omnia mari contermina, quibus hostibus facilis patebat egressus, occupauit. Alphonsus Aragoneus interim vineas & agros omnes igni ferroq; vastabat. Dies quinque mœnia tormentis concussa iam casum & ruinam minari videbantur, nec propugnatores aderant. Tum itaque cessantibus iam tormentis in muros omnes concurrunt, & scalis appositis & protecti scutis ascendebāt. Tum repente magna ciuium multitudo e turribus altis saxa magni ponderis & tela cōiicientes, eos statim repulerunt. Rex autem suos frustra nitentes reuocauit in castra, & rursus exercere tormenta violentius & incessanter imperauit. Tum quidem omnium & præsertim Gallorū irritatis animis, intensius multo machinis & tormentis omnes incumbere. Ciues idem fecere. Sed hi noctu cessare, regii vero nunquam. Dū hoc genere belli biduo contendunt, die tertio magna Gothalanorum classis subsidio ciuib; aduenit. Quæ cum propter regiā classē portum ingredi non potuisset, apud ædem Sanctæ Clarę littoribus appulit, ibiq; magnus hominum numerus expositus

positus est. Hos ciues secum coniungere & in urbem recipere volentes ciuitatis portas aperiunt, magnoque equitatu celeriter ad eos contendunt. Rex autem instructis ordinibus & exercitu bipartito priusquam hostes iungerentur, in utrosque magnum impetū fieri iussit. Primo prælio profligatos inimicos, alios in naues, alios in urbem reuerti compulerunt, pluresq; & in maris & in ciuitatis ingressu præter vulneratos occiderunt. In quo quidem prælio Regis duces & plures equites magnū nomen fortitudinis & clarā famam consecuti fuerunt, & præcipue Ioannes Cabrerius Regis alumnus & eques generosus, qui pene solus ab hostibus undique circumuentus, fortissime strenueq; pugnans & hostes feriens illesus euasit. Hoc prælio magistratus & omnes ciues perterriti, cum etiam tormentis quati muros & laborare iam turres vidissent, timentes, ne victi & armis expugnati, maiores perferrent cruciatus, clementiam Regis implorantes & veniam deprecati, sese regiæ virtuti tradiderunt. Hac deditioe facta, finitimi fere omnes ad Regem pacem petentes venerunt. His impune receptis, & Rhodorico Rebolleto ciuitatis gubernatore relicto, Rex & Foxanus Comes cum aliquo equitū numero Bellagueram proficiscuntur: Gallorum autem reliquos duces cum aliis copiis & exercitu Morellam versus ire iussit, quod oppidū distat a Valentia nobilissima ciuitate spacio millium quadraginta. Dum Rex Bellagueræ commoratur, Comes Pallariensis & dominus Cruyllæ cum magnis hostium copiis Gerundam oppugnabant. Sed Petrus Rocabertus qui Gerundæ præfectus erat, cum aliis ducibus & exercitu ciuitatis, eos primum ab obsidione discedere coegit, deinde campestri prælio vicit, & fugientes præter captos multos etiam interfecit, atque ducem quendam aduersariorum, nomine Derlondem, cum multis aliis seditiosis, in turri ad quam salutem quærentes confugerant, igne cremauit. Alii autem duces quos (vt paulo ante diximus) Rex cum exercitu Gallorū in Vrgelli fines Morellam miserat, oppida multa castellaq; armis expugnauerant, multosq; populos in Regis obedientiā venire compulerant. Eodem temporis spacio multa bella diuersis locis gerebātur. Et præterea Rex Castellæ rursus pacis fœdere quod cum Aragonum Rege iureiurando confirmauerat neglecto, magnum in Aragoniæ fines exercitum in Gothalanorum auxilium misit. His dum Rex cum Gallorum equitibus occurrit, multi Gothalanorum populi qui vel armis victi, vel timore perterriti, depositis armis iā quiescere cœperant, iterum defecerunt. Quæ res magnum quidem Regi laborem attulit. Cæterum cū Rex aggredi prælio Castellanos statuisset apud Ixaram, quod est oppidum Aragoniæ, Gallorum duces aduersus Castellanos Regem pugnare recusantes, Regem Aragonum deprecati sunt, vt prælium quod aduersum Castellanos parauerat, differret. Nolebant enim fœdus amicitie violare, quod inter Gallorum & Castellæ principes statutum longo tempore seruauerant. Dicebant itaq; se contra Gothalanos omnia libenter pericula subituros, & aduersus eos a Rege Gallorum missos fuisse, a quo etiam mandatū habebāt, vt si quid inter Aragonum & Castellæ principes accideret discordiæ, eos reconciliare & pace coniungere diligentissime studerent, neque armis contendere paterentur. Ideoque petiuerunt a Rege, vt si Ludouici Gallorum Regis vel amicitia vel honor sibi charus esset, non Gallos equites aduersum Castellæ Regem bellum gerere iuberet. Se Castellæ Regem adituros dixere, rogaturosque vt Castellanos copias ab Aragoniæ finibus statim discedere iuberet. Ita fore vt & sibi Gallorum animos tāquam magnis officiis in perpetuū faceret obnoxios, & Gothalanos multo facilius opprimeret. Quod si Castellanos Rex honorifice rogatus eorum precibus abnueret, & Gallorum Regis amicitiam negligeret, sese multo libentius in eum quam in fœdifragos pugnatos esse dixerunt. Rex autem etsi Castellanos armis & præliis vincere malebat quam precibus, cognita tamen Gallorum voluntate, qui tū quasi iusta petere videbantur, illorum studiis assentiendum existimauit. Annuens igitur eos vehementer hortatus est, vt quidquid essent facturi, quamprimum expedirent, quoniā sibi morā plurimū detrimenti allaturā videbat. Duo igitur Gallorū duces Castellanos Regē statim adierūt, q̄ omnia quæ cū Aragonū Rege nuper egissent, ei retulere. Rogāt vt quid in animo habeat, quidq; factur⁹ esset, sine mora respōderet.

Hæc cum audisset Castellanorum Rex, se quod petissent libenter facturū respondit, constituitq; cum legatis, vt interpositis induciis cum Aragonum Rege, vnum in locum ipse cum Rege Gallorum ad colloquium conuenirent, vbi suas & Gothalanorum res cum Aragonum Rege pace componerēt, quod autore Rege Gallorum fieri facillime posset, atq; tota diu iam armis & bellis vexata nimis pacaretur Hispania. Hoc responso accepto legati ad Regem Aragonum reuersi cum ei omnia retulissent, eum supplices deprecati sunt, vt eam conditionem pacis & componendarum rerum rationem quam Henricus Castellanorum Rex constituerat, non renueret. Rex autem etsi Gothalanos ac Castellanos hostes armis potius opprimere quam pace sibi reconciliare volebat, quia tamē id sine Gallorum auxilio facere nō poterat, quos sibi defuturos minime dubitabat, si Castellanos bello persequi vellet, quo plura mala maioraq; discrimina vitaret, cum Castellanis & obstinatis pactus inducias, cum Gallorum ducibus de colloquio cum Ludouico Gallicæ Rege constituit, vt & ipse illorum colloquio interesset. Mox Castellanis in Castellam, & Gallis in Nauarram proficiscentibus, Cæsaraugustam se cōtulit. Hic paucis commoratus diebus dum & equites quos expectabat conuenirent, & Galliam versus, vt cum Ludouico Rege colloqueretur, profectiōē pararet, Castellanorum Rex & Gallici maris princeps qui Almirantes vulgo dicitur, secretos cōferebant sermones, & remotis vtriusq; familiaribus, quasi res magnas nouasque molirentur, clam soli nonnunquam colloquebantur. Quorum occulta consilia multis male cogitandi causam dedere, qui sermones illorum clam omnibus nouo insolitoq; more collatos, neq; ad commodum, neq; ad honorē Gallorum & Aragonum Regum pertinere suspicabantur. Hanc suspicionem crebri rumores affirmabant, qui eos in vtriusque Regis dedecus, neq; sine fraude locutos fuisse vulgo ferebantur. Quæ res multorum quidem malorum materiam præbuit. Nam & ab vtroq; Rege de colloquio consilium destitutum est, & bella quæ tunc interpositis induciis iam quiescere cœperant, redintegrata, multo magis accensa fuere. Siquidem violatis fœderis & induciarū iuribus, Montefani conuentus equites quorum Ascorna Regis Aragonum legatus præfectus erat, Dertosæ agros vndique vastare cœperunt, & cum Dertosanis equitibus e ciuitate progressis prælium committentes, illorum multis occisis, alios omnes fere vulneribus confectos intra muros ciuitatis compulerunt. Hinc magna cum præda & nonnullis captiuis reuertentes, oppidum Smertū, quod Castellani paucis ante diebus vi ceperant, magnoq; præsidio tenebant, oppugnatū venerunt. In cuius expugnatione Dux Ascorna multis hostiū telis grauiter vulneratus occidit: reliqui vero, Castellanis expulsis, oppidanos in fide Regis, vt ante fuerant, retinere. Eodem tempore multis in locis totius principatus bella gerebantur. Nam quidam vir in armis insignis & valde strenuus, Cardonæ Comitæ filius, cui & genus & nomen erat Spurius, cum oppidum cui nomen erat Gratia, quod a Rege defecerat, obsideret: Dertosanos quos ciuitas cum Castellanis quibusdam subsidio Gratianis mittebat, equestri prælio deuicit, omnesq; populos Pratarum prouinciæ qui iam nutare ac deficere cœperant, diligenter in amore Regis & obsequio continuit. Tum etiam Fernandus Angulus, & Ioannes a Toledo, qui iussu Regis Belagueræ præerant, Beltranum Almendarē cū exercitu sibi apud oppidum Lignolam occurrētem diuq; pugnantem magno certamine profligarunt. Quo prælio plures equites peditesq; vtriusq; partis conciderunt. Biures quoq; ordinis sancti Ioannis militiæ præfectus, cū exercitu paruum oppidum Azeniam quod defecerat, obsidione premebat. Sed Azeniē sibus a Dertosanis qui nō longius aberant, auxilium petentibus, a ciuitate subsidio missus exercitus regios equites oppidū oppugnantes acriter inuaserunt. Hic diutius vtrinque strenue & æquo Marte pugnatum est. Cæterum plurimis equitibus e ciuitate in auxilium hostium superuenientibus, Regis equites opprimebantur. E quibus acri longoq; prælio iam defessis, præter vulneratos interfecti ducenti totidemq; capti fuere, reliqui fuga magnoq; labore, castris tamen amissis, euaserunt. Item Comes Treuignii, Bursanenses & Tyrosionios Alcalam Aragoniæ oppidū oppugnantes, cum magnis copiis aggressus a tergo, eorum quoadringentos occidit: & Ferrandus cui

dus cui Camara cognomen erat, Cypranam & Caspen oppida, nonnullis interfe-
 ctis oppidanis, expugnauit. Aluarus Mendosius Castellæ Regis legatus Borridæ
 castellum, deceptis fraude custodibus, cepit, multaq; damna populis propinquo-
 ribus intulit. Multa præterea tū prælia quæ comprehendi nequeunt, & aliis in lo-
 cis principatus gesta fuere. Tota namq; prouincia Tarraconensis oppugnationi-
 bus, præliis, & sæuis populationib. arsit. Tantus quippe furor Gothalanos omnes
 inuaserat, tanta dementia vexabat, tanta mentis caligine ducebantur, vt nullis ad-
 monitionibus, nullis minis, nullis deniq; cladibus ad pristinam sanitatem vnquam
 redire potuerint. Sed eorum viribus exhaustis, opibus quas multis annis magnisq;
 laboribus terra mariq; parauerant, omnibus amissis, & propriæ salutis & honoris
 obliti vsq; ad mortem pertinaces erant. His igitur omissis, quoniam quæ nullo
 ordine gesta fuerunt, in ordinem redigere literisq; mandare non facile est, ad Ara-
 gonum Regem reuertor, qui cum multis Aragoniæ nobilibus Cæsaraugusta pro-
 ficiscens, in principatum perueniens, apud Ilerdam ciuitatem cum Pratarū Com-
 ire quem illic cum exercitu reliquerat, se coniunxit, & omnes equites qui diuersis
 locis aduersus hostes renitentes bella gerebant, ad se vndiq; conuocauit. Interim
 Tarraconensis Antistes multique magnates ad eum cum sua quisq; familia spon-
 te venerunt. Idem fecerunt & multi Siciliæ nobiles, qui Regi suppetias tulerunt
 cum pecuniis & equis. Itaque coniunctis omnibus copiis in hostes omnia signa
 conferri iubet, submotisque Castellanis & Aragoniæ prouinciæ finibus expulsis,
 Gothalanos seditiosos magnis cladib. affecit, breui tempore multa oppida, depo-
 pulatis agris, expugnauit, multos populos metu perterritos ad obsequium redegit.
 Et collectis omnibus copiis, Kalendis Maiis Ilerdam quæ iterum defecerat, profe-
 ctus, in hortis ciuitatis citra flumen Sicorim castra posuit, instructaque acie mili-
 tes omnes in armis esse iussit. Erat enim in ciuitate magnus militū numerus quos
 Petrus Decius ciuitatis præfectus de Regis aduentu non ignarus, ex multis parti-
 bus euocauerat, qui Regis appropinquantibus copiis, equites & ciues omnes ar-
 ma capere, & locis ciuitatis opportunis tormenta quibus in oppugnantes vteren-
 tur, disponere iussit. Est autem Ilerda Hispaniæ ciuitas nobilis, inter Barcinonam
 & Cæsaraugustam, quæ ab vtraq; pari ferme distat interuallo, memorata Roma-
 norum bellis ciuilibus. Hic enim Iulius Cæsar Magni Pompeii copias quibus Mar-
 cus Varro, Lucius Afranius, & Marcus Petreius præerant, superauit. In ripa Sico-
 ris posita ciuitas in altiorem collem confurgit, templis & aliis ædificiis, fructifero
 solo, & antiquissimo literarum gymnasium celebris: amnis præterea qui saxeo ponte
 transitur, & aquis & aureis arenis insignis. Ciuitatis etiam fines Vrgelli fertilissimos
 agros attingunt. Vna re tantum minus scilicet minusque salubris, quod hyeme nubi-
 lo plerumque regitur cælo. Sed hætenus de ciuitate. Postero die Gothalanor-
 um duces cum magno equitum peditumq; numero flumen traiecerunt, & cum
 Regis exercitu qui ad pugnam paratus erat, prælium commiserunt. Acriter vtrin-
 que primo cōgressu & viribus æquis pugnatum est. Deinde vero durante pugna,
 hostes qui minus labores & arma ferre consueuerant, longo iam defessi certamine
 pedes referentes in ciuitatem sese receperunt. Ex quibus interfecti pauci fuere: de
 Regis autem equitibus numero plures ceciderunt. Nam qui fugientes hostes ad
 muros vsque ciuitatis persecuti fuerant, eorum multos ad sua castra redeuntes tor-
 menta quæ ciues Ilerdæ iaciebant, interemerunt. Cum quibus & Ioannes Luna
 vir nobilis, & forma corporis & animi magnitudine præstantissimus, occubuit, cu-
 ius mortem magnus quidem Regis & totius exercitus mæror secutus est. Hoc ta-
 men prælio regii milites, & profligatis hostibus in ciuitatemq; compulsis, & capto
 diui Augustini templo, victores fuere. Multos dies deinde ac prope duos menses,
 modo equestri prælio, modo pedestri certamine, nec sine vtriusq; partis cæde fu-
 soq; sanguine pugnatum est. Ceterum post multa variaq; prælia longo iam labore
 defessi hostes, suburbium ciuitatis & omnes domos atq; sanctorum ædes quæ extra
 muros ciuitatis erant, amiserunt. Est autem suburbium iuxta pontem quo trans-
 itur ad ciuitatem. Hoc suburbio capto, regii militibus magna quidem spes expu-
 gnanæ ciuitatis accessit, & Ilerdenses nō paruus timor inuasit. Itaq; Rex nocte quæ

secuta est, in suburbium castra transferri ac fossa valloque muniri, & tormenta locis ad oppugnandum tutis & opportunis locari iussit. Interea ciues eo loco qui medijs inter pontem & muros ciuitatis erat, multo robore magnisque confixis trabibus præualidam sibi munitionem confecerant, & ab altera parte quæ ad pontem & Regis castra spectabat, vsque ad vtramque ripam fluminis aggeres fossamque perduxerant. Hoc materiæ munimentum & lignorum molem Rex prima luce multis tormentis oppugnare iubet. Vbi complures iacti lapides propugnantes hostes summouere, regii milites, capto ponte, certatim & fossam lapidibus terraque complere, & confixas sudes trabiumque munimen euellere nitentur. Huc Ilerdæ ciues periculum sibi pertinentes vndique repente concurrunt, & in eos qui lignorum machinam eruere conabantur, tela conicietes acerrime pugnabant. Regis autem equites etsi numero pauciores erant, propter angustiam loci qui plures capere non poterat, hostium tamen numerosam multitudinem propellebant. Quorum Siculus quidam cui Ioannes Cilestrus erat nomen, saxo magni ponderis concussus, armatus in fossam quam transferat, in caput decidit, diuque capite solo affixo stetit & pedibus erectis, donec a sociis qui aderant, adiutus, ad pugnam rediit. Tum & Ferdinandus Rebolletus qui primus hostium phalanges perfregerat, cum missilibus telis, armis quibus indutus erat perforatis, vulneratus in pectore concidisset, a suis armigeris e solo statim sublatus, & comunitus vt in castra reciperet, vulnusque medico curandum præberet: Prius, inquit, vulnus vlciscamur, postea curabimus. Hæc locutus in hostes conuersus violentius dimicauit. Acriter hic ab omnibus diuque pugnatum est. Nam defessis regii militibus alii recentiores succedebant. Denique compulsis intra muros ciuitatis hostibus, omnes Regis equites in sua castra victores redierunt. Quorum etsi multi vulnerati, nulli tamen desiderati fuere. Ex aliis vero præter vulneratos complures, nonnulli quoque ceciderunt. Cæterum dum hæc apud Ilerdam prælia gerebantur, Regina & Ferdinandus filius ex Cæsaraugusta cum duabus quingentariis cohortibus in auxilium Regis venientes apud diui Francisci templum castra posuere. Nam vt in hunc locum copias adducerent, in itinere literis Regis & nunciis præmoniti fuerant, vt media ciuitas inter duos exercitus aut facilius expugnaretur, aut citius in deditionem veniret. Quod quidem cõsiliu Regem minime fefellit. Ciues enim & longa fame languentes, qui iam diu ex lini semine panem comederat, multiq; inedia perierant, & omni subsidii spe destituti, post multa prælia quibus magnum vulnus acceperant, & quia præter vastatos agros omniaque bona consumpta se ipsos perditum iri cernebant, ne sua pertinacia interirent, ab Rege colloquium petierunt. Quorum legati cum supplices ad Regem venissent, nihil ab eo præter vitam deprecabantur. Quibus Rex non vitam solum & libertatem, sed omnia quoque bona concessit, idque fecit nonnullis equitibus suis quos iam prædæ cupiditas ceperat, inuitis. Demum clauibus acceptis, præcauens ne subsidium quod Barcinonæ parabatur, veniret, præmissis cum legatis multis armatis equitibus, ciuitatem maturius ingressus est, & cum eo Regina simul & Ferdinandus filius. Qui cum ciuitatis magistratibus quos a iureiurando quod pro conseruanda republica præstant, Iuratos appellant, & cum aliis ciuitatis equitibus per vicos equitantes, miserabiles esurientium puerorum fletus & querulas voces hauriebant. Quorum matres palpis crinibus misereque flentes ad Regem & Reginam cum venissent, dum eorum pedes osculabantur, multis etiam lachrymis irrigabāt: quarum præterea nonnullæ longo ieiunio deficientes in terram nimio languore cadebant. Virorum autem complures & promissa barba terribiles, & ex angui macie pallentes, vt qui iam vultus humanos exuerant, vel montanas trucesque feras, vel mortuorum hominum effigies referebant. Quos miserata Regina, & præcipue pueros, ad sua castra confestim misit, & qui omnibus cibaria distribueret, imperauit. Hic dies octo Rex commoratus, dum & ciuitati quæ necessaria erant prouidit, & milites qui ex acceptis vulneribus ægrotauerant, conualescerent: tandē Nonis Quintilibus Alphonsum & Ioannem Aragoneos, Comitum Pratensem, & alios duces cū septem cohortibus Ceruariam versus præmisit, quos ipse ciuitatis arce Ioanni Lescano commissa,

missa, postero die cum reliquis copiis subsecutus est. Quod quum Barcinonenses animaduertissent, auxilio Castellanoꝝ omniq; spe iam destituti, ad Petrum Portugalliaꝝ Comitum Vrgelli nepotem legatos miserunt, quibus omnem facultatem dederunt, vt ei nomine Gothalanorum omnium Barcinonam ciuitatem totumq; principatum offerrent. Quod ille munus regnandi cupiditate captus minime recusauit, sed sua vndiq; conuocata familia multis equitibus comitatus, simul cum legatis Barcinonam profectus, apparatu pene regali magnoq; gaudio totius ciuitatis excipitur, & vltro citroq; iuratis ex compacto conditionibus & priuilegiis, ingenti ciuium clamore Rex appellatus est. Hunc deinceps non Petrum Portugallic, neq; Regem, sed dumtaxat Lusitanum denominabimus, a Lusitania vltioris Hispaniaꝝ prouincia, vnde a Barcinonensium legatis accitus venerat. Est aut̃ Lusitania inter Gallaciam & Baticam, quæ tribus vberrimis fluminibus, Durio, Tago & Ana continetur, cuius prouinciaꝝ pars vltima quæ vergit in solis occasum, ab incolis & recentioribus historicis Portugallia nuncupatur. Huius aut̃ nominis etsi certam reddere rationem non possumus, nobis tamen opinari licet ex Gallia olim homines in huius regionis maritimam ciuitatem quæ Portus appellatur, ingressos, suæq; patriæ nomen Gallia ciuitatis nomini, quod nonnunquam fieri solet, addidisse. Sicut & Celtiberia, quæ ab Ibero amne citerioris Hispaniaꝝ & Celtis Gallorū populis nomen accepit. Sed ad Lusitanum redeo, qui etsi Rex electus in titulos illustres & magnos principatus honores assumptus fuerat, eius tamen animus non minorem quidem curam & sollicitudinem quā lætitiā sentiebat, propterea quod & alienum regnum ingressus erat, & Gothalanorum neque mores neque linguam satis intelligebat, & Aragonum Rex qui tum Ilerdam ciuitatem armis ceperat, cum exercitu victore propinquus erat. Ilerdensibus enim captis, & ciuitatis castello Iohanni Lescano cui plurimum Rex confidebat, vt supra memorauimus, commisso, duces quos cum copiis Ceruariam versus præmiserat, magno cum equitum numero subsequēbatur. Ex Gothalanis interim perfidis quos aduentante Lusitano Comes Pallariensis & alii coniurationis autores acciuerant, multitudo magna conuenerant. Erant præterea in ciuitate nonnulli Castellani milites, quos a regiis equitibus præliis ante gestis profligatos & in vltiorem proficiscentes Hispaniam Barcinonæ ciues apud se magnis precibus multa que pecunia retinuerant. Ex Lusitania quoque qui venerant, & aliarum nationum milites, Gothalanorum copias augebant. Præfectis igitur electis & ordinibus instructis, & Ceruariensium leatis auxilia petentibus, Lusitanus cum omni exercitu coniunctisque copiis e Barcinona proficiscens, Equalatum peruenit, quod oppidum Ceruariam versus distat a Barcinona passuum millia circiter quadraginta. Huc speculatores quos e Barcinona Lusitanus exploratum res Aragonum miserat, redeūtes, multos principatus populos qui defecerant, post Ilerdam captam in Aragonum Regis obsequium & gratiam rediisse, & Tarraconenses cum Ceruariensibus metu perturbatis de deditioe placandoque Regis animo consilium inisse dixerunt. Quorum delatis vulgatisque sermonibus, non paruus quidem timor hostes omnes inuasit, & Lusitani qui Ceruariensibus auxilium implorantibus opem ferre statuerat, consilium & cogitationes impediuit. Nam etsi Ceruariensibus subuenire decreuerat, multis tamen quos metus ceperat, hortantibus, vt Barcinonem potius redire, quam Ceruariā proficisci vellet, ne muris illic & obsidione clausus exituque prohibitus, vel longa fame, vel expugnato oppido, in hostium potestatem venire cogeretur: diu cogitabundus, & ad deliberandum quid esset facturus anceps (nam & Barcinonam reuerti pudore, & Ceruariam ire metu prohibebatur) demum neque Barcinonam rediit, neque Ceruariam profectus est, sed itinere quod Ceruariam ducebat omisso, cum omnibus copiis transuersum iter ingressus, ad dexteram Montem Serratum relinquens, in Pratenfis Comitum terram peruenit. Quæ regio pars est prouinciaꝝ Tarraconensis & Cathalonicaꝝ principatus, versus septentrionem, distatque a Barcinona passuum millia sexaginta. Hic oppida multa quæ defensoribus carebant, expugnauit, quorum agros igne ferroque vastabat. Hoc eo animo Lusitanus faciebat, vt Pratarum Comes qui Regis

Aragonum copiis præerat suis populis auxiliaturus, ab obsidione Tarracæ quæ acriter oppugnabat, discederet, & cum exercitu Pratas versus proficisceretur, cū eo Pratis egressus in itinere prælio decertaret, quo victo & militibus eius fufis, deinde Regis copias quas cum Comitibus exercitu coniunctas plurimum posse cernebat, tutius inuaderet. Ideoq; quo maturius Comes venire, & suis auxilium implorantibus opem ferre cogeretur, violentius omnia vastare, crudelius in captiuos animaduertere, his præterea qui semel moniti iussa morarentur & serius portas patefacerent, horrendam & per multa tormentorum genera mortem minari. Quod ubi Rex qui Tarracæ tunc erat, a multis qui inde relictis omnibus rebus ad eum cōfugerant, accepit, tanta sæuitia commotus Pratarum Comitem ab obsidione Tarracæ reuocatum, cum aliis ducibus quos Ceruarienses oppugnatum miserat, cum exercitu contra Lusitanum celeriter ire iussit. Cui mox & Ferdinandum filiū quem multis nobilibus præfecerat, subsidio misit. Qui tamen puer ætate magis quam adolescens erat (annum enim quartum decimū agebat) magno per tamen armis & equo gaudebat. Laudis igitur & belligerendi cupidus magna celeritate proficiscens, die quarto Comitem suos fines ingressum cōsequutus est. Cuius aduentus incredibili lætitia milites omnes affecit. Postero die cū omnibus coniunctis & instructis cohortibus, in oppidū Comitibus quod Calafum vulgus appellat, & a Pratis quæ inde cernuntur, millia passuum fere quinque remotum est, Ferdinandus Princeps & duces omnes ingrediuntur, totaq; nocte propter propinquos hostes paratas & armis instructas acies habuere. Complures equites armati positus ex tempore tentoriis, extra muros oppidi pernoctarunt. Vbi dies illuxit exploratores nonnulliq; Pratenfes ad Ferdinandum Principem venerunt, & Lusitanum Pratis egressum Calafum versus cum maximis copiis & ordinibus instructis venire dixerunt, & iam signa eius & sublatus equorum pedibus puluis cōspiciebantur. Tum Ferdinandus omnes ex oppido copias eduxit, & ad exponendas cohortes locum considerauit. Oppidi situs & loci natura erat huiusmodi. In plano fere loco incipiebat, & in collem leuiter accliuem consurgens, in editiorem planitiem desinebat. Huc Ferdinandus copias adduxit, & milites omnes paratos & armis intentos esse iubens, venientes & iam appropinquantes hostes expectabat. Tum in aere ciconiarum repente densissimum agmen apparuit. Quod nouum genus augurii non paruum quidem multorum mentes perturbauit. Aues enim etsi neq; prodigiosæ sunt, neq; humanis carnibus vescuntur, inter vtrumq; tamen gregatim volantes exercitum, multorum quidem futuram cædem significare videbantur. Interim Lusitanus quamuis eodē non nihil turbatus augurio, metu tamen dissimulato, milites quos propter inspectū prodigium non paruus timor inuaserat, hortatus, oppido propius accessit, & apud diui Iacobi templum quod a Calafco circiter mille passus aberat, copias continuit. Mediū inter vtrumq; exercitum spaciū maior erat planities, & opportunus ad pugnandū locus. Lusitanus instructa acie & exercitu tripartito, Gothalanis equitibus qui sibi primum prælium poposcerant, Petrum Decium præfecit. His omnes Burgundiæ milites, quorum magnum numerū habebat, subuenire iubet. Secundam aciem Nauarris & Castellanis compleuit, quibus Beltranum & Ioannem Almendaretem præposuit. Tertiā cuius ipse præfectus erat, ex Lusitanis & nonnullis Gothalanorum primariis equitibus instituit. Eius primipilus erat Laurentius Monticatinus: custodes autē Comes Pallariensis, Redæ Vicecomes, Graus Cerbellon, & Cruillæ dominus erant. Cohortibus hoc modo dispositis, longo sermone Gothalanos hortatus est, quibus primum maiorum suorum virtutes illustres & res terra mariq; magnifice gestas commemorauit: deinde omnes iniurias illis illatas a Rege Ioanne, crudelissimas cædes, bonorū amissiones, & agros igne ferroq; depopulatos repetens, quot oppida, quot ciuitates, quot castella tormentis cōcussa corruissent, quot viri fortes apud Rubinatum ceciderant, in memoriam adduxit. Barcinonæ principatū vel liberum esse debere, vel ad Vrgelli Comitibus hæredes pertinere, Barcinonensibus affirmabat. Qui si pristinx solitaq; virtutis in prælio gerendo eo die memores esse vellent, facile quidē & amissas omnium bonorum possessiones recuperarent, & ignominias quas indignissime perfe-

perferebant, vlciscerentur. Non esse dicebat de victoria dubitandum, propterea
 quod & virtute militum præstantiores erant, & numero plures. Quod etiam si nu-
 mero plures essent, illa tamen ratio nobis perfacilem victoriam pollicetur, quoniã
 cum hominibus qui pueri iudicium in re militari sequuntur, cõgrediendum esset.
 Postremo vt pro honore, pro vita pugnarent, admonuit. A Gothalanis ad Nauar-
 ros accedens, illis cum multa verba dixisset quibus illorum animos accendere fa-
 cile poterat, demum Caroli Vianæ principis mortẽ memorauit. Castellanis bella
 quæ Ioannes Rex Aragonum tot annos aduersus Ioannem & Henricum Castel-
 lanorum Reges indigne gesserat, retulit. Deniq; Burgundiæ militibus atque reli-
 quis qui stipendio & prædæ spe militabant, honores & commoda quæ victis ho-
 stibus victores consequi possent, & quam plena diuitiis & hostium spoliis manus
 quæ bene pugnasset, in castra rediret, ostendit. Dum Lusitanus oratione coniu-
 ratos hortabatur, interea Ferdinandus etsi corporis robore minus firmus, vt supra
 diximus, propter ætatem, animi tamen viribus fortis, ex colle vbi constiterat, ex-
 erciturum ad planitiem deduxit, ibiq; ad hunc modum aciem instruxit, vt Pratarum
 Comes cum parte magna equitatus cum hostibus a fronte configeret, primaque
 prælia committeret, statimque Bernardus Rocabertinus a dextera, & Mathæus
 Monticatinus a sinistra pugnantes, hostes a lateribus opprimerent, Henricus Prin-
 cipis frater patruelis laboratibus, & quos hostium multitudo magis vrgeret, cum
 suis equitibus subsidium ferret. Bernardum vero Gastonem cum peditibus mon-
 tem qui aderat, ascendere iussit, vt inde signo dato celeriter in hostes imperum fa-
 cerent. Tarraconensis Archiepiscopus, Comes Modicensis, Ioannes Pratus cum
 equitibus suis peditibusq; oppidum castraq; tuerentur. Ipse autem cum primipilo
 Caraxona magnaq; parte nobilium quos salutis suæ causa custodes habebat, Pra-
 tensem Comitem & qui cum eo prima prælia commisissent, subsequeretur. Hoc
 modo ordinibus instructis, aduocatos duces & omnes equites his verbis alloqui-
 tur. Omnes homines quibus ætas & rerum experientia desunt, fortissimi viri,
 non dare quidem, sed accipere doctrinam & consilium decet. Ego itaq; qui sum
 & ætate puer, & in re militari tyrunculus, & minus expertus, vos omnes rogo ob-
 testorq; vt si vobis ordines quos in instruenda acie consideravi, minime forte pro-
 bantur, & aperte & statim mihi consilium vestrum & sententiam ostendatis, to-
 tamq; aciem & pugnandi rationem vobis mutare, vestroque iudicio liberius in-
 struere liceat. Volo enim si quid vestræ virtuti & rebus inclyte gestis fortuna de-
 traxerit, vt non me ducem, sed ipsam possitis accusare fortunam. Nam quo statu
 simus, quo in loco sita sit nostra salus, omnes quidem mecum intelligere potestis.
 Rex noster abest, cuius nomen & præsentia nos hodie plurimum iuuare posset.
 Cæterum vestra virtus & rei militaris scientia, magnanimi proceres, me quidem
 patris aspectum desiderare non sinit. Mihi enim in huiusmodi fortunæ conditio-
 ne præliisq; gerendo, quod aduersum tyrannum sceleratorum hostium ducem pa-
 ramus, etsi patris absentia, si mea puerilis ætas, si denique rei militaris pugneq; no-
 uitas, causæ non parui timoris esse debeant, plus me tamen proceres spes virtutis
 vestræ, plus animi fortitudo, plus ætas & rei militaris vsus hortantur. Me namque
 fortiorem faciunt memoria victoriarum vestrarum, fama; præclara rerum quas
 fortissime semper gessistis. Quæ omnia mihi nõ solum timorem minuunt, verum
 etiam de sceleratissimis hostibus quam certissimam victoriam pollicentur. Quod
 si hostes hominum multitudine & exercitu numeroso plurimum posse videntur,
 non tamen timori nobis esse debent. Non est enim fortium virorum, si quando
 numero paucioribus contra plures pugnare contingat, de salute aut de victoria
 desperare. Nam Alphonsum patruum sæpius audiui narrare solitum, quod mihi
 quoq; pater affirmavit, a vobis perpaucis propter virtutem vestram, magnumque
 vsus rei militaris, innumeras hostium copias fuisse superatas. Mementote igitur
 hodie, viri fortes & amici mei, vestræ solitæ virtutis, vt honorem & gloriam quam
 vincendo vobis comparastis, & a maioribus vestris qui fortissimi fuerunt, accepi-
 stis, posteris sine aliquo dedecore relinquatis. Ego autem meorũ more maiorum
 & in laboribus, & in periculis, a vobis nusquam abero. Sed iam more nostro pro-

ceres diuinum numen & auxilium conuocemus, & in prælio semper in ore Aragoniæ nomen & Dei sanctissimæ genitricis habeamus. Hac oratione habita primiduces, pugnandi ordines instructos a principe comprobantes, Principem primum obsecrant atq; monent, vt prælio abstineret, suosque pugnantes ex tuto loco cerneret. Alii deinde ad alia respondere volentibus tēpus defuit, propterea quod equites quos princeps ad explorandum locorum situs & accessus ad hostes paulo ante præmiserat, cum ad hostium castra propius accessissent, cum hostium equitibus e castris egressis prælio contendere cœperant, & ab illorum numerosa multitudine superati fugientes ad sua signa reuertebantur. Quod cum Princeps & eius duces animaduertissent, confestim canere tubas, & in hostes signa cōferri iubent. Idem Lusitanus fecit. Signis itaque datis vtrunque concurrunt. Comes Pratarum cum multis equitibus quos ex omni numero iussu Principis elegerat, in hostes ingressus, illorum multitudinē magno impetu perfregit. Bernardus Rocabertinus & Matthæus Monticatinus a lateribus, vti princeps instituerat, perturbatos hostes aggredientes, eorum multos occidunt. Hi tamē cum primo satis prospere pugnasent, paulo post labore magno defessi, vehementer a multitudine hostium qui suis subsidio veniebant, premebantur. Id cum animaduertisset Princeps, suis laborantibus Henricum subsidio cōfestim misit, & Bernardo Gastoni quem iugum montis cum peditibus ascendere iusserat, signum dedit. Ipse cū reliquis equitibus quos apud se retinuerat, & Carcaxona primipili centurione, Henricum subsequitur. Ita vno tempore, magnum omnes in aduersarios impetum fecere. Prælium ingressus Princeps, in exhortando duces multosque equites nominatim appellauit. Quem cum illi in prælio nec sine periculo versari vidissent, eius saluti pertimescentes acrius pugnare, & hostium non minus equos quam equites interficere. Hostes primo conflictu iam perturbati, alii labore defessi, alii vulneribus retardati, cum Principis equitibus amplius resistere non potuissent, terga vertentes ad sua signa ducemque Lusitanum qui nondum ex castris egressus erat, se recipere cœperunt. Hos insequentes victores a tergo, alios occidunt, alios vulnerant. non ab illis hortati prælium redintegrant, sed fuga simul cum aliis, qui subsidio veniebant, salutem quærunt. Equites itaq; per loca ad cursum expeditiora, pedites per asperiora montanaque timore perterriti nullo ordine turpiter diffugiunt. Complures inter fugiendum, quo celerius current, arma quæ deicere poterant, abiecerunt. Victores namq; fugientium quoscunq; consequebantur, vt hostium multitudinem minuerent, omni neglecta redemptionis conditione, trucidabant. Lusitanus aut suos omnes magna cum strage profligatos esse videns, pauore magno concussus & anceps propriæ salutis, equo quo vehebatur dimisso, recentiorem alium pernicio- remq; subito conscendit, & Regis dimissis insignibus, equitis habitus assumpsit, & nocte superueniente se victoribus immiscuit, quibuscum ad portas vsq; Pratarum peruenit, vbi milites nonnullos qui oppidum tuerentur, reliquerat. Hinc victoribus ad Principem Ferdinandum redeuntibus, admissis equo calcaribus ingressus est oppidum, quo deinde diffugientes exercitus eius reliquæ sparsæque cohortes quæ siluis delituerāt, flammaram signa prospicientes ad multam noctem sese receperunt. Cæterum Ferdinandi milites etsi primum nullis eorum qui fugiebant, hostibus parcebāt, deinde tamē prædæ cupiditate capti, dum colligendis hostium spoliis incumbunt, & cadentibus arma & quidquid preciosum erat detrahunt, multis quos vel occidere, vel capere poterant, fugiendi locum spaciumque de- runt, minoremq; victoriam fecere. In qua quidem duces & equites omnes Principis Ferdinandi suas vires & animi fortitudinem in officio rei militaris ostende- runt, & imprimis Bartholomæus cognomento Vius, vt alios omittam. Hic enim eques leuis armaturæ cum hoste validissimo cataphracto homine valēissimo, qui magnitudine corporis & virium magnus Burgundius vocabatur. Cui Bartholo- mæus occurrens lanceam per os emisit, & auulsa hasta ferrum quod ossibus infi- xerat, restitit. Quo vulnere accepto magnus Burgundius ex equo cadens efflavit animam. Ferdinandus aut post solis occasum, & iam discedente crepulo luce- que diei, multis hostium captis, pluribus occiis, & reliquis diffugientibus, insigni victoria

victoria potitus, apud Pratas, quo se recipiebant hostes, insidias veritus, suorum sa-
 luti consulens, receptui canere iussit, suasq; cohortes quæ diffugientes adhuc ho-
 stes insequerantur, ad se reuocauit. Cuius iussu reuertentes equites, alii captiuos
 hostes secum duxerunt, alii magnas prædas & multa spolia signaq; retulere. Lusitani
 quippe exercitus equites grauis armaturæ præter vulneratos interfecti quoq;
 centum septuaginta, & capti ducenti fuere, quorum equi complures occisi, non-
 nulli simul cum equitibus & armis in victorum potestatem venerunt. Et quod ma-
 gnopere mirandum fuit, lætioresq; victoriam fecit, tanta hostiū multitudine Fer-
 randini, etsi perpauci vulnerati, desiderati tamen nulli fuere. Quæ quidē res Prin-
 cipi Ferdinando, cunctisq; victoribus solidum & cumulatū gaudium, maioremq;
 voluptatem præbuit, quam ipsa victoria. Ideoq; princeps ea nocte copiis in oppi-
 dum reductis, & captiuis custodibus traditis, primum Deo pro parta victoria gra-
 tias egit, vota q; persoluit: deinde vulneratos omnes reuisit, commendauitq; medi-
 cis diligenter. Hinc ad castra reuersus, ad Regem Tarraconē de prælio gesto nun-
 cios cum literis confestim misit. Qui nuncii de victoria peroptata incredibilem læ-
 titiam Regi & Reginæ qui de filii salute valde solliciti erant, attulerūt, adeo vt Rex
 præ nimio gaudio oculorum visus quos amiserat, recuperauerit, & Regina vota
 quæ pro filii salute promiserat, Deo Optimo Maximo persoluit. Sed redeo ad
 Principem Ferdinandum, qui magna victoria potitus, vt erat magnanimus & hu-
 manissimus Princeps, vt animos omnium equitum suorum quos fortissimos cog-
 nouerat, ad maiora facinora concitaret, quum omnibus gratias egisset, & eorum
 fortitudinem collaudasset, paratis epulis magno lautoque conuiuio, cunctis du-
 cibus & multis equitibus, vt vna secum & eadem mensa simul discumberent, fa-
 miliariter imperauit. Inter cœnandum autem vnusquisque lætitiæ plenus & ho-
 noris quod in prælio fecerat, & quidquid sibi contigerat, Principi referebant.
 Princeps autem Ferdinandus cum pariter omnium virtutē & fortitudinem col-
 laudasset, vnum ex captiuis adduci iussit. is erat ex Lusitanis. Qui a Principe Fer-
 dinando, quot hominum millia Lusitanus ex Pratis secum duxisset, & quot illic
 reliquerat, interrogatus, habuisse Lusitanum dixit hominum millia septem, ex
 quibus Pratis quingentos qui oppidum tuerentur & conseruarent, reliquisse.
 Hoc in custodiam reducto, alius ex Castellanis adductus est. Hic eadem interro-
 gatus, eodem modo respondit. Hac re gesta Ferdinandus certis equitibus impe-
 rauit, vt stationes omnes requirerent. Quod cum diligenter omnes fecissent, quie-
 ti se dederunt.

LVCII MARINEI SICV- LI DE REBUS HISPANIÆ

LIBER XVI.

De eodem bello.

OSTERO die Lusitanus ex Pratarum oppido, quo diffugerat,
 discedens, certis ducibus vsus per montes & inuia loca profici-
 scens, Manresam ciuitatem, quæ distat a Barcinona triginta
 millia passuum, peruenit, vnde paucis ante diebus magna cum
 spe habendæ victoriæ discesserat. Qua quidem spe frustratus
 eius animus & tristitia affectus quiescere non poterat, quippe
 qui desiderabat aduersam superare fortunam. Assiduis enim
 multorum vocibus & querelis offendebar, qui Calafetano prælio filios infæli-
 citer amiserant. Mulierum quoque miserabiles questus quæ cum filiis etiam viros
 in bellis extinctos repetebant, molestissime ferebat. Ideoque Beltranum Almen-
 daretum legatum cum exercitu Ceruarix subsidio mittens, ipse cum reliquis co-
 piis in Ampurdaniam prouinciam venit. Quæ regio est prouinciæ Tarraconensis

Galliam versus, multorum oppidorum & bellicosæ gentis, distatque a Barcinona quinquaginta millia passuum. Hic multis prouinciæ populis conuocatis, Besalonenfibus qui rerum omnium penuria laborabant, opem tulit. Est autem Besalon oppidum inter Gerundam & Barcinonam. Hac ope recreati Besalonenfes, sumptis armis cum eo simul proficiscuntur. Quorum virtute fretus Lusitanus (erant enim bellicosi & armis atq; præliis assueti) Turanam oppidum quod aberat a Besalone passuum millia triginta, cum magnis copiis oppugnatum venit, totumque oppidum, ne quis effugere posset, obsidione cinxit. Erant autem intus præter oppidanos, regii equites quadraginta, & oppidi præfectus qui dicebatur Baniolus. Hi cum neq; oppidum, neq; seiplos ab hostium machinis, tormentis, & oppugnationibus tueri possent, & nulla fugæ spes esset, conditione, vt pecunia redimerentur, sese dederunt. Quibus in deditioem acceptis, elatus ea victoria Lusitanus, Bisbalim oppidum versus quod non longius aberat, exercitum duxit. Cuius oppidi cultores admodum fideles, sub Regis imperio constantissime permanentes, aduersus hostes arma parauerant, & Petro Torrellæ Regis legato qui oppido præerat, sese aut Bisbalim patriam defensuros, aut ad vnum mortem propugnando subituros iureiurando confirmauerant. Lusitanus autem prope oppidum copias adduxit, & loco ad oppugnandum dum satis opportuno castra ponit, multis tormentis oppugnat. Concussi iam muri disrumpebantur, & qua tormenta propugnatores submouebant, scalis & vineis ascendere conabantur. Regis autem legatus Petrus Torrella milites & oppidanos hortatus, in hostes e muris tela saxaq; cõiicere iubet. Tum omnes fortissime propugnantes hostium nonnullos occidunt, alios in castra reuerti compulerunt. Ex castris tormenta rursus exercent, & ex oppido item tormentis saxa iaciuntur. Interim Petrus Torrella qui Bisbalis tuendæ curam habebat, nuncium qui quanto in discrimine versarentur omnes qui oppidum defendebant, Regi denunciaret, properare iussit. Auditoq; nuncio Rex cognitoq; suorum periculo, collectum pro tempore subsidium obsessis confestim misit, & duces qui tum Gerundæ præerant, missis nunciis huc quam primum transire cû suis copiis imperauit. Hi dicto Regis audientes, omnes equites peditesq; sumptis armis festinare iubet, ac celeriter venientes, cum aliis qui regio iussu subsidio venerant, se coniungunt, & in Pobolitano castello, quod a Bisbali passuum millia quinque aberat, relictis omnibus impedimentis noctu magno silentio, præmissis nuncio qui oppidanos de aduëtu eorum certiores faceret, ad oppidum propius accedunt: in quod nondum orto sole portis reclusis recepti fuere. Lusitanus interea & de illorû aduentu commonitus, & Calafetanæ fortunæ memor, castra duplici fossa muroq; muniri, magnisq; sudibus circumuallari iusserat, & locis quibus ad se oppugnandum facultas & opportunitas hostibus esse videbatur, machinas & multa tormenta collocauerat. Postero die regii duces ex oppido egressi instructas acies habuere, & si hostes e castris exirent, expectabant. Quos vbi iam diutius intra vallum se continere viderunt, propius accedunt, & in eos irrita tela coniiciunt. Itaq; cum propter munitiones quas densissimis sudibus inexpugnabiles confecerant, eos offendere nullo modo potuissent, & ipsi illorum tormentis premerentur, inde discessere, & vt hostium vires frangerentur, Ampurdanorum partis aduersæ qui Lusitanum pecuniis & exercitu iuuant, omnibus agris & possessionibus igne ferroque vastatis, in oppidum magna cum præda rediere. Interim Lusitanus oppidum tormentis oppugnat, & turrinam quæ firmior erat, continuis & crebris ictibus concussam iam disiecerat. Ex oppido item regii saxa tormentis in hostes iaciebant. Atque ita pugnantibus vtrinque multi perierunt, pluresque nobiles partim occisi, partim grauissime percussi concidebant. Die toto tormentis pugnatum est, noctis tenebræ pugnandi finem fecere. Cæterum Lusitanus potiundi oppido spe destitutus, timensq; ne obsessus in castris, comiteatu quæ multis ex partibus expectabat, & subsidio prohiberetur, de tertia vigilia castra mouens, prima luce ad Pobolim quæ a Bisbali passuum millia quinque abesse supra demonstrauius, cû exercitu peruenit, & iuxta oppidum positus castris, Ceruariensibus quorû agros Ferdinandus Regis filius depopulabatur, subsidium misit. Mox autem cû audisset Regis exercitum

exercitum Bisbali discessisse, super montem Rupiam qui aderat, copias adduxit, ibiq; castra ponit. Montis non difficilis erat ascensus, & ab Oriente planicies. Hac venientes equites regii prælium repente committunt. Acriter vtrinq; pugnatum est. Primo prælio pauci cadunt, vulnerati plures fuere. Tandem Lusitani in castra sese receperunt, & insequentes regios equites redire tormenta coegerunt. Post solis occasum omnes in castra recepti fuere. Lusitanus nocte fere tota magno silentio pugnae sequentis diei ordinem & rationem considerans vigilanter instituit, vt eum primum illucesceret regia castra repente subitoq; cum omnib. copiis inuaderet, ita fore sperans, vt hostes ex improviso & inopinantes aggrediens, magno impetu valde perturbaret, & perturbatos ac impeditos multo facilius opprimeret. Qd̄ consilium transfuga quidam siue poenitentia ductus, siue diuinitus, noctu clam e Lusitani castris egressus, Alphonso Aragoneo qui ea nocte cum equitibus centum missus a Rege superuenerat, aliisq; Regis ducibus aperuit. Alphonso itaq; Lusitanis detecto consilio transfugam in suum tabernaculum adduxit, reliquosq; Regis duces equitesq; vocari confestim iussit. Quibus adhibitis, quas copias, quot equites, & quot pedites Lusitanus haberet, a transfuga diligentissime quaesit. Is respondit in Lusitani castris esse hominum millia fere quinque, ex iis equites circiter mille, peditem qui armis erant assueti, numerum trium millium, deniq; pugnatorum millia quatuor se connumerasse dicebat. Alphonso hac re cognita & transfuga custodia honorifice tradito, duces omnes & centuriones commonet, vt quisq; cohortis suae milites ad tertiam vsq; vigiliam conuiuiscere sinat, deinde vero vnūquemq; magno cum silentio diligenter in armis esse iubeat. Itaq; sedulo suū quisq; fecit officium, aliquantoq; maturius quam dux Alphonso imperauerat, intenti sumptis armis expectabant. Alphonso autē vbi regios omnes equites atq; pedites ad pugnam paratissimos esse vidit, exercitus quadrifariam partitus est, vt in hostes alii a fronte, alii a lateribus, alii etiam a tergo dato signo celeriter impetum facerent, vt cum hostes in sua castra se recipere conarentur, minus facile reuerti possent. Itaq; castris bipartitis, & in medio castrorum ad currendū expeditissimo loco relicto, quasi magno vico ciuitatis, Alphonso suorum alios ante castra venturis hostibus opposuit, ad sinistram alios, alios ad dexteram consistere iubet, ipse vero post castra cum suis equitibus constitit. Quos autem in fronte castrorum aduersos hostibus opposuit, monuerat, vt appropinquantibus hostibus per media castra simulata fuga quasi hostium perterriti multitudine, terga vertentes & equis ad motus calcatibus celeriter omnes concurrant, & relictis aliquantulum castris in hostes conuerterentur, fortissimeq; pugnent: alii simul ab utroq; latere, simul a tergo omnes vno tempore pene circumuentos hostes opprimerent. Hac itaq; ratione modoq; regii exercitibus partitis, cohortibusq; dispositis, Lusitanus ita vt statuerat, suos hortatus, vix expectata luce diei, cum omnibus copiis e castris egressus, repente signa canere, & in Alphonso equites qui ante castra sese opposuerant, impetū fieri iubet. Omnes ingenti clamore tubarumq; clangore concurrunt. Iis propius accedentibus & pilis pene directis, equites regii, vt Alphonso Aragoneus imperauerat, simulato metu sese fugae dederunt. Hos Lusitanos insequentes regiae cohortes & a tergo simul & a lateribus inuadunt. Alphonso Aragoneus cum suis equitibus, & cum aliis qui fugam simulauerant reuertentibus, a fronte magnum celeriter in hostes impetum fieri iubens, in hostium agmen numerosae multitudinis omnium primus ingressus est. Cuius audita vox & facies aspectu terribilis, hostium quidem mentes qui eum abesse crediderant, maiorem in modum perturbauit, atq; impetum viresque compressit: fortissime tamen ab omnibus ex ortu solis ad horam diei fere quintam pugnatum est. Vtrinq; primo prælio plures concidere. Tandem circiter meridiem Lusitanorum alii laboribus defessi, alii retardati vulneribus, quum iam amplius & solis ardoribus (gestum est enim hoc prælium Nonis Quintilibus) & regis militibus adhuc strenue pugnantibus resistere non potuissent, omnes quos non vires quidem, sed mortis potius metus adiuuabat, relictis castris terga verterunt. Quos diffugientes regii milites ad vnum quidem vel occidissent, vel ad Regem captos adduxissent, nisi & ipsos longissimae pugnae maximus labor, & solis arden-

tissimus ætus iam defatigatos ab hostiū persecutione redire coegissent. Perierunt tamen hoc prælio Lusitanorum equites ducenti & sexaginta, pedites circiter mille, totidemq; capti fuere: reliquorum pauci sine vulneribus euaserunt. Ex regiis pauci desiderati, vulnerati vero plures fuerunt. Hoc prælio gesto, & audita Lusitanorum strage, plures Ampurdaniæ prouinciæ populi metu perculsi, legatos ad Regem Tarraconem miserunt, qui dicerent sese in officio semper & obsequio permanisse, neq; Lusitanum vnquam iuuisse, neq; cum aliis obstinatis coniurasse, sese omni tempore ad omnia quæ Rex imperaret, quam paratissimos esse semperq; fuisse dixerunt. Obsecratum nunc oratumq; Regiam maiestatem venisse, vt bonis eorum seq; ipsis vti vellet. Hos Rex & libenter audiuit, & eorum voluntatem sibi pergratam fuisse significauit, eisq; literas ad filium Alphonsum Aragonem dedit, quib. eum rogabat, vt bonos viros omnes quam commendatissimos haberet, plurimi faceret, & magnis honorib. afficeret. Alphonsum Aragonem interea nuncios de prælio gesto deq; captiuis ad Regem miserat, & copiis in castra reductis, dum sepelirentur occisi, vulneratos magna cura diligentiaq; curabat. Rex vbi deuictis hostib. & Alphonfi victoriã ex nunciis accepit, Tarracone discedens Ceruariam versus cum paucis equitibus proficiscitur. Hic Ferdinandus Regis filius, vt supra demonstrauius, agros Ceruariensium populabatur. Huc Rex & Alphonsum filium cum copiis omnib. quas secum habebat, venire iubet. Quo etiam Regina quæ Vldeconates qui a Dertosa quatuor fere passuum millia distant, obsidione premebat, Regis nunciis accersita, cum multis equitib. & peditum septem cohortibus venit. Cum omnes vndiq; conuenissent, Rex oppugnare Ceruariam statuit. Cæterum propter magnam oppugnandi oppidi difficultatem Rex magnum tormentorum numerum multasq; machinas parari conferriq; iubet. Est enim oppidum non minus opere, quam loci natura munitum, in accliuo colle situm, muris ac turrib. egregie cinctum. Dum itaq; iussu Regis machinæ & tormenta parantur & conferuntur, Alphonsum Aragonem Equalatum oppidū, quod abest a Ceruaria millia passuum circiter septemdecim, cum equitibus centū & quinquaginta totidemq; peditibus peropportune profectus est. Erant enim in hoc oppido due factiones. alii quippe reclusis portis ingenti tumultu Regem, alii Lusitanum expectabant. Cum igitur Alphonsum oppugnare oppidum cœpisset, regiæ factionis oppidani statim magno clamore Regem appellant, ac per vicos cum diuersæ factionis oppidanis qui portas Alphonso venienti clausurant, acriter pugnare cœpere. Quod cum audisset Alphonsum, equo descendens ipse scalas oppidi muris apposuit, & suorum militum alios muros ascendere, portas alios perfringere iubet. Dum milites Alphonfi iussa peragunt, in oppido toto non a viris modo, sed a mulierib. etiam, aliis de fenestris lapides in hostes deiicientibus, aliis gladiis telisq; per vicos pugnantes maritos adiuuantibus, acriter & ingenti clamore pugnatur. Alii quippe Regem, alii Lusitanum Barcinonemq; nominabant. Portis tandem perfractis ac diuulsis, Alphonsum cum equitibus ingreditur. Quem hostes cum vidissent, magno timore perterriti, celeriter domum suam se quisq; recepit. Vbi cum se tutari minus possent, Regis & Alphonfi nomen magna voce vocauerunt. Quibus Alphonsum veniam petentibus facile pepercit, mulieribus præsertim quæ miserabile flentes & sparsis crinibus eius pedes osculabantur, quas nemo quidem mortalis, nisi penitus humanitatis & rationis expers, sine lachrymis vel audire vel cernere potuisset. Aliæ enim maritos multis grauib. confectos vulneribus domum ægerrime reducebāt, interfectos aliæ tabulis impositos ferebant, aliæ viscera membræq; sparsa colligebant, nonnullæ suæ ipsæ vulnera patiebantur. Frangebant præterea hominum mentes, & omnibus lachrymas excutiebant puerorum ac puellarum miserabiles questus. Prouocabant etiam lachrymas & maximos fletus vicinæ, parietes humano cruore madentes. Alphonsum itaq; hostes non solum impune dimisit, sed etiã commotus humanitate multis verbis consolari conatus est. Aliis quoq; qui cæteris coniuratis in fide permanentes maximum fidelitatis argumentum & ingentem virtutem præ se tulerant, nō immerito quidem gratias egit. Cæterum qui ceciderant sepultis, postero die Ceruariã ad Regem properare rediit.

Rex interea Ceruariam multis tormentis oppugnat, cuius muros ac turres indies minores tormenta faciebant. Ceruarienses Lusitani copias & subsidiū expectantes, multis diebus e muris & propugnaculis oppidum maximis laborib. summisq; periculis tutari conabantur. Sed diuturna oppugnatione iam defessi, cum quati muros assiduis tormentorum ictibus & labare turres vidissent, & urgente fame coacti ac spe subsidii penitus destituti, Regi conditione sese dedere, vt in pristina fide ac libertate manerent. Rex conditionem nō renuit, quippe qui hostium pœnitentiam quam pœnam malebat. Portis igitur reclusis Alphonsum Aragoneum cum multis equitibus in oppidum præmittit, quem Regina & Ferdinandus Princeps cum primis ducib. consequuntur. Ipse multis relictis in castris equitib. paucis comitatus ingrediens, oppidanis & veniam petentibus facile concessit, & dexteram omnibus osculandam præbuit. Cumq; plures oppidanorum inedia longaque fame confectos oris squalore notasset, atq; pueros esurientes non sine lachrymis a parentibus panem miserrime petētes audisset, humanitate permotus quamprimum molita cibaria ex castris afferri iussit, allatumq; panem varii generis, id est militarem, speusticum, hoc est subito confectum, nauticum, qui & bis coctus dicitur, focacium & cinericium viritum diuisit. Paucos hic dies Rex commoratus, oppido Ioannem Carcaſonam præfecit, quem & dum viueret arce oppidi cum iuribus & omni censu donauit. Hinc cum omnib. copiis oppidum Pratarū versus,

10 quo Lusitanus ab Alphonso Aragoneo profligatus suarū copiarū reliquias adduxerat, proficiscitur. Quod vbi Lusitanus intellexit, oppido deserto Barcinonē celeriter se recepit. Rex acceptis in deditionem Pratenſibus, dum Lusitanum persequitur, ex itinere oppidum Redonam, quod distat a Tarracone passuum millia septemdecim, aggressus est, biduoq; oppugnatum simul cum arce quæ cōcussa tormentis casum minari cœperat, in deditionem accepit. Hac ita re gesta omnes diceſani Tarraconenses atq; Bernardini religiosi, qui diuo Bernardo templum dicatum quod Sanctas Cruces appellant, incolunt, ad Regem pacem & veniam petentes vndiq; nec sine muneribus conuenerunt. Quibus clementer acceptis &

20 huius prouinciæ populis in potestatem redactis, Rex Ferdinandum principem & Alphonsum Aragoneum aliosq; duces cum exercitu Dertosam versus præmittit. Quæ ciuitas ripæ amnis Iberi apposita, Orientem versus a Tarracone passuum millia quinquaginta, remota est. Hos cum Regina reliquisq; ducibus atq; magno equitum numero in fluminis ripa commorantes apud Ampostam die quarto consecutus est. Quod oppidum in eiusdem amnis altera ripa situm est, inter Dertosam & Celtibericum mare, distatq; ab vtroq; loco spacio fere stadiorum quadraginta. Hic Regis copias aliquot dies amnis Iberus commoratus est, qui ex Cantabriæ montibus oriens, etsi modico fonte, largissimo tamen tractu fluens totaq; Celtiberorum prouincia lapsus, priusquam CæsarAugustæ mœnia, vbi longo ponte transitur, abluat, Salonem amnem & plures alios ad se recipit. Hinc etiam ad Dertosam præter Gallicum aliosque minores, Cingam atque Sicorim magnos amnes

30 admittit. Tunc etiam pluuiaribus aquis & hybernis imbribus auctus ex vtraq; ripa campos inundauerat. Nullis igitur vadis repertis ad CæsarAugustæ pontem, qui distat ab Amposta passuum millia centum & quinquaginta, Rex exercitum ducere longum nimis atque laboriosum existimans, ratibus ex tempore factis & connexis inuicem trabibus, paucis diebus exercitum traduxit. Plures tamen & fortiores equi quos in scaphas ingredi cogere non potuere, celeriter amnem tranauerunt. Hos tamen artis nauticæ peritiores e cymbis, longis habenis funibusque præeuntes, ad alteram ripam fluminis traducebant. Omnibus tandem traductis copiis, Rex, qui apud Ampostam faciliores accessus & propinqua loca

40 cognoscerent, & commodum castris locum diligenter eligerent, misit. Hi locis omnibus vndique prudenter inspectis, & quibus tutius castra locari possent electis, ad Regem reuersi locorum situs, & vbi castra commodius esse possent, ostenderunt. Tum Rex instructas acies ad locum quem apud oppidum elegerant, adduxit, ibique positis castris, locis opportunis tormenta disponit. Cæterum & accessus ad oppidum propter flumen & proximas siluas difficilis

erat, & oppugnandi summa difficultas. Quæ quidem res spem nullam victoriæ potiendiq; oppido regiis equitibus dabat. Nam oppidum vel loci natura vel hominū industria munitum, sic se habet. Situm est (vt supra demonstraui) in ripa fluminis, cuius partes fere duas orientem versus Iberus amnis circumfluit. Tertia vero pars quæ ad occasum spectat, ex amne ab utroq; latere duplici fossa valloq; validissime cingitur. In medio porta tum arte tum etiam ædificio maximo valde munita, cum ponte ligneo, mobili tamen penduloq; vt pro tempore custodumq; voluntate demitti tolliq; facile citoq; posset. Et uterq; locus, vbi muri fossaq; flumini coniunguntur, duabus oppositis arcibus tutissimus. Arces quoq; vix expugnabiles, quarum fundamenta non in primo mobiliq; solo, sed in imis latomiiis, hoc est lapidinis, iacta firmaq; consurgūt. Hac igitur animaduersa munitione, Rex machinis & tormentis omnibus tripartitis, oppidi portam & vtramq; arcem die noctuq; acriter & incessanter oppugnari iubet. Cæterum iussu Regis oppugnantibus præter magnas oppidi munitiones & propugnantes hostes, magno quoq; anni tempore erat impedimento. Hyems enim horrida sæuiebat magnis & assiduis imbris. Tanta enim illius hyemis magnitudo fuit, vt ingens variusq; serpētum numerus actus frigoribus, e proximis siluis & montibus egressus ad stationes & castra repserit. Serpentes autem quamuis admirabilis magnitudinis, innoxii tamē, in castris oppressi nimio frigore inter homines versabatur. Lupi quoq; gregatim milites e castris non procul egressos sæpius inuasere. Multorū præterea fontium quibus milites in castris utebantur, aquæ paludis & lacuum qui aderant, exhalatione corruptisq; vaporibus infectæ, nonnullis nobilibus inopinatæ mortis causa fuere. Postremo perhorrenda vox & humanæ persimilis noctibus fere singulis audiri, quæ nihil præter horrorem mœstitiamq; portendens, magnum quidem timorem viris etiam fortissimis incutiebat, adeo vt strenuissimus quisq; metu perterritus non nisi de discessu cogitauerit. Omnesq; discessissent omnino, nisi vel pudor, vel virtus, quæ cū timore pugnabat, vel Regis autoritas & aspectus eos retinisset. Cæterū cum diutius magna pericula, summos labores, vim imbrum, & perhorrendam temporis sæuitiam tolerassent, demum longa vigilia & oppugnatione defessi nonnulliq; propugnantium telis percussi, iam minus strenue nec suo more solitaq; fortitudine oppugnare oppidum murosq; tormentis ferire videbantur, eorumq; multi fronte, nonnulli verbis, in castris & oppugnatione sese non sponte manere significabant. Plures præterea se quamprimum discessuros aperte dixerunt. Quod quum Rex animaduertisset, omnes ad se conuocatos huiusmodi verbis alloquitur. Quoties ego res a vobis multis in locis animose strenueq; gestas hætenus memoria repetere solebam, fidissimi milites, quoties & insignes victorias vobis partas animo complexus sum, quoties deniq; fortitudinem vestram & facta præclara, quibus certe vos immortales fore cernebam, mecum considerare solebam, magnitudinem quidem vestræ virtutis admiratus, eos esse vobis animos, eas virtutis flammæ, eos laudis amores, mihi sine dubio persuaeram, quibus non hostis vllus, non vlla periculi magnitudo, non labor extremus, non deniq; mors ipsa timori esse vnquam posset. Quam quidem opinionem mihi de virtute vestra quam rectissime susceptam cum alia per multa, tum etiam hoc vnum periculum quod nuper fecimus, confirmabat, cum per pauci numero Bellagueram quæ nobis venientibus portas clauserat, vobis audentibus ingressi sumus, atq; numerosam ferocemq; hostium multitudinem virtute vestra facile compressimus. Verū enim uero nescio quæ res hoc tempore vestros adhuc inuictos animos percusserit. vos enim non hostes profecto (nam hostes timendi causa non est) sed fugere labores & temporis sæuitiæ cedere, quod nunquam futurum speraui, vehementer admiratus, ne frontibus quidem vestris negantibus animaduerto. Nam & oppugnationis retardatio & nonnullorum facies quam fractas & a castris alienas mentes habeatis ostendunt. Quam obrem vos ego milites non accusandi quidem, sed monendi gratia vocaui, pro vestra erga me fide proq; meo in vos liberosq; vestros amore rogaturus, ne vestras insignes laudes, ne virtutes immortales, ne rerum gestarum famam qua cunctos mortales exceditis, ne victoriarum memoriam, ne vitam sine labe, sine vlllo dedecore actam, nunc pauco-

paucorum dierum laboris impatientia deformari patiamini. Hic enim labor qui
 per brevis est & iam finitus, a vobis quidem quamprimum recedet, & vestrae virtu-
 tis nomen æternum & clarum semper in posterum summis laudibus efferetur. Nam
 per Deum immortalem quid nobis laboris superest? Nonne hostes omnes com-
 pressimus? Scimus milites, homines qui sunt in Amposta, tum nostra oppugnatio-
 ne, tum inedia & rerum omnium penuria coactos in nostram propediem potesta-
 tem esse venturos. Qui etsi rebus omnibus abundarent, nostram tamen obsidionem
 diutius ferre non possent. Dertosanorum quoque legatos ad nos de deditione mis-
 sos in itinere esse mihi iam nunciatum est. Barcinonenses præterea qui soli fere de-
 bellandi supersunt, extrema laborantes egestate consumptis eorum opibus, fame
 iam & rerum omnium inopia compulsos, & subsidii spe penitus destitutos, atque suo-
 rum errorum penitentia ductos, non solum de deditione, sed de prærumpendis
 etiam civitatis muris, ut nos, si voluerimus, alto curru triumphantes excipiant, sta-
 tuisse compertum habeo. Quare vos ego rogo milites moneoque (nam præcipere vo-
 bis nihil debeo) ut animos mihi vestros non infractos, vultus non demissos, sed for-
 titudinis & alacritatis plenos, ut consuevistis semper, ostendatis. Non ignoro mili-
 tes vos honoris & amoris mei causa multa pericula & magnos labores pertulisse.
 Sed nunc scire debetis nostros iam labores omnes exhaustos. Ad belli quippe finem
 & peroptatam de hostibus victoriam peruenimus. Nolite igitur imitari segnes agri-
 colas qui suorum laborum præmia & iam maturos fructus aliis per ignaviam & de-
 fidiam relinquunt. Erigite igitur animos vestros, optimi viri, & in sceleratos hostes
 qui nostrorum laborum causa fuere, totis viribus solitaque fortitudine vestra con-
 surgite. Hic enim nobis labor extremus qui omnibus vestris laboribus additus, vo-
 bis certe quietem, vobis ad domos vestras, ad coniuges, ad liberos reditum confi-
 ciet. Hic denique vobis magnam lætitiā, vestrisque posteris ingentem gloriam affe-
 ret. Quod si vel audita vox, vel serpentum multitudo, quasi mali quidquam futuri
 portendant, timorem vobis incutiunt, quis est tam rationis expers qui vocem quā
 singulis noctibus audimus, hominis esse non sentiat? atque eius quidem hominis qui
 propter metum quiescere non potest, sicuti pertimidi canes, qui nocte acti formi-
 dine vel latrant continue vel ululant. Serpentes autem sunt natura frigidiores, pro-
 pterea quod terram quæ frigidissima est, toto corpore contingunt. Ideoque si virgen-
 te frigore homines adesse sentiunt, ad eos natura duce confugiunt, ut caleant. Vox
 vero quam noctu percipimus, si diivinitus est emissa, quid aliud præcipere vel mo-
 nere debet, nisi ut hostes suorum errorum peniteat? qui etsi sui Regis amorem com-
 temperint, Dei tamen omnipotentis iustitiam timere velint. Aduentus præterea
 serpentum qui nostra in castra repserunt, & innoxii nobiscum degunt, si nobis an-
 tiquorum more liceret ominari, quid portenderet, nisi hostes necessitate coactos
 & nostræ clementiæ spe permotos in deditionem esse venturos? Sed ego milites
 hæc locutus sum, non ut eos qui propter id a me iam discedere volunt, amoto me-
 tu securos in castris retineam. nam si quis hoc metuit quod nocere non potest, mul-
 to quidem magis hostes timebit armatos. Discedant igitur omnes, si velint, apud
 quos plus metus potest quam virtus. Ego enim scio mihi milites & fortes viros non
 defuturos. Non enim me deserent fidelissimi proceres vel Hispani vel Siculi in
 Ampostæ oppugnatione, quæ per brevis est & iam finita, qui mecum & cum fra-
 tribus meis in obsidione Neapolis continuos viginti annorum labores & quæcun-
 que mortales & viri fortes pati possunt, pertulerunt, & qui multis aliis in locis, ut
 sibi virtutis famam & laudis gloriam quærerent, non dicam maximos labores &
 quæcunque pericula, sed ne mortem quidem unquam timuerunt. Quibus ego &
 hæcenus quoad potui satisfeci, & deinceps Deo iuvante, multo melius satisfa-
 cturus sum. Ignavos vero qui neque labores ferre possunt, neque virtutis præ-
 mia cognoscunt, non ut me sequantur, ad virtutes & laudes hortari volui, sed
 ut ducis officio fungar. Qui tamen si virtutis amore deinceps laborem ocio
 prætulerint, apud me non minus quidem, quam cæteri quos charissimos ha-
 beo, valebunt. Hoc sermone Regis habito, milites obortis lachrymis ge-
 mitus continere vix poterant. Tum Scipio natione Siculus, cui

Patella cognomen erat, Quam de Siculis, inquit, qui tibi nunc militant, Rex, fiduciam habes, ea profecto te nunquam faller. Ego enim noui tum Sicularum, tum Aragonum omnium erga te voluntates, qui non modo hic te nō deserent, sed hoc etiam peracto bello, quocunq; iusseris, ire quam paratissimi sunt. Quin eundē esse reliquis omnibus animum dubitare quidem non possum. Nam quis est tam laboris impatiens, quis tam sui honoris oblitus, quis tam virtutis & officii militaris immemor, vt in fine iam bellorum Regem suum deserere turpiter audeat, cum praesertim quisq; non magis imperio Regis, quam ex vsu suo bellum gerat? Omnes enim hoc bello confecto & deuictis hostibus cum honore, cum Rege victore, cum gloria, ad lares nostros, ad coniuges, ad liberos, ad propinquos & amicos, victoriam & nostrorum praemia laborum referentes alacres reuertemur. Nunc autem quis adeo vel impudens, vel imbellis, vel ignauus est, qui Rege deserto in patriam ad vxorem & liberos proficiscatur? Exhibunt enim obuiam redeunti, quamuis desertori, conciuēs & amici lætantes. quid de suo Rege sciscitantibus respondet? vel quo animo, quibus oculis in posterum commilitones & Regem suū quem bellum adhuc gerētem crudeliter in castris & oppugnatione deseruit, aspiciet? Quapropter, inuictissime Rex, ipse quidem qui tuorum militum animos iam pluribus annis expertus sum, etsi labor maximus & temporis sæuitia nonnullorū vires perfregit, me tamen vadem Regiæ tuæ maiestati præbeo, eorum honori tuo neminem vnquam defuturum, neminem discessurum ab officio, pro omnib. me tibi sponsores offero. Quidquid enim de me ipso polliceri possum, de omnib. quidem aliis affirmare non vereor. Suum quippe Regem illi non relinquent, qui me & fratrem meum Franciscum Patellam cæterosq; proceres non solum militarib. officiis & honoribus, sed etiam laboribus & periculis anteire contendunt. Quare fortissime Princeps, eorum militum qui te nondum finito bello deseruerint, non solum culpam, verum etiam pœnas omnes ego præstabo. Quod si nostra nunc oppugnationo virtusq; militaris tibi fortasse non tam vehemens quam superiorib. diebus videtur, hoc quidem non est magnopere mirandum. nam etsi locorū difficultas, si labor assiduus, & temporis importunitas nostras minuere vires potuerunt, frangere tamē animos & voluntates mutare non valebunt. Hæc locutus oculos ad concionē militumq; coronam conuertit, & exercitus omnis statim Regē conspicens dextris elatis quæ Scipio dixisset, alacer comprobauit. Rex autem Scipionis verba sibi nō ingrata fuisse serenitate vultus ostendit. Siquidem iram & sollicitudinem quam paulo ante loquendo præ se tulerat, in lenitatem manifestamq; lætitiā commutans, omnes circumspiciens amore, verbisq; non minus paternis, quam regiis vel humane vel honorifice collaudauit. Concilioq; dimisso, quicquid alimoniarū tunc & cōmeatus habebat in castris, cōferri iubet, allatūq; per stationes incedēs ipse viritim diuisit. Mox duces omnes & cōplures milites alacriter dexteram Regis osculati, magno pugnādi studio accensi festinato certatimq; machinas cōmutant, & maiora tormenta per opportuniora loca disponunt, quib. expugnari facilius oppidū posset. Qua re perfecta, Rex oppugnandi formā & ordinem quē duces scite cōsiderauerant, cōprobans, vt cuiusq; virtutē magis accenderet, certū cuiq; locū descripsit, & quā vnusquisq; oppidi partē tormētis oppugnare deberet, præmonstrauit, vt cū caperetur oppidū, qui primi expugnationis autores fuissent, scire posset. Ex arcib. igitur alterā Puiccus Mōtesq; militiæ ordinis præfectus, alteram Scipio Patella Siculus oppugnandū suscepit, alii portam: Villamarinus etiam & Aluarus Naua cum quati remibus, vt ex vtraq; parte fluminis, vel turres tormētis, vel muros oppidi ferirent. Assignatis itaq; locis & omnibus fortiter oppugnare cupientibus, quoniam tum sol inclinabat in vesperam, Rex hanc in posterum diem oppugnationem distulit, & milites, quo fortiores ad opus mane consurgerent, vt laboribus abstinerent, & noctem fere totam conuiescerent, imperauit. Ipse quoque deinde filio suo Ioanne Aragono & Tarraconensi Præsule, vt castrorum vigiles requirerent, & ad lustrandas diligenter stationes frequenter excitarent, præmonitis, quieti somnoque cœnatus indulgit. Cæterum hostes interim oppugnatione cessante nimis insolenter exultabant, existimantes Regem cum

cum exercitu iam oppidi & victoria desperatione discessurum. Rex tamen de-
 ter-
 tia vigilia duces & omnes milites in armis esse iussit. Et paulo ante solis exortum
 vndique signo dato, magnis militum clamoribus & tubarum sonitu in omnes fe-
 re oppidi partes maiora minoraque tormenta iaciuntur. Hostes autem ex turri-
 bus & eminentioribus locis armis & tormentis vti, propugnare minus facile po-
 terant, propterea quod illorum ex alto iacta tormenta neque castra Regis quæ lo-
 cis imis posita erant, neque pugnantes milites attingebant. Hoc itaque cum ani-
 maduertissent, tormentis dimissis, ingentia saxa manibus demittere cœperunt.
 Quæ cum suo impulsa pondere ad planitiem vsque deuoluerentur, ad oppugnantes
 deficiente motu non perueniebant. Suos nominatim Rex oppugnantes vrget
 hortaturque, & recetiores defessis succedere iubet. Ita biduo vel incessanter acri-
 ter omnibus tormentis & militum viribus oppugnatum est. Tertio die præcipua
 oppidi turris multis crebrisque tormentorum ictibus concussa, ingenti fragore
 neque sine magnis oppugnantium vocibus, præceps ex alto ad flumen pene to-
 ta corruit. Cuius casu repente maximus hostes timor inuasit, & regis militibus au-
 ctus est animus, ac spes & alacritas omnibus oppidi capiendi maior accessit. Nam
 eorum qui erant in arce quæ cecidit, aliis oppressis & obrutis & ruina peremptis,
 aliis cedentibus & perterritis, statim Franciscus Patella & Rocabertinus cum
 pluribus Siculis & Aragonibus oppidi vallum fossamque transferunt, & qua tur-
 ris lapsus accessum præbebat arcem ingressi, tormentis & multis hostium rebus
 potiti, magno clamore signa Regis extulerunt. Quibus inspectis, & Regis horta-
 tione milites omnes qui propinquoeres erant, subsecuti celeriter oppidum ingre-
 diuntur. Rex ad eos hortandum qui portam oppugnabant, accurrit. Interim plu-
 res ingressi milites, eos qui portam defendebant, telis paruulisque tormentis, quæ
 vulgo Spingardæ dicuntur, a tergo vulnerabant. Quorum aliis occisis, aliis diffu-
 gentibus, captam portam recludunt, & ponte qui sublatus ab oppidanis fuerat,
 demisso, Rex multis equitibus & peditibus comitatus ingreditur. Oppidi præ-
 fectus interea cui Planella nomen erat, & cum eo quinquaginta milites, in ar-
 cem diui Ioannis templi quod erat proximum, sese receperant. Hinc veniam &
 misericordiam supplices petentes, omnium Dertosanorum deditioem Regi
 pollicebantur. Rex eorum precibus & mulierum quæ pedes eius flentes oscula-
 bantur, lachrymis suaque clementia commotus, de paucis exacto supplicio, cæ-
 teris facile pepercit. Hic autem paucis diebus propter militum fatigationem
 commoratus, mox rebus quæ necessariæ erant comparatis, cum exercitu mul-
 tisque balearibus qui commeatus & subsidium ferentes cum septem nauibus
 paulo ante superuenerant, Dertosam versus proficiscitur, Alphonso tamen Ara-
 goneo cum equitibus quingentis & duobus millibus peditum præmisso, qui Der-
 tosanorum agros igne ferroque vastaret. Quod quum Dertosæ ciues rescissent,
 appropinquanti Regi festinato quadraginta legatos primos totius ciuitatis obui-
 am miserunt, quos cum eo ad hunc modum locutos accepimus. Nulla coacti
 necessitate, nullo timore compulsis, sed duntaxat ratione commoti, excellentissi-
 me Princeps, ad te venimus. Tuus exercitus nostros agros, prædia, vineas, hor-
 tos, segetes, arbores, præter hominum mores immanissime populantur. Nulla vir-
 tute, nullis precibus hominum vincuntur, nullo denique Dei timore cohiben-
 tur. O Rex quis furor hic? Quid sibi vult tanta crudelitas? Tu ne sæuitiam hanc
 ferre potes? Nimirum quidem recens de Ampostanis victoria tuos milites extu-
 lit, ideoque Dertosanorum pacem contemnunt, quam si deinceps iam nostris
 depopulatis agris, ne concessis quidem quas volebamus conditionibus, petant,
 minus assequetur. Inter Ampostam enim quorum oppidum & Dertosam magnā
 locupletemque ciuitatem plurimum interest. Quare si tuas Amposta vires tam
 diu detinuit, quænam tibi de victoria Dertosanorum spes habenda est? Contra
 nos igitur tui milites vires nostras experiri nolint. Siquidem fortuna cuius incer-
 ti sunt euentus, mutabilis variaque sæpius esse consuevit. Fama quoque magni
 ducis & victoris exercitus absens quidem magis quam præsens terribilis est, &
 nonnunquam deuicto qui timebatur, eius qui timebat gloria certe multo ma-

ior efficitur. Præterea qui pluries belli casus experiuntur, etsi sæpe victoriam consequuntur, eos tamen quandoque defessa fortuna destituit. Reuoca igitur ab agrorum nostrorum vastationibus milites tuos, neque ulterius ipse progredi velis. Bonum quippe consilium etiam si detur ab hoste, negligendum non est. Agrorum nostrorum vastationes etsi nobis plurimum damni, tibi tamen tuisque militibus nihil utilitatis afferunt. Nos autem cum reliquos qui a te defecerunt, populos tuo sub imperio constitutos esse nouerimus, tibi quidem libentissime seruiemus, obsequiumque fidelissime præstabimus, quod tuæ maiestati vel ex hoc die non solum pollicemur, sed etiam iureiurando confirmamus. Ex hoc sermone Rex & timere Dertosanos, & animos improbos habere facile cognouit, 10
ideoque se melioribus populis dignum esse legatis respondit. Dertosani ciues an parere suo Regi, an eius experiri iustitiam malint, statim eligant. Hoc responso accepto legati discesserunt. Qui cum Regis voluntatem verbaque ciuitati retulissent, ad eum postero die reuersi, Dertosæ ciues Regi fidem & obsequium præstare quam paratissimos esse dixerunt, si prius tamen conditiones quas ferebant, obtinerent. Rex autem etsi dolosos illorum animos prauaque consilia moleste ferebat, suam tamen iram temperans quasi subridens, Haud, inquit, ego Dertosanorum Rex essem, si iniustis eorum petitionibus & voluntati parerem. Scire se Dertosanos ea quæ virtute non fecerint, quamprimum metu coactos esse facturos. Qui si forte suæ ciuitatis vel magnitudine vel munitione confiderent, 20
quod expugnari non possent, propterea quod Amposta serius capta fuisset, eorum opinionem esse falsam. Nam quamuis illud oppidum vel natura vel arte munitissimum erat, captum tamen fuisse, etsi fero, non tamen munitionibus suis & propugnatorum viribus, sed exactæ potius hyemis intemperie, quæ nostros exercitus ab oppugnatione diutius abstinere coegit, & ex Idibus Nouembris ad Martias Nonas ex tentoriis egredi prohibuit. Cæterum mox imbrium cessante sæuitia oppidum nostrorum militum fortitudine biduo expugnatum fuisse. Hæc cum dixisset, legatis dimissis & Alphonso Aragoneo cum exercitu quem secum duxerat, ab agrorum vastatione reuocato, mox ordinibus instructis, & præmissis qui locum castris eligerent, ciuitati propius accessit, & iuxta pontem castra posuit. Hic enim locus commodiorem præbebat oppugnandi facultatem. Nam reliquas Dertosæ partes gemini colles & amnis Iberus undique cingebant, & in altero colle castellum fossa valloque valde munitum, quod (ut multorum fert opinio) Romani quondam duce Iulio Cæsare condidere. Ciuitatis mœnia vel loci natura, vel ædificiis egregie muniuntur. Pons erat ligneus, magnis trabibus & tabulis latoribus contextus, atque suppositis nauibus clavis ferreis confixus, qui pro tempore cum ipso flumine deficientibus aquis deprimitur, & crescentibus attollitur. In extremis autem partibus faciles aditus & egressus præbebat iter magnis lapidibus stratum, quod ab vtraque parte in fluminis ripas definit, vbi geminæ turres amplaque ædificia consurgunt, 40
quibus lignei pontis extrema nauesque coniunguntur, & anulis ferreis magnisque catenis connectuntur. Dertosani autem, quo vel facilius exercere tormenta, vel expeditius egredi reuertique possent in ciuitatem, suburbia & quæcunque domus extra muros ciuitatis erant, diruerant, soloque adæquauerant. Quæ res etiam regiis oppugnatoribus non parum expediebat. His enim collapsis ædificiis multo commodius in mœnia ciuitatis tormenta iaciebantur. Rex interrim, ut tormentorum præfecti tutius oppugnarent, & minus ab hostium tormentis offendi possent, a fronte castrorum latitudine pedum viginti, & altitudine totidem vallum prima nocte confecit, foraminibus tamen relictis, vbi tormenta quibus oppugnanda ciuitas erat exponerentur, valloque recenti, quo propugnantium securius ictus exciperent, effossa terra magnos aggeres apposuit. Quibus instructis operibus mane ciuitatem maioribus tormentis acriter oppugnari iubet. Hostes e muris item propugnantes sua tormenta iaciebant. Ita tormentis vtrinque per dies quinque pugnatum est, quibus ex regiis equitibus Alphon- 50
sus Gastonius & nonnulli milites qui vallum transierant, pluresque ciuium percussi

cussi ceciderunt. Quo genere certaminis plures quidem crudeliter vtriusque
 partis occubuisse, nisi tam sæuis oppugnationibus initis cædibusque nefandis
 diuinitus obuiatum fuisset. Tempus enim sub idem Petrus Lusitanus quem sibi
 Regem Barcinonenses, quemadmodum supra demonstrauius, elegerant, cum
 ex Granoli oppido quod viginti millia passuum distat a Barcinone, parato iam
 subsidio, Dertosam versus proficisci vellet, subito morbo correptus, breui nec
 sine magna multorum admiratione diem suum clausit. Cuius auditus obitus cun-
 ctis hostibus, & præcipue Dertosanis magnæ quidem tristitiæ, magnique timor-
 ris, nec minoris dissensionis causa fuit. Qui vel illius morte consternati, vel sub-
 sidii spe destituti, vel acri militum Regis oppugnatione qui crebris tormentorum
 10 iustibus validos ciuitatis muros iam prorumpere cœperant, pontique flammam
 iniecerant, perturbati supplices a Rege colloquium petierunt. Quo impetrato
 legati cum venissent, osculandam Regis dexteram veniamque nec sine multis
 lachrymis petentes, ei nomine totius ciuitatis obsequium simul & clauas obtu-
 lerunt. Quibus benigne susceptis continuo Rex in ciuitatem Ioannem Arago-
 neum & Archiepiscopum Tarraconensem cum ducentis equitibus magnoque
 peditum numero præmisit. Ipse postero die cum reliquis ducibus & ingenti ar-
 matorem multitudine iam ciuibus attonitis ingressus est. Reconciliatis autem
 & obsequentibus Regi Dertosanis Lusitanoque mortuo, magna inter Barcino-
 20 nenses dissensio magnumque certamen, quod in multitudine sine duce viuenti
 plærumque accidit, ortum est. Lusitani enim peractis exequiis, Barcinonensium
 alii nouum Regem eligere, alii libertatem asserere, nonnulli ad pristinum Regem
 a quo temere defecerant, redire cupiebant. Tandem vincentibus improbis Ra-
 inerium quendam, vel vt alii dicunt, Raenatum nomine, natione Gallum, tunc
 Massiliensium principem sibi Regem optauerunt. Hic autem Rex electus & per
 legatos accitus, quam sit omnium fere mortalium ad dominandum pronus ani-
 mus ostendit. Nam etsi iam senex & Aragoniæ Regis amicus erat filioque care-
 bat, alieni tamen regni cupiditate commotus, Ioannem nepotem suum Ande-
 gauensium Ducem cum copiis quas ex tempore coegit, in Hispaniam confestim
 30 præmittere statuit, exorato tamen prius Rege Gallorum quem ipse consanguini-
 tatis gradu contingebat, vt illius voluntate per suos fines eius exercitus tuto
 transire posset. Dux itaque Ioannes per Galliam ducens exercitum, ac iuuenili-
 ter exultans, continuis itineribus paucis diebus in Hispaniam peruenit, & trans-
 actis montibus Pyrenæis apud Manresam ciuitatem, quam supra demonstra-
 uimus, cum magnis Gothalanorum copiis se coniunxit. Quorum aduentu Bar-
 cinonenses cæterique Gothalani coniurati, qui post Lusitani mortem Derto-
 sanorumque deditionem Regis Ioannis a quo imprudenter defecerant, iram
 iustitiamque pertimescebant, animoque dimisso iam cecidisse videbantur, elati
 magno gaudio sese totius Hispaniæ citerioris principatu potiri posse sperabant.
 40 Ideoque nouum ducem sequentes, primum multis Ruscinonensis prouinciæ po-
 pulis qui nondum a Rege defecerant, vt rebellarent, persuaserunt. Deinde copiis
 auctis ad oppugnandam Gerundam ciuitatem quam frumento præsidioque ca-
 rere plures affirmauerant, proficiscuntur. Præerat tamen Gerundæ ciuitati Pe-
 trus Roccabertinus cum admodum paucis militibus, hos tamen & ciues omnes
 ille hortatus multisque tormentis vsus, ab hostium inuasionem ciuitatem eo vsque
 propugnando defendit, donec missum a Rege subsidium superuenit. Nam Der-
 tosa Rex cum esset de Gallorū aduentu per nuncios certior factus, ad copias quas
 tunc secum habebat, alias ex Dertosanis, alias etiam ex Tarraconensibus adiun-
 50 xerat, quibus Ferdinandum filium quamuis adhuc adolescentē præfecerat, & cū
 multis ducibus quibus maxime confidebat, magnoque exercitu cōtra venientes
 hostes Gerundam versus proficisci iusserat. Magnoq; tamen tunc dolore concuf-
 sus, propterea quod ob præteritæ hyemis intemperiem quā nuper, vt supra visum
 est, apud Ampostā pertulerat, luminibus captus, exercitus ipse ducere tā necessa-
 rio tēpore non poterat. Ideoq; omnibus ad se conuocatis ducib⁹, ingemēs & pene
 lachrymis obortis flentique similis, Graui cura, inquit, magnoque dolore confi-

cior, amantissimi proceres, quoniam vos hoc acerbissimo tempore, quos charissimos habeo, quos alloquor videoque, cernere non possum. Nam cum paulo ante Gallis in nostrum principatum temere venientibus occurrere statuissem, meus tam necessario tempore defecit. Cæterum in summa solitudine maximoque dolore quem nunc ego non de Gallorum aduentu, sed de maximo nostræ profectio-
 nis impedimento capio, vester in honorem meum constantissimus amor, & perspectissima fides quam multis in rebus magnisque periculis expertus sum, me quidem non mediocriter consolantur. Non enim dubito, fortissimi proceres, me ubique fueritis, imprimis & nostri nominis & vestri honoris rationem semper habituros. Scio præterea vos equites etiam me absente vestra virtute scientiaque militari magnas sæpe de hostibus innumeris fortissimisque victorias consecutos. Hac itaque vestræ virtutis fiducia fretus, acerbissimam deficientis visus infelicitatem æquo animo ferens, vos nostris exercitibus præpono, vos omnibus bellis gerendis deinceps legatos instituo, copiasque nunc Gallorum qui se cū hostibus nostris coniunxerunt, obuiam ire volo, spectatissimi proceres. Hac ego fiducia salutem meam & honorem omnem vobis, equites, credere non dubito. Hac denique Ferdinandum meum vnicum filium virtuti fideique vestræ committo. Quem ego nuper hac lege, proceres, vniuersis exercitibus præfeci, ut vobis ubique me referens, nihil tamen in re militari sibi suo ductu sine consilio vestro faciendum putaret, quod aut sibi ipsi, de quo procul absente ac in bellorū discrimine versante non potero non esse valde sollicitus, aut vobis charissimi socii, quorū ego salutem & honorem non minoris quidem facio quā meum, aliquid vel dedecoris vel detrimēti possit asserre. Quod nunc quoque propter eius ætatem quæ capiendo magis consilio quam dando est idonea, rursus propalam vobis præsentibus confirmo. Te igitur Ferdinandi filii charissime moneo, & pro eo quanti facis gratiam & salutem viriusque parentis, obtestor, ut libenter omnibus in rebus bellicis & militaribus officiis nostrorum ducum & omnium equitū fidelissimis prudentissimisque consiliis obsequaris. Quorum virtutem & auctoritatem si tanti feceris, quāti te facturū esse credo, non equidem dubito te cum illis vna magnam ad nos victoriā, deuidis & Gallis & Gothalanis, allaturum. Cæterum ego, generosi proceres, interim quæ admodum filium meum militaribus in rebus & bello deinceps gerendo me absente consiliis & auctoritatibus vestris obsequi iubeo, ita quoque vos omnes hortor atque obsecro, non quod aut ita necesse sit, aut vestris ingeniis quibus nihil vnquam cognoui nobilius, diffidam, sed quia me paternus amor quo nihil est ardentius, omnino cogit, ut eius salutis in primis rationē habeatis. Cui si quid mali, quod Deus prohibeat, eueniret, profecto videtis quantū ex eo doloris tam vos ipsi, quā nos miseri parentes iure sentire possemus. Dabitis igitur operam viri fortissimi, ne nostris infœlicibus oculis miseræque senectuti obscuriores tenebræ maioresque calamitates accedant. Quod etsi non potero absens non timere, proceres, me tamen, ut paulo ante dixi, vestra quidem virtus ac fides sanctaque iustitia quæ nos comitatur, non parum consolari poterunt. Quæ nobis non dubiam profecto victoriæ spem de hostibus improbis & Gallis in prælio natura leuissimis pollicentur. Vos itaque quorum militarem virtutem & ingentē fortitudinem sæpe cognoui, fortissimi milites, hortari necesse non habeo. Ite igitur hilares viri præstantes, & me ubique fueritis, quamuis absentem, semper tamen ante oculos habere creditote. Ego enim etsi corpore vos subsequi non potero, animo tamen vobis semper adero, & auxilia cæterasque res quibus opus esse cognouero, quotidie submittam. Cæterum me rursus paterna pietas, equites, cogit, ut vobis iterum Ferdinandum principem commendem. Eius itaque salutem vos obsecro rebus omnibus anteponatis. Hæc locuto duces & omnes qui aderant milites, eius & dolorem & sollicitudinem minuere magis quam augere volentes, etsi continere lachrymas vix poterant, gemitu tamen singultuque compresso, nec non alacritate simulata, suū honorem & Ferdinandi Principis salutem quam maximæ curæ sibi fore responderunt, eumque supplices deprecabantur, suam ut ipse salutem valetudinemque curaret,

curaret, nec quidquã de bello gerendo cogitaret. Se namq; eo absente multo diligentiores, quã si adesset, fore dicebãt. Nec de futura victoria dubitaret, quod ipse imperator & dux exercitus ire non posset. Nã & fideles ipsi contra hostes & in sua patria aduersus Gallos alienos fines ingressos armis aggressuri erãt, & Ferdinãdo duce, qui etsi admodum esset adolescens, satis tamen eius industriam & militarem virtutem Calafetano prælio cognouerant. Hęc cum dixissent, Princeps Ferdinandus dexteram Regis osculat⁹, in castra quæ post mœnia ciuitatis erant, se contulit. Idem duces & equites omnes fecere. Postero autem die rebus ad proficiscendum comparatis, & exercitibus instructis, Gerundam versus magnis itineribus contendunt. Tum vero Regina cuius animus ingenti cura magnaue sollicitudine fluctuabat, diu quidem anceps, Principem ne sequeretur, an cum Rege maneret (nam hinc amore coniugali & orbitate Regis, inde materno agitabatur affectu) tandem materna pietate coacta atque suadente Rege, paucis equitibus comitata, die sequenti Principem consecuta est. Cuius aduentus non paruam quidem omnibus læticiam attulit. Magno enim in re militari & in instruenda acie consilio pollebat. Interim autem qui Gerundæ præerant, de principis aduentu cum exercitu certiores fiunt, & alacriore animo propugnantes duos de Gallorum ducibus occidunt, quorum alteri Demetus, alteri Andreas Vallis erat nomen. Ideoque aduentante Principis exercitu, Gothalani aliique Gallorum duces a ciuitatis obsidione discesserunt, & Dematum, quod oppidum distat a Gerunda passuum millia viginti, celeriter se receperunt. Hic Ioannes Andegauenſium Dux copiis relictis, solus fere per inuia desertaque loca Barcinonam venit, & Barcinonenses allocutus, vt sibi milites & auxilia in suppetias mitterent, ad exercitum Dematum clam reuersus est. Ferdinandus autem princeps interea Gerundam ingressus, cum ciuibus atque aliis qui ciuitatem propugnando defenderant, gratias egisset, postero die relicta Regina quæ eum postea cum Gerundensibus quibus tum longa propugnatione continuaque vigilia defessis aliquos dies quiescendum erat, subsequeretur, cum suis copiis a ciuitate discedens, totius oræ maritimæ quam Ampuriam vocat, multa oppida multaue castella expugnauit, multa quoque sine oppugnatione in obsequium redegit. Sub idem tempus Ludouicus Gallix Rex, fœdere quod cum Ioanne Aragonum Rege paucos ante menses inierat, abrupto, magnũ equitum peditumque numerum quibus Armaniensem Comitem præfecerat, Ioanni Andegauenſium Duci & Gothalanis qui cum eo erant, subsidium misit. Armaniensem Comes cum venisset, Ducis Ioannis consilium & auctoritatem secutus, post oppidi Demati muros castra posuit. Princeps autem Ferdinandus omnibus quæ inter Gerundam & Dematum erant, captis oppidis, pugnandi cupiditate nimis accensus, cum magno equitatu & instructis ordinibus ad hostium castra propius accessit. Quos cum conspexissent hostes qui iussu Ducis in armis erant, signo dato acriter alii a fronte, alii a lateribus inuaserunt. Erant autem Galli cum Gothalanis numero plures. Primo tamen congressu æquo Marte pugnatum est, & vtriusque partis multi conciderunt. Diutius vero durante prælio Ferdinandi Principis equites hostium numerosa multitudine pressi, cum suorum multos occisos, & nonnullos captos vidissent, ipsique multo pauciores ingenti multitudine resistere non possent, ac de Ferdinandi salute valde solliciti, fugæ sese dederunt. Quos ne victores quidem hostes ad extremum iam defatigati persequerentur. Cæterum profligato Principis exercitu cunctisque diffugientibus, etsi defatigati omnes anhelare videbantur, Dux tamen Ioannes qui Gallis & Gothalanis præerat, Scitote, inquit, proceres, nihil hanc victoriam gaudii, nihil laudis nobis allaturam, nisi Ferdinandum Principem capiamus. Cuius vocem animique desiderium cum audissent equites eius leuis armaturæ, celeriter omnes in Ferdinandum oculis animisque ferebantur, quem defesso iam equo fugientem Dux ipse cum aliis permultis quorum equi velociores erant, conſequebantur. Hoc cū Rhodoricus Rebolletus, qui de Ferdinandi principis vita valde sollicitus erat, quem custos eius salutis a tergo sequebatur, animaduertisset, inter currendum nonnullos equites hortatus, vt fugientem Principem comitarentur & diligen-

ter custodirent, reliquos in hostes conuertens, Hodie, inquit, equites nos omnes honeste pro virtute mori satius est, quam pati Principem nostrum Ferdinandum quem Rex, vt scitis, tam pie nobis commendauit, in hostium potestatem venire. Hodie cuiusque nostrum fides & amor erga nostros Principes agnosceretur. Cuius sermo tantum roboris omnium mentibus iniecit, vt quamuis per pauci essent, vsque adeo tamē omnium hostium impetum sustinere, donec Princeps ad tutum locum perueniens omne iam periculum euaserat, & ad Reginam quæ tūc ex Gerūda cum subsidio valde sollicita venerat, se recepit. Demum defessis equis, & superuenientium hostium crescente numero, cum magnæ multitudinis viribus ultra resistere non possent, rursus terga vertentes omnes incolumes quasi diuinitus euaserunt, præter vnum Rhodoricum Rebolletum, qui hostium multitudine circumuentus, & ipse non interfectus tamen, sed quod magnopere mirandum fuit, illæsus ac sine vllō vulnere captus est, quem Dux Ioannes aliosque captiuos ad sua castra primum adduxit, deinde comitatos multis equitibus suis custodiēdos Barcinonam misit. Cuius captiuitas non modo Regis & Principis animos vehementer perturbauit, sed etiam omnes proceres totumque exercitum magno dolore concussit. Erat enim non solum animo fortis, & genere nobilis, sed multis quoque virtutibus clarus, & in rei militaris scientia dandoque consilio magnus. Cæterum Ferdinandus Rebolletus eius nepos ex sorore, cui charissimus erat, nūquam post auunculi captiuitatem quieuit, donec post multas repulsas & plurimis hostibus inuitis qui talem virum nullo precio liberandum esse censebant, eum tandem a Duce Ioanne decem millibus aureorum, quos florenos Aragoneos vocant, redemit. Cæterum hoc prælio plurimi quidem proceres tam de victoribus, quam de victis desiderati fuere. Nam Ferdinandi Principis equites etsi numero pauciores, pugnandi tamen vsu peritiores erant, ideoque primo concursu non tam viribus, quam rei militaris scientia & pugnandi exercitatione plures hostium, cum prius eorum equos vulnerassent, occiderunt.

LVCII MARINEI SICVLI

LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER XVII.

De eodem bello.

Rex autem cum primum de profligati Principis periculo certior fieret, quamuis oculorum cæcitate impediēbatur, ingenii tamen acie omnia videns, ex Dertosa statim paruo nauigio per Iberū annem celeriter in mare delatus est. Hinc magna classe quam paratam habebat, cum magno militū numero nauigans ad Ferdinandum in Ampuriam peruenit, cui apud Boraciam, quod est Ampuriæ oppidum, in littore exposito visus in lumina quasi diuinitus redierunt. Quæ res quantum sibi suisque omnibus lætitiæ, tantum quidem doloris atque tristitiæ cunctis hostibus attulit. Coniunctis igitur vtriusque copiis & exercitibus auctis, in hostes villam Dematum versus proficiscuntur. Hos cum aduentare Ioannes Gallorum & Gothalanorum Dux intellexisset, quoniam prælio quod nuper prospere gesserat, Ferdinandi equitum maximam virtutem & pugnandi scientiam cognouerat, maioris exercitus vires & Regis autoritatem pertimuit. Erat præterea de oppidanorum voluntatibus anceps, qui, vt solet vulgus, victoribus & his quorum fortuna melior est, semper adhærent. Hinc itaque castra mouens oppidoque Demato relicto, Perpignanum, quod erat oppidum maximum, & a Gallis præcipue cultum, suas copias adduxit. Quem Perpignanenses qui (vt supra diximus) omnes fere Galli erant, libētī animo magna que lætitia

lætitia exceperunt. Hic igitur velut in tutissimo loco relictis copiis, ipse paucis cō-
 itatus equitibus, vt suum augeter exercitum, in Galliam profectus est, & cū a Lu-
 douico Gallorum Rege hominum millia decem & magnā pecuniam impetra-
 set, Perpignanum rediit, vbi copix quas reliquerat, hybernabant. Cæterum Rex
 interim oppida & castella quæ in ea erant puincia, omnia ceperat, & apud Figue-
 riam, quod oppidum distat a Perpignano passuū millia circiter viginti, castra po-
 suit, & ex militib⁹ alios in castris, alios in oppido manere iussit. Ipse vero modo op-
 pidum, modo castra repetebat. Hic enim locus visus erat idoneus, vbi commode
 tutoque contineret exercitus, dum hyemis tempus quod præliogerēdo repugna-
 bat, præteriret. Idem quoque consilium fuit hostibus qui Perpignani commora-
 bantur, vt ibi per duos menses Martium & Aprilem, donec pabuli copia fieret, se-
 se continerent. Kalendis igitur Maiis Ioannes Gallorum Dux cum omnibus co-
 piis egressus ex oppido Figueriam versus proficiscitur, & cum bidui viam pedetē-
 tim cum instructa acie processisset, tertio die locū castris idoneum elegit, & a Re-
 gis castris millia fere septem sua castra locauit. Hoc cum animaduertisset Rex, Fi-
 guerix præsidio relicto reliquas omnes copias eduxit, & continuo castra mouens
 ordines instruxit, & oppidum nomine Peraltum, quod aberat a Figueria circiter
 quinque millia passuum, oppugnatum proficiscitur. Hic positis castris & disposi-
 tis tormentis multis ex partibus oppugnari oppidum iussit. Ad quod oppidum ho-
 stes post triduum, oppido nondum expugnato, noctu magno silentio, Regis excu-
 biis ob nimiam vigiliam somno deuictis, propius accesserunt, & paulo ante solis
 exitum ex improviso magno impetu castra Regis inuadētes, cum paucis admo-
 dum Regis equitibus qui tunc in armis erant, acriter pugnare cœperunt. Reliqui
 nanque Regis equites quibus ad armādum se tēpus defuit, inermes equos ascen-
 dentes sese fugæ dederunt. Item Rex admissio equo celeriter Figueriam rediens
 summum periculum euasit. Ex his autem qui armis tecti fortiter hostium imperū
 exceperant, nonnullis occisis, reliqui cum resistere hostium viribus & multitudi-
 ni non possent, terga fugæ verterunt. Omnibus diffugientibus, pauci dūtaxat qui
 tormentis & armis præerant, subito nonnullis commutatis versisque contra castra
 tormentis, ab ingenti hostium multitudine Regis castra cæteraque omnia defen-
 derunt. Hostes itaque cum propter tormēta neque oppidum ingredi, neque Re-
 gis castris potiri possent, defessi tandem ad sua castra pedes retulerunt. Hoc tamen
 prælio ex Gallis & Gothalanis per pauci, de Regis vero equitibus plures ceciderūt,
 in quibus Scipio Patella Siculus desideratus est, qui fugientibus cæteris vndique
 circumuentus, ab hostibus, acriter pugnans multis demum confossus vulneribus
 occubuit. In quo tamen prælio & iniqua fortuna magnoque discrimine multi du-
 ces Regis & equites inuictos animos & magnas sui corporis vires fortissime pu-
 gnantes ostentarunt, ex quibus fuit vnus ex fortioribus Ioannes Gamboa natione
 Guipuzcanus, cuius in alio loco mentionem fecimus, qui solus in petum magnæ
 multitudinis hostium sustinuit, quorum strenuissime pugnans tres equites occi-
 dit, & alios multos vulneribus affecit, & amisso equo in suo corpore decem vulne-
 ribus acceptis, pedibus euasit. Et præter occisos ex Regis equitibus plures etiam
 capti fuere. Postero autem die Rex illuc cum omnibus copiis confestim rediit, &
 oppidum, oppugnatione non cessante, breuiter ad obsequium adduxit. Quod cū
 primum ingressus esset, hostibus si congregari vellent, pugnandi tempus denūciari
 iussit. Ioannes autem Gallorum Dux nihil respondens, die sequēti præter multo-
 rum opinionem castra mouit, & cum omnibus copiis Barcinonam versus profi-
 ciscens, ex itinere Gerundam quæ præsidio destituta erat, inuasit. Cui breuiter
 paruoque labore captæ Ioannem Sarrieram præficiens, ipse cum exercitu Barci-
 nonam peruenit. Hic paucis commoratus diebus, dum auxilia cōtraheret, magna
 cōtinuaque febre correptus, nono die valetudinis a vita discessit. Cæterum Rex
 interea ex Peralto oppido digressus, Castellonenses multa que propinqua oppida
 atque castella ad deditionem compulerat. Hinc Figueriam reuersus Pratarum
 Comitum cum exercitu Perpignanum misit. Cuius exercitus fama perterriti Gal-
 li, cæterique milites aliarum nationum qui sub Duce Ioanne meruerant, desertis

quibus præpositi fuerant stationibus, per Pyrenæos montes domum suam reuertebantur. Quæ res non parui quidem timoris causa fuit cunctis hostibus. Ideoque plures eorum principes ad Regem vltro venientes, ei se suaque omnia oppida obtulerunt. Tunc etiam Ioannes Sarriera, Margaritus Petrus, Ioannes Ferrerius Gerundensis Episcopus, & omnes Almendaretes cum aliis multis equitibus, præteriti temporis impunitatem assecuti, Gerundâ ciuitatem totumque Capreræ Vicecomitatum Regis imperio subiecerunt. His demum reconciliatis populis & equitibus Rex cum suis copiis Montem Serratum versus proficiscens, ad leuam Barcinone relicta, Martoreliam venit, quod oppidum distat a Barcinona passuum milia decem & octo. Hoc atque aliis omnibus captis oppidis quæ inter Barcinonam & Montem Serratum erant, Rex Alphonsum Aragonum & Pratarum Comitem cum magno equitatu & peditum millibus quinque contra Barcinonenses misit. Ipse vero cum reliquis copiis in Ampuriam reuersus, infra paucos dies Sanfelienses, Palamosenses, Vergenses, cum aliis omnibus eius prouinciæ populis, veniam petentes sine vlla conditione perbenigne recepit. Sub idem tempus Gastonius Regis gener, & Foxanus Comes magno cum exercitu in Nauarram, cuius possessionem post obitum Caroli Vianæ principis ad se iure hæreditario pertinere dicebat, ingressus, cum Lusitanorum factionibus adiutus magnam totius regni partem cepisset, Tutelâ ciuitatē quæ sub imperio Regis erat, obsidione premebat. Quod ubi Rex intellexit, cum omnibus copiis quas tum paratas habebat, in Nauarram, ut maturius obsessis Tutelæ ciuibus subueniret, celeriter contendit. Cuius aduentus cum Nauarræ populis nunciaretur, plures Lusitanæ factionis equites Comitē monere hortarique cœperunt, ut a Tutelæ ciuitatis oppugnatione desisteret, propterea quod si cum exercitu quem ducebat Rex Aragonum, in Nauarram semel ingrederetur, non dubium quidem esse dicebant, quin facile subitoque regno potiretur. Quod etiam neque sine magnis cladibus, neque sine Comitis maximo dedecore ac periculo fieri posset. Nam & secum magnas copias ducere Regem Aragonum, & ei præterea in Nauarra factionem Agramontanorum, quæ magna totius regni pars erat, non defuturam scire se dicebant. Nos autem etsi tibi expeditionem istam dissuademus, te tamen de nostra in te fide dubitare nolumus, quippe qui te quacunque fortuna sequi quam paratissimi sumus. Verum neque fortis ducis neque prudentis esse ducimus, ubi nulla victoriæ spes est, fortunæ casus experiri velle. Quod si Rex Aragonum regnum Nauarræ suis liberis relinquere vellet, tunc vero Comiti pro suo regno mori satius esse, quam regno cum honore simul amisso perpetuo mœrore vitam ducere. Sed Regis hanc esse constantissimam voluntatem, ut post eius obitum statim Nauarræ regnum tibi restituatur. Regem præterea iam octogenarium esse atque mortalem. Melius igitur ac sine periculo moram per breuis temporis ferre, quam paucorum dierum impatientia & importuna regnandi cupiditate regnum quod partum esset, amittere. Illorū itaque Comes verbis & rationibus adductus exercitum ab oppugnatione reuocauit, & suo toriusque regni nomine legatos ad Regem misit, qui cum eo pepigerunt, ut ex arbitrio suo diuineret, Nauarræ regno, quæ emadmodum Regina Blanca priusquam a vita discederet, instituerat, vteretur: moriens autem Foxæ Comiti liberam eiusdem regni possessionem relinqueret. Hac igitur re perfecta & legatis honorifice dimittis, Rex ab itinere rediens, Tarraconem, quo Regina Ioanna coniux & Ferdinandus filius paucis ante diebus venerat, profectus est. Hic per dies commoratus circiter octo, cum Barcinonam versus præmissas cohortes subsequi vellet, Regina subita grauique febre correpta eius profectiōnem distulit. Cuius spiritus multis & magnis confectus curis, continuaque ægrotatione laborans, infra paucos dies afflictum corpus assiduis laboribus & supra mulieris naturam defatigatum destituit. Cuius inopinatus decessus, incredibile dictu est, quanto dolore non Regem solum & Ferdinandum filium, sed etiam Tarraconenses omnes ciues & exercitum totum consternauerit. Obiit non minori fortitudine atque prudentia, quam vixerat. Nam cum valetudine biduo fatigata decubuisset, die tertio & se morituram cognouit, & mortem animose sancteque subiuit. Die siquidem suæ valetudinis quarto cum accito

accito sacerdoti Christi vicario diligenter exactæ vitæ rationem retulisset, omnia
 primum Christianæ religionis & ecclesiæ sacra mysteria quam deuotissime petita
 recepit. Deinde vocatis simul cum Rege nonnullis magnatibus & Archiepisco-
 po Tarraconensi testamentum prudentissime condidit. Postero die consalutata
 reuerenter a pluribus intromissis equitibus, ab utroque latere duabus innixa ma-
 tronis paululum caput extulit, & omnes qui aderant circumspiciens tenui voce &
 iam prope languenti, Quantum charissimi proceres, inquit, Rex & ego vobis pro
 vestra singulari virtute & erga nos probatissima fide deberemus, non immemores
 quidem laborum vestrorum si quâdo noster animus a magnis curis & assiduis co-
 10 gitationibus quiescebat, inuicem loquebamur. Siquidem vos quam dignissimos
 esse iam diu cognouimus, quibus iure quodam præmioque virtutis plurimum de-
 bemus, & id ipsum, si grati esse volumus, ingenue profitemur. Nâ quod tot imma-
 nes cõiuratos oppressimus, quod hostes externos deuicimus, quod nõ amisimus
 principatum, quod honorem & regiæ dignitatis decus retinemus, quod denique
 sumus incolumes vobis prorsus acceptû referimus fidelissimi proceres. Sed quo-
 20 niam his miseris temporibus hætenus officio vestro satisfacere nostræ facultatis
 non fuit, vobis, vt scitis, equites quod potuimus, quotidie gratias agebamus, re-
 satisfacturi cum quietiore vita & foeliciori status conditione frueremur, tametsi me-
 ritis vestris dignum referri nihil vnquam poterit. Nunc autẽ quia mihi vitæ morta-
 30 lis cuius apud dominum rationem sum redditura, dies vltimus adest, & Rex meû
 erga vos officium vicemque suscepit, si minus officio virtutique vestræ satisfiet, a
 præsentibus vobis & absentibus vniuersis, quibus me multum debere cognosco,
 rerum omnium veniam & debitorum remissionem peto, & quoniam vos vel me-
 ritis vestris, vel nostra commendatione Regi vestro Ioanni & Ferdinando Princi-
 pi quam charissimos fore minime dubito, nobilissimi proceres, ipsum Regem se-
 nem & Ferdinandum filium adolescentem supremo nunc spiritu laborãtis animæ
 vobis in perpetuum commendo. Hæc locuta statim caput & languentia membra
 reiecit. Tum vero per omnium ora manantibus lachrymis, ne Rex quidem oculis
 temperare potuit. Cæterum compresso tandem gemitu, Tarraconensis Præsul
 40 lecti spondã cui Rex adhærebat, propius accedens, Deus, inquit, te Regina Chri-
 stianissima largitor omnium bonorum in pristinam valetudinem restituet. Deus
 enim multorum hominum precibus, & populorum tuorũ supplicationibus orati-
 onibusque commotus te Regi, te Ferdinando Principi, te nobis ipsis reddet incol-
 lumẽ. Siquidem magna est misericordia eius, qui iustas hominũ voces & oratio-
 nes exaudit. Omnes tui populi, omnes innocentes pueri, omnes puellæ virgines ad
 Deum pro salute regiæ tuæ maiestatis continuas preces effundunt. Cura igitur vt
 valeas, & omnes cogitationes istas quæ non infirmis modo, sed etiam bene valen-
 tibus maxime nocere solent, deponere. Nam & tu quidẽ Regina nihil nobis, & nos
 omnia tuæ maiestati debemus. Omnes enim principes de suis militibus & populis
 50 satis bene merentur, cumulateq; satisfaciunt, quibus & bene consulunt, & sua de-
 fendunt, & iniuriam fieri non sinunt. Quod officium a regia tua maiestate nemo
 certe vnquam desiderauit. Nos vero & pro Deo, si necesse fuerit, & pro Principi-
 bus nostris, & pro nobis ipsis moriemur. Quare si nobis idem nunc est animus ex-
 cellentissima Regina, qui semper fuit, non equidem dubitare debes maximæ no-
 bis curæ semper fore Regem & Ferdinãdum Principem nostrum. Quibus & no-
 bis omnibus nihil optatius, nihil gratius hoc tẽpore præstare potes, quam si omni-
 bus reiectis curis tuæ valetudini consulueris. Tunc oculis vultuque quasi reui-
 uiscentis, & gratum sibi Præsulis fuisse sermonem præ se tulit, & reliquis equitibus
 quæ Præsul pollicitus esset, se facturos affirmantibus, gratias egit, & omnibus di-
 60 missis equitibus Regem retinuit, quicum etiam cubiculariis mulieribus amotis,
 multa inuicem cõtulerunt. Cæterum paulo post a medicis qui cum equitibus dis-
 cesserant, reuersis, si melius valeret interrogata, certe respondit, adest vitæ meæ fi-
 nis. Nam & grauiori nunc totius corporis dolore conficior, & perustũ omnia pa-
 latum fastidit. Ea enim quæ gustui grata esse solebant, nihil præter amaritudinem
 sapiunt. Quare saluti potius animæ multo quidem melius quam corporis consu-

lere possumus. Magna omnes, & præcipue Regem, tristitia, cum hoc dixisset, affecit, qui de salute eius iam desperantes continere gemitum vix poterant. At illam quidem nõ minor animi dolor, quam valetudo corporis angebat. Eius enim corpus grauis infirmitas, spiritum vero cõtina cogitatio defatigabat. Siquidem bellis quæ contra hostes gerebantur, nondum confectis, & Regi iam seni, & Ferdinando filio adolescenti maxime timebat, filio præsertim cuius tunc absentis incredibili desiderio tenebatur. Ille nanque paucis ante diebus in Castellam profectus erat, vt cum Isabella Ioannis Castellæ Regis filia connubium quod per legatos pactum fuerat, celebraret: tamen mihi quidam eque illius tẽporis dixit, Ferdinandum tempore quo Regina mater eius e vita migravit, non in Castella fuisse, sed Cæsaraugustæ, quem videre Regina priusquam discederet a vita, maiorem in modum desiderabat. Ferdinandum siquidem siue cum Rege, siue cum alio loquebatur, tertio quoque verbo nominabat. Hac igitur animi sollicitudine corpus quod longo dolore magnaue febre grauius ægrotabat, magis in horas debilitabatur. Ea tamen etsi non minus anxietate animi, quam corporis dolore se confici sentiebat, a se tamen curas & cogitationes auertere nullo modo poterat. Ceterum cum laborare animam sensisset, vt a deflessi iam corporis vinculis solueretur, vocatis quibus in sacris rebus & diuinis officiis vti consueuerat sacerdotibus, læta voce & imperfecta, Orate patres, inquit, generis humani redemptorem pro animæ nostræ salute. Hæc dicentem & Christi crucifixi simulachrum amplexam spiritus defecit. Et statim solutis quæ iam diu compressæ fuerant, vocibus, lamentis, ac planctibus tota domus personabat. Omnes enim cuiusque ætatis ac sexus homines ita voces lachrymasque fundebant, vt inter se quandam mœroris contentionem edere viderentur. Mox vt voces comprimerent, a Rege commoniti, dũ matronæ puelleque tristi silentio mutos questus animo voluunt, pueri nobiles quos illa tanquã filios educauerat, doloris magnitudine grauique vulnere percussi, neque gemitus quos emittere semel cœperant, suppressere, neque se plorantes propter iussum Regis intra domum regiam continere potuerunt: sed foras egressi maiores questus, & quales tunc illis recens dolor suggererat, fundentes, totam ciuitatem magno mœrore tristique luctu compleverunt. Tum & omnium Tarraconensium fletus, & militum qui extra muros ciuitatis erant in castris, miserabiles questus exaudiebantur, quorum alii prouidam matrem, alii prudẽtem fœminam, mitem alii dominam, alii fortem Reginam viraginemque vocabant. Denique moriens incredibili sui desiderio cunctos affecit, & præcipue Regem, qui non amantissimam solum coniugem, sed etiam fidissimam comitem, & præstãtissimam bellorum sociam, laborumque patientissimam perdidit. Cuius obitum etsi moderate ferre, quia prudens erat, omnibus videbatur, incredibilem tamen eius animus, & multo quidem maiorem, quam vultu præ se ferebat, dolorem sentiebat. Nam cum laborantem animam proximæque mortis certa signa vidisset, summoque dolori par esse resistereque non posset, multis perfusus lachrymis oculos auertens, in aliud quod proximum erat cubiculum secessit, animo consternatus. Huc ingrediens ianitori cubicularioque præcepit, ne quis ingrederetur cubiculum, nisi præmonitus, ne eum consolari conaretur. Tum vestes quibus indutus erat, exutus, lugubres accepit, & obuoluto capite diu lachrymis indulsit: a quibus tamen, vt facilius multorum nobilium qui ad eum veniebant, tristes animos & iustum dolorem leniret, abstinuit, atque multis gementibus qui recenti resistere dolori nullo modo poterant, si Reginam Ioannam quam amisimus, inquit, proceres, lachrymis a morte redimere possemus, non equidem dubito quin eam mihi restituerent oculi vestri. Sed quoniam lachrymæ nec illi mortuæ, nec vobis proficiunt, cauendum quidem nobis est, ne dũ lachrymas inanes fundimus, diuinæ voluntati naturæque repugnare videamur. Hæc locutus omnium singultus cõpressit & gemitus, Præsulique Tarraconensi qui sibi aderat, curam funeris & ordinem commẽdauit. Postero die & in omnibus ciuitatis ecclesiis & in regia domo peractis exequiis, corpus aromatibus & opobalsamo Regum more perunctum, plures & Tarraconenses, & domus Regiæ sacerdotes cum multis equitibus & Tarraconis antistite duce Populetum detulerunt,

detulerunt, quoniam sic testamēto statutum fuerat. Est enim Populeum templū
 maxime venerationis, diuoque Bernardo dicatum, quod a Barcinona passuum
 millia quinquaginta abest, a Tarracone vero distat quatuor & viginti, in quo mul-
 torum Aragoniæ Regum monumenta sepulchraque marmorea cernuntur. His
 autem qui sepeliendum cadauer deferebant, abeuntibus, Rex alios duces ac mili-
 res omnes commonuit, vt in tertium diem profectiōem pararent. Biduo igitur
 absumpto cum omnibus copiis quæ Tarraconæ tunc erant, Barcinonem versus
 proficiscens ad Alphonsum Aragonem & Pratarum Comitem, quos, vt supra
 demonstrauius, cum exercitu contra Barcinonēses miserat, die tertio peruenit.
 Sed nunc ordo rerum a longa digressione mereuocat. Ad Alphonsum igitur A-
 ragoneum & Pratarum Comitem redeo. Ab his enim calamus sermoq; diuertit.
 Qui ex oppido Sancugato, quod abest a Barcinone fere decem millia passuū, ad-
 uersus Barcinonenses a Rege missi, cis flumen Beson quod est prope ciuitatem,
 castra posuerunt. Hinc primum magnis & crebris incursionibus ad portas vsque
 ciuitatis omnes agros igni ferroque quotidie depopulabātur. Deinde castellum
 quod in altiori loco supra fluminis ripam propugnatoribus & ædificio valde mu-
 nitum erat, acriter oppugnare cœperūt. Quod cum Iacobus Galeotus qui ciuitatis
 & exercitus præfectus erat, animaduertisset, ne deses in magno ciuitatis & ob-
 fessorum discrimine videretur, magno cum equitatu & peditum quatuor millib⁹,
 vt obfessis in castello maturius subueniret, egreditur. Et instructa acie, cohortibus
 electis quibus initium committendi prælii commiserat, Dionysium Portugalliæ
 præfecit: alariis vero Menautus & Gratianus Aguerrius præerant: ipse vero Ga-
 leotus duces & milites omnes hortatus regiis equitibus, si prælium cōmittere vel-
 lent, signum dedit. Alphonsum autem Aragonem interea relictis qui castellum op-
 pugnant, cum reliquis omnibus copiis flumen traiecerat, & instructis ordini-
 bus Giliū Erediam, Ioānem Pratarum, Martinum Lanycium, & Ioannē Dem-
 bum præposuerat. Hos paucis verbis hortatus, & in hostes impetum facere volen-
 tes continuit, donec propius accederent, vt procul a muris ciuitatis prælium com-
 mitterent. In eos ergo propius accedentes, magno tubarum & tympanorum con-
 centu signo dato, duces & omnes equites Alphōsum Aragonem secuti magnum
 impetum fecerunt. Quibus hostes cum turbati primo prælio resistere nō possent,
 in ciuitatem celeri fuga sese recipere cœperunt. Qui cum portis ciuitatis ingredi
 simul nequirent, eorum a regiis equitibus occisi quingenti, capta vero tria millia
 fuere, & in his Galeotus & Dionysius Portugalliæ non solum capti, sed etiam gra-
 uiter vulnerati. Nonnulli autem qui præuiderant ingressus difficultatem, non ad
 ciuitatem, sed ad proximos montes & siluas fugiētes periculum mortis euaserūt.
 Multi victores in ciuitatem fugientes hostes insecuti, per portam quam Nouam
 Barcinonenses vocant, in ciuitatem ingressi cū ciues nonnullos occidissent, mox
 tamen saxi quæ de fenestris præcipitata cadebant, periculo cedere regrediq; co-
 acti fuere. Ex quibus graue vulnus accepit Artalis Cardona Gulifani Comes. His
 egressis & ciuitatis portis conclusis, Alphonsum Aragonem receptui canere iussit,
 & exercitus omnes incolumes in castra reduxit. Hoc prælio quanquam tāto vul-
 nere percussa & iam cōsternata ciuitas lugebat, templa omnia, quo mulieres cum
 pueris & puellis confugerant, lamentis & miserandis vocibus personabāt, omnes
 totius principatus coniurati metu perterriti, sese Regiæ clementiæ dederant: Bar-
 cinonensium tamen animi non minus quam antea fuerant, pertinaces erant. Al-
 phonsum autem Aragonem ingenti potitus victoria superuenientem Regem etsi
 propter obitum Reginæ intestino recentique dolore consternatum, productis ta-
 men triumphantis more captiuis, non parua lætitia, & quam ille dissimulare vix
 poterat, affecit. Hęc enim victoria, multis hostium captis principibus, & totius ci-
 uitatis deditiōem, & omnium laborū finem polliceri videbatur. Hinc igitur Rex
 ad locum ciuitati proximum cōiunctas omnes copias adduxit, & capto suburbio
 quod Petralba tum dicebatur, ibi castra posuit, expugnatisque omnibus quæ ciui-
 tati aderāt, castellis & turribus, vndique terra marique ciuitatis muros maioribus
 minoribusque tormentis oppugnari iussit. Nam præter campestres exercitus, erāt

etiã in mari triremes viginti, sedecimque naues onerariã, quibus Bernardus Vil-
 lamarinus aliique duces non ignobiles cum magno pugnatorũ numero præerãt.
 Ciues itaque tum longa fame, tum acri continuaque oppugnatione compulsi atq;
 omni victoriã subsidiique spe destituti, per triduũ impetratis induciis legatos ad
 Regem primos ciuitatis de deditioe miserunt. Quorum vnũ cui Ludouicus Se-
 stantinus erat nomen, a Florentia Tusciã prouinciã ciuitate oriundus, in hunc
 modum Regem allocutum fuisse ferunt. Quemadmodum, clemẽtissime Rex,
 liberalis magnanimique virtus illustrior est, multoque tunc excellentior habetur,
 quum is qui præter opinionem meritaque sua munus aliquod magnum recipit,
 & omni beneficii spe destitutus, & extrema rei necessariã coactus egestate, mise-
 ram animam inopemque vitam ducebat: sic & omnis clemẽtia maioris est gloriã,
 quum crimen eius cui remittitur est grauius, nullamque veniam meretur. Ingrati
 Barcinonã ciues omni quidẽ vel humano vel diuino supplicio digni sunt, nisi for-
 te quod eos sui conatus factique maxime pœnitet, tuam nunc clemẽtiam Deique
 misericordiam mereantur. Angeli quorum natura, nostra, id est humana, multo
 præstantior est, ingratitude criminis & elationis in Deum creatorem suum cuius
 fieri similes affectabant, iniquissime commiserunt: qui tamen de cœlo nunquam
 cecidissent (tanta quippe est clementia Dei) si quum deliquerunt, non ipsi sibi de-
 fuissent, suamque culpam pœnitentia ducti cognouissent. Fortuna semper incon-
 stans, nobis inuidens, vel nostra potius imprudẽtia, & humanitatis infirmitas opes
 nostras omnes maximis laboribus terra marique partas euertit, honores in con-
 tumelias & opprobrium, libertatem in seruitutem mutauit, nobis denique sensus
 omnes eripuit, nihilque præter miseram animam reliquit. De quibus si supplicium,
 quamuis iustissimum, sumpseris, cum præsertim tuã solitã clemenciã nos tradere
 non dubitemus, magnum quidem pietatis & humanitatis nomẽ quo nihil lauda-
 bilius est in Principibus, a te profecto longe recedet: si vero Barcinonẽ ciuibus qui
 mortem merentur, vitam pietate concesseris, quod & sine vlla reprehensione &
 tua magna cum laude facere potes, sanctissimum quidem clemenciã tuã nomen
 & immortalem gloriam consequeris, tuasque virtutes omnis admirata posteritas
 tibi sanctoque tuo & vere regio nomini benedicent. Sed ego dum pro Barcino-
 nensibus oro, mitissime Rex, & oratoris officio fungor, non ignoro tamen quam
 vel iniuste vel impudenter faciam, qui eorum salutem peto, qui non clemenciã
 quidem tuã, sed animaduersione & quouis genere mortis digni sunt, qui diuinam
 & regiam tuã maiestatem grauius & indigne læserunt. Non igitur vitam qua su-
 mus indigni, sperare, non veniam quam non meremur, petere, non tanti criminis
 impunitatem deprecari, sed dignum nostra culpa iudiciũ, meritasque pœnas de-
 poscere debemus. Quare ne nostrã preces iniustã tuas aures magis offendant, ex-
 cellentissime Princeps, accipe clauẽ tuã ciuitatis, & quoniam a te Rege patreq;
 nostro sine causa defecimus, impieque deliquimus, quodcũque supplicium mor-
 tisque genus in corpora nostra statueris, certe non recusabimus. Nostris enim co-
 gnitis erroribus, a tua maiestate quam crudeliter offendimus, nõ minus iudicium
 precamur, quam misericordiã petimus. Quod si nos vt meremur subire iusseris,
 vna quidem nobis non paruo solatio futura res est. Siquidem nostros cognoscentes
 errores, pro culpa supplicium, non coacti, non pertinaces, sed volentes vltroq;
 patiemur. Pœnitentibus enim & suam culpam cognoscẽtibus, pœnas & cruciatus
 omnes quibus iure plectuntur, non dolori quidem, sed voluptati potius esse solẽt,
 his præsertim qui vel in Deum, vel in Regem, sicut nos, vel in parentes temere se
 deliquisse cognoscunt. Hęc locutus osculatus & lachrymis asperfas clauẽ ob-
 tulit. Rex autem pietate commotus, non sine lachrymis acceptis clauibus, huic ceteris-
 que flentibus legatis & osculandam dexteram supplicantibus liberaliter præ-
 ter multorum opinionem præbuit, & Barcinonensibus cunctisque hostibus non
 vitam solum & criminis impunitatem, verũ etiam pristinam libertatem & bono-
 rum omnium restitutionem & integritatem pariter concessit. Et legatis dimissis,
 postero die Barcinonã portis reclusis, & obuiam ciuibus pene omnibus egressis,
 triumphali curru quem ciuitas obtulerat recusato, candido vectus equo, per por-
 tam quam

tam quam diui Antonii Barcinonenses vocāt, ingressus est. Et cum per omnes fe-
 re ciuitatis vicos familiariter equitasset, ciues penuriam victus & famē pati squa-
 lore vultus & corporū macie facile cognouit. Quapropter ædibus in regiis expo-
 sitis inopia panis & ciuitatis inedia permotus, Barcinonæ statim cōuocatis magi-
 stratibus alimoniam rei; frumentarię consuluit. Hoc bello confecto quod annos
 decē & menses quatuor perdurauerat, & Barcinonensib⁹ in Regis fidē gratiāq; re-
 uerfis, omnes totius principatus populi vota quæ pacis & quietis percupidi promi-
 serant, magnis & multorum dierū supplicationibus persoluerunt. Idē Aragones,
 Valentini, & Siculi omnes fecerunt, quorum plurimi nobiles, & præcipue Siculi,
 10 non sine magnis muneribus ad Regem statim gratulatum conuenerūt. Quos Rex
 honorifice susceptos militaribus titulis & præclaris insignibus ornauit, omnibus
 gratias agens, seq; simul excusans, si propter temporum conditionem, vt eius ani-
 mus optabat, referre non posset: quippe qui totius principatus reconciliatis popu-
 lis, & præsertim Barcinonensibus quorum recuperationem iam desperauerat, fi-
 nitisq; laboribus, ingentem lætitiā quam animo conceperat, oculis vultuq; præ-
 se ferens, bonis omnibus per quos dignitatem & salutem suā defenderat, satisfacere
 quam maxime studebat, Deoq; optimo maximoq; cuius auxilio perpaucis ad-
 iutus equitibus, non solum Gothalanos, verum etiam hostes externos oppresserat,
 20 gratulabatur. Omnes enim Gothalanorum populi, paucis exceptis nobilibus, &
 cum his Belaguerensibus & Gerundinis & Montis Albi municipibus, a Rege de-
 fecerant, tamen Gerundæ nonnulli ciues ad Palariensium Comitem declinaue-
 rant, quos tamen Regina Ioanna, vt latius in alio loco scripsimus, ad fidem & sani-
 tatem magno sermone reuocauit. Belagueræ quoq; populares tumultuari cœpe-
 runt, quos & eorum magistratus, & Regis ingredientis aspectus compescuit. Nūc
 autem et si nonnullorum qui Regi fideles fuerunt, meminisse velim, nō audeo ta-
 men quos possem nominare. Alii enim, si quos mihi ignotos sua laude fraudarem
 silentioq; præterirem, fortasse quidem non paruam inuidiam facerem. Viris igitur
 omissis de nonnullis fidelissimis constantissimisque mulieribus breui sermone refe-
 ram. Quarum vna Barcinonensis nomine Carthellana, magnæ probitatis atq; cō-
 30 stantiæ fœmina, vt Regi fidem seruaret, primum se magnis opibus, deinde domo
 patriaq; nec non propinquis omnibus & affinibus priuari passa est. His enim reli-
 ctis omnibus, cum aliorum conatus immanes ferre non posset, a ciuitate discessit.
 Magnum nimirum & rarum muliebris sexus exemplum fortitudinis exhibuit.
 Mirabile quoq; suæ virtutis robur, & erga Regem sinceræ fidei firmamentum cu-
 iusdam puellæ cui Capatera fuit nomē, animus significauit. Quæ cum suæ domus
 omnes a Rege defecissent, a sponso suo qui cum aliis defecerat, interrogata quem
 erga Regem animum haberet: Ego, respondit, & vnum Deum colo qui in cœlis
 est, & vnum Regem Ioannem in terris. Mortuo deinde in defectione sponso fu-
 neri eius interesse noluit, & sibi lugubres vestes ab affinibus oblatas non induit.
 40 Illud etiam quod Isabella Mōtania cognominata fecit, magnæ quidem fidelitatis
 nec minoris fortitudinis extitit argumentum. Hæc enim cum Barcinonæ magnis
 opibus multisque vel animi vel corporis virtutibus maxime polleret (erat liqui-
 dem admodum diues, & forma insignis) & a cunctis ciuib⁹ vt in Regem coniu-
 raret, cogeretur, ne coniurationis crimen subiret, clam noctu Pobolim oppidum
 suum in quo præmunitam arcē habebat, paruō comitatu se recepit. Hic paulo post
 a socero diuti⁹ armis obsessa, nec oppugnatione, nec minis vnquā cessit, sed tā diu
 castellū seq; propugnando defendit, donec missum a Rege subsidiū quod aduo-
 cauerat sibi, superuenit. Nam cum primū Rex intellexisset Isabellam mulierē sibi
 50 quam deuotissimam ab hostibus oppugnari, & obsidione premi, statim Petrum
 Torrellam cum exercitu & auxilio Pobolim misit. Qui celeriter illuc profectus,
 breui hostibus profligatis & Isabellam Montaniam seruauit incolumem, & oppi-
 danos omnes qui metu perterriti iam cogitare de deditioe cœperant, tutos in fi-
 de retinuit. Verum enim uero, quod admirabilius fuit, in tanta mulierum multitu-
 dine, tres quas modo memorauī, duntaxat in officio permanferunt. Quæ quidem
 quo pauciores, & virtute atque fide pares fuerunt, eo profecto maiorem laudem

& Regis gratiam meruerunt. Nunc autem de præliis & oppugnationibus quæ sub idem tempus multis in locis acciderunt, non dubito quin aliquid, immo multa prætermiserim. Sunt enim nonnulla quæ cum aliis contexere vix potuimus, nec tamen erant silentio digna, in quibus multorum quidem ducum atq; equitum virtus non solum magna fuit perspecta, sed etiam admirabilis, præsertim in Ampuriarum ciuitate, vbi centum & quinquaginta Regis equites & pauci admodum perditos quibus Petrus Torrella præerat, ab ingenti Gallorum multitudine multisque tormentis obsessi, prope duos menses acriter propugnâtes ciuitatem defenderunt. Quos non hostiû vires, nō multa tormenta quibus acriter offendeantur, sed sola quidē fames equis absumptis ad cibum, deserere ciuitatem coegit. Fuit hic tamen interfectus eques quidam nobilis nomine Saura: percussus vero grauitè Raimundus Lauianus Gasparis Lauiani filius, Martinus Garaus Cruillas, Sarrera, Petrus Michael qui fuerat Regis Alphonsi Vicecancellarius, Zapata eques ordinis Montefani, Ioannes Valconcharius, Ioanchius Mesquitanus, Aluarus Astorga, & Ioannes Garrus. In eo præterea prælio quod apud oppidum Dematum gestum fuisse demonstrauius, præter Rhodoricum Rebolletum, capti quoque fuere Ioannes Cardona Comestabilis, Dominus Monialini Siculus, Puccius ordinis Montefani præfectus, Raimundus Labianus, Ferdinandus Oforius, Ioannes Lanucius. Defideratus autem duntaxat Petrus Nignus, nec hic quidem ab hostibus, sed per errorem, quasi Gallus esset, a sociis occisus. Item apud oppidum Peraltum multorum quidem virtus admirabilis extitit. Perpauci quippe nobiles aduersus ingentem hostium multitudinem acerrime pugnantes, ne Rex ab hostibus caperetur, effecerunt. Cuius quidem rei præcipuam laudem omnes qui prælio interfuerunt, Scipioni Patellæ libenter ascripsere. Plures tamen & hic capti fuere, ex quibus Ludouicus Mudarra cum in arce quadam sub custodia maneret, post mediam noctem deceptis custodibus ex alta turri desiluit, & extra vallum arcis egressus, inspectus a vigilibus & quisnam esset interrogatus, Mudarra statim respondit inrepidus, qui a vobis recedit. Sed redeo ad Regem.

LVCII MARINEI SICVLI LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER XVIII.

De Perpignani obsidione.

VI fatali ratione, vt plures arbitrabantur, ad labores natus continuos, post tot vel externa vel domestica bella, senio iam confectus aliud etiam & inopinatum cum Ludouico Rege Gallorum bellum gessit. Huius autē belli præcipua causa fuit pecuniæ quam Rex Gallia Ioanni Aragonum Regi mutuauerat, repetitio. De quo mutuo etsi supra fusius scripsimus, breuiter tamen hoc loco repetemus. Deficientibus igitur Gothalanis Ioannes Aragonum Rex a Ludouico Rege Gallorum trecenta millia aureorū quos Galli coronas vocāt, mutuatus, ei donec mutuū persolueret, oppidum Perpignanum totamq; prouinciam Roscinonis oppignerauit. Cæterū Gothalanico bello confecto, Perpignani ciues aliq; populi finitimi qui Gallorum mores & imperiū molestissime ferebant, quotidie nec sine tumultu suū Aragonum Regem cōuocabant. Hoc admonitus Ludouicus ab illis quos Perpignanensibus cæterisque populis præfecerat, metuens ne si Perpignanenses ad Aragonum Regem deficerent, & oppidorum possessionem & pecuniam quam mutuauerat, amitteret, legatos ad Regem Ioannem misit, qui cum eo de recuperandis pecuniis diligenter agerent. Quas si Rex Aragonum soluere nollet, aut non posset, oppidorum quæ pigneraue-

generauerat, sibi proprietatis omnia iura cederet. Quod si minus hoc facere vellet, de reddendo mutuo comprædes & sponsores in Gallia præstaret. Hæc cum legati retulissent, Rex hoc modo respondit. Si mutuū quod a me Regi vestro debetur, soluendo nūc essem, profecto & vos exigendæ pecuniæ labore, & me ipsum reddendæ cura qua maxime premor, quamprimum liberarem. Nihil est enim quod hoc tempore me magis fatigat, quam hæc æris alieni sollicitudo, nihil quod magis optem, quam Gallia Regi qui nos tam necessariis temporibus, si verum fateri volumus, & pecuniis & militibus plurimum iuuuit, satisfacere, nostris præsertim redemptis oppidis. Sed huic animo desiderioq; nostro vires & facultates defunt. Siquidem bella quæ tot annos, vt scitis, gessimus, nihil nobis auri, nihil argenti, nihil denique rerum omnium mobilium reliquerunt. Quicquid præterea preciosum nostri proceres & familiares tam Siculi, quam Aragones habebant, diurnitate belli consumptum est. Regem igitur Ludouicum magnopere rogamus, vt hæc mutui repetitionem tam diu differre velit, donec vel ex paruis vectigalibus nostris, vel ex vsu census oppidorum nostrorum quæ possidet, sibi satisfaciat. Nam ius proprietatis quod ille petit, alienare non possum. Vades autem quos dari sibi poscit in Gallia, necessarios non esse iam cognoscit. Multos enim acutos habet fideiussores, dum tot populis nostris quibus imperat, vtitur. Quod si defectionem eorum timeret, dummodo non aliquam patiantur iniuriam, illorum ego fidem & officium præstabo. Ad cuius rei securitatem sponsores me præbeo. Et quoniam mihi Rex Ludouicus nouis conditionibus quas postulat, & virtuti populorum nostrorum quos ipse pro pecunia quæ sibi debetur, possidet, & amicitia nostræ diffidere visus est, eo diligentius operam dabo, quo minus ex postulare mecum iure possit. Cum hoc responso legatis in Galliam reuersis, & oppigneratis populis imperium Gallorum tumultuosius recusantibus, Rex Gallia rursus & amissionem pecuniæ, & Perpignanensium defectionem veritus, vndique more suo conuocatis equitibus, magno cum exercitu duces electos, vt Perpignani ciues & reliquos totius eius prouinciæ populos armis & oppugnationibus opprimerent, in Hispaniam misit. Qui dicto Regis audientes per montes Pyrenæos in Hispaniam ingressi, Perpignanum versus proficiscuntur. Horum aduentum cum Perpignani ciues intellexissent, statim nuncios cum literis ad Regem Barcinonæ miserunt, quibus eum deprecabantur, vt si eorum vitam charam haberet, & Perpignani possessionem in perpetuum amittere nollet, ad eos cum subsidio celeriter conueniret. Sese compertum habere confirmabant Gallorum Regem magno cum exercitu Perpignanum propediem venturum, ac de omnibus Perpignanensibus & eorum finitimis populis vltimum sumpturū esse suppliciū. Perpignanenses autem omnes decreuisse potius ad vnum velle mori, quam illius vel aduentū vel imperiū ferre. Cum his mandatis nunciis discedentibus, arma quibus adueniētes Gallos a ciuitatis ingressu inhiherent, indignantes parare cœperūt. Quod cū Galli qui in oppido cōmorabantur, animaduertissent, sibi mortē timētes, in arcē quam Gallia Regis præfectus tenebat, sese receperūt. Cuius arcis ædificiū sic vel arte, vel operis magnitudine præmunitū erat, vt nisi propter famē a custodibus deseratur, nullis hostium viribus, nullis ingeniis expugnari possit. Arcis autē præfectus & omnes custodes subito certis locis munitiones & propugnacula disponentes, oppidanos oppugnantes ingrediq; conantes acriter depellebant. Interim vero Rex ex Barcinona cum paucis equitibus adueniens, oppidum ingreditur, & oppidanos ab arcis oppugnatione magno labore reuocatos, & adhuc maxime tumultuantes ægerrime compescuit. Composito tandem tumultu, cum eos moneret, vt Gallorum Regi tantisper parerent, donec illi mutuū persolueretur, statim clamauerunt omnes, vt eos aut morti traderet, aut ab imperio Gallorum liberaret. Senamq; vel sub Aragonum Rege viuere, vel mortem subire, vel longius cōmigrare, sibi quouē nouū domicilium quærere statuisse dixerunt. Quos cum Rex in eo quod dicebant, obstinatos esse, & neq; pudorē, neq; metum sentire cognouisset, mulcere maluit quam irritare. Quod igitur illis expediret, se facturū esse respondit. Interea Gallis qui Perpignani propinquas arcēs oppugnabant, Regem Aragonum Perpi-

gnanum venisse & arcis custodes oppugnare nunciatum est. Qui vehementer hoc nuncio commoti, relictis quæ oppugnabant proximis castellis, celeriter Perpignanum cū omnibus copiis conuenerūt, & positis castris, multis tormentis oppidi portas ac muros oppugnare cœperūt. Est autem Perpignanum oppidum nobile magnique incolatus inter Gerundam Hispaniæ & Narbonam Galliæ ciuitatem ab vtraque æquo fere spacio remotum. Tum itaque Rex Aragonum etsi pacem magis optabat quam bellum, admiratus tamen insolentiam Gallorū & repentinum furorem, qui eius voluntatis ignari, nulla ratione ducti oppidum quod possidebant, oppugnare cœpissent, oppidanos quos antea reprimere conabatur, vt acriter propugnaret hortatus est. Quod ille sine vlla quidem hortatione strenue faciebant. Cæterū Gallorum erat oppugnatio duplex. Nam propugnantes oppidanos magis quidem arcis custodes, quam ex castris Gallorū oppugnantes fatigabāt. Ab illis enim tormentis a tergo feriebātur. Ideoq; Rex post mediam noctem quæ secuta est, omnia loca in quibus propugnantes ab arcis præfectis offendi poterāt, magnis multisq; confixis trabibus iniecta que terra muniri iussit. Quod vt citius ac melius fieret, ipse quidem tota nocte eque militis atq; Regis officio vsus est. Prima luce munitione peracta, omnes vigilia noctis ac labore operis defessos, vt conquiscerent, commonuit, aliosq; recentiores qui vicissim propugnarent, hortatus est. Oppidani vero omnes & regii milites, quibus etiam mulieres ac pueri arma ministrabant, cum Gallorum magnus exercitus vndique oppidum circumplexus oppugnaret, eo acrius vltro propugnantes hostes a muris propellebant, quod minime dubitabant, quin si in illorum potestatem venient, vltimo iam supplicio plederentur. Omnes igitur sibi mortis periculum timentes propugnando fortiores erant, & magnos labores continuasque vigilias tolerabant, ideoque ab ingenti hostium multitudine longaq; obsidione sese incredibili virtute defendebant. Erant enim in castris Gallorum qui sunt in oppugnationibus ferocissimi, hominum millia quadraginta. Quos acriter oppugnantes, ac nonnunquam scalis muris appositis ascendere certatim conantes, Perpignani ciues tum sua virtute, tum Regis hortatu fortissime repulerunt, & quatuor pene menses, præter maximos labores, etiam famem multarumque rerum inopiam pertulerunt. Nam sub idem tempus Ferdinandus Regis filius ex Castella, vbi Regis Henrici sororem Helisaben, vt superius demonstrauius, in matrimonium duxerat, obsessio patri subuenire desiderans, paucis comitatus equitibus in citeriorem transiit Hispaniam, & auxiliis in itinere contractis Barcinonem peruenit. Hic etiam & Gerundæ copiis auctis, Perpignanum versus proficiscitur. Cuius aduentus expectatio terribilis admodum in castris Gallorū ferebatur. Omnes enim & vltioris & citerioris Hispaniæ proceres cum magno equitum & peditum numero secum ducere Ferdinandum, multi Gallorum ducibus falso nunciabant. Nam & equites valde pauci cum Ferdinando veniebant, & peditum quoque paruus erat exercitus. Galli tamen crebris falsisq; rumoribus perterriti, prima nocte taciti discessum parare cœperunt, & de secunda vigilia magno silentio castra mouentes, obsidione relicta, clam discesserūt, totaque nocte continenter euntes, in Galliæ fines ante diem peruenerunt. Quorum fugam cum vigiles ciuitatis nondum exorto sole, nihil in locis vbi Gallorum castra fuerant concernentes, animaduertissent, affecti magno gaudio ad Regem certatim concurrunt propter hostium discessum præmia petentes. His abitionem Gallorum nunciatis, incredibilis omnibus lætitia, sed maior oppidanis orta est, a quibus exultantibus maximus exortus est clamor. Rex autem cuius animus & omnis mentis affectus erat in filio Ferdinando, suspicari statim vereriq; cœpit aduersus eū Gallos esse profectos. Ideoq; nonnullis confestim præmissis pueris velocissimis, ipse mox cum multis equitibus & magna Perpignanensium multitudine de filii salute valde sollicitus ex oppido profectus est. Cumq; non longius progressus esset, ei & filium cū exercitu iam aduentare, & hostes in Galliam ingressos esse, & Narbonam ciuitatē versus proficisci nunciatum est. De quibus rebus etsi minime Rex dubitabat, certissimis nunciis affirmantibus, tamē non tam anceps quam videndi filiū percupidus ad eū pergere statuit. Signa cuius & armorū fulgores vbi millium

millium septē iter confecit, plane prospexit, & multos a Ferdinando missos nuncios accepit, ac ingentes lætantiū militum voces audiuit. Ferdinandus interea & de Gallorum discessu, & de patris aduentu certior factus, cū equitibus leuis armaturæ Regi celerius obuiam venit, a quo non minus honorifice quam lætanter acceptus est. Et post gratissimos amplexus, dum milites vtriusq; conuenirēt, longos sermones inuicem contulerunt. Demum Perpignanū simul eodem die sese receperunt. Hic dies prope viginti, dum Ferdinandus & eius milites longi itineris laboribus defessi conquiescerēt, Rex cōmoratus, interim conuocatos omnes oppidanos iterum commonuit, vt Ludouico Gallorum Regi cuius amicitiam cōseruare volebat, breui tempore parerent, donec mutuū quod illi iure debebat, persolueretur. Ad hæc verba Regis ex oppidanis vir quidam non ignobilis hoc modo respondit. Quod ex me audies, inuictissime Princeps, hoc nimirū est insitum mentibus omniū qui Perpignani ciuitatem & totam eius prouinciam colunt. Vnus. n. ex paucis ego sum, ne dicam solus, quos tuus hic populus omnibus in rebus & publicis & priuatis negociis semper consulere consueuit. Quapropter nemo quidē est in hoc oppido, cuius ego mores & ingenium ignorē. In hac autem re quam nūc a tua maiestate iubemur, iam pridem voluntates & animos omniū sum expertus. Quibus omnino decretum est, quoduis mortis genus potius perferre, quam diem vnum Gallorum mores & imperiū subire. Assueti quippe tecum viuere benignissimo Principe, barbaros quidem aliorum mores & insolitam seruitutem tolerare non possumus. Quare si tu, magnanime Rex, quod non credimus, Galliæ Regis amicitiam pluris facis quā amorem nostrū quo te prosequimur, tibiq; libet illi hui⁹ oppidi liberam possessionem relinquere, hoc est quod nos tuam maiestatem supplices deprecamur, vt nobis aut ipse alium colēdum quemuis locū concedas, aut nos ipsos pro liberis nostris & vxoribus aliud quærere domiciliū permittas. Quod si hinc abire tibi in animo est, & huc iterum contra nos reuersuros Gallorum exercitus suspicaris, nullum quidem nobis maius beneficium cōferre potes, quam si te laboribus & periculis eripiens aliquem tutū in locum contuleris. Nos. n. te vel absente semper honorem tuum, nos domos nostras, liberos & vxores, præsertim cōtra Gallos, facile defendemus. Quapropter etsi monitis eius obsequi nolle videbantur, eos tamen quia sibi quam deuotissimos esse cognouerat, consolari maluit quam accusare. Quibus, quoniā ex oppido iam discedere statuerat, Ludouicum Requisentium præfecit, & cum eo multos nobiles & equites regnorū suorū quorum multos paucis ante diebus militaribus donis & insignibus ornauerat, manere iussit. Quorū nomina pauca hæc occurrūt: Spurius Cardona, Martin⁹ Angulus, Ludouicus Mudarra, Ioannes Clauerius, Michael Ioannes Gralla. His omnibus vbi quid facere deberent imperauit, postero die militibus Castellæ qui cum Ferdinando venerant, veniam & missionem flagitantibus, & annona quam in oppido relinquere volebat, iam deficiente, cū filio Ferdinando & eius exercitu Barcinonam versus proficiscitur, septimoque die postquam discesserant, in ciuitatem peruenerunt. Hic cum dies quinque Ferdinandus commoratus esset, etsi cum patre manere diutius optabat, suę tamē vxoris Helisabes Castellæ Reginae nunciis & literis vrgētibus, ad eam demū cum suis copiis, patre suadente, discessit. Cuius discessū cum primū Galli, qui Perpignani arcē tenebant, intellexerunt, ad Ludouicū Regē in Galliā nuncios & literas miserūt, quibus eū de Ioannis Aragonū Regis absentia, & eius filii Ferdinandi in Castellā recessu certiorē faciebant. Ideoq; si duces cum exercitu redirent, oppidū capere facile possent. Sin autem eius expeditionem negligeret, & serius exercitum mitteret, sese cum arce simul in hostium potestatem venturos esse dicebant. Nec dubium esse, quin paucis diebus aut oppugnatione aut fame deuicti manus hostibus darent, propterea quod equites & oppidani posteaquam eos Rex Aragonum deseruerat, incessanter nos in arce multis tormentis acrius oppugnabant, seque nunc longis vigiliis & magnis laboribus iā defessos, vix posse pedibus insistere. Periculis igitur illorū Rex Ludouicus commotus, ac secum reputans incommodum & iniuriam quæ eum maneret in posterum, ducibus qui cum copiis apud Narbonam ciuitatem constiterant, im-

peravit, vt ad obsidendum rursus Perpignanenses statim festinarēt, donec his expugnatis totam eorum prouinciam deuastarent. Quos etiam monuit, vt si inde sine suo iussu recederent, scirent se grauiores ei pœnas esse duros quam hostibus, si in eorum potestatem venirēt. Duces ergo Gallorum quos ab obsidione discessisse grauiter pœnitebat, cognita Regis voluntate, non tātum minis eius & imperio, quantum verecundia commoti, quam primum conuocatis militibus qui per oppida vagabantur, ad obsidendum oppidum statim conuenerunt, quod magna festinatione locatis castris dispositisque tormentis acriter oppugnare cœperunt, existimantes oppidanos a ducibus & Rege destitutos aut metu perculosos in dedicationem esse v̄turos, aut paucis diebus oppugnatione deuictos iam manu capiendos. Sed tamen eos longe nimirum sua fefellit opinio. Perpignanenses enim qui dum Rex aderat, in patrię defensione magnam laudem promeruerant, Rege quidem absente multo fortiores erant, acriusque propugnabant. Nec se diutius intra muros continere poterant, sed odio magno quo Gallos inimiciter prosequabantur, & pugnandi desiderio conflagrantes, interdum nonnunquam noctu portis oppidi reclusis, in castra hostium erumpentes, illorum multis occisis & nonnullis captis in oppidum summa celeritate sese recipiebant, ac potius oppugnatores quam propugnatores erant, donec attoniti Gallorum duces & iam defessi non solum ab oppugnatione cessabant, sed vrgente quoque metu de discessu plerumque cogitauerunt. Formidabāt enim non modo bellicosissimos viros, sed armatas quoque mulieres fortissime pugnantes. Quapropter etsi sui Regis indignationis & iræ memores ab obsidione recedere non audebant, affecti tamen multis magnisque cladibus & de victoria iam desperantes prorsus abiissent, nisi defecisse comeatibus obsessis & omne cibariorū genus intellexissent. Qui menses ab obsidionis initio circiter octo non solum cibariis humanis, sed omnibus etiam consumptis animalibus & herbis diuturna fame languentes, dum propugnabāt, suo ipsorum motu concidebant. Intoleranda quippe fame vix credibile est quam patientes erant. Omnes enim multis diebus nihil præter mures ac feles & domesticos canes, quos mulieres per vicos oppidi linteis & longis latisque palliis venabantur, commanducauerunt. Quibus etiam deficientibus extrema iam necessitate laborātes, non solum in carnes Gallorum quos occiderant, dentes intulerunt, sed in suorum quoque cadauera morsus iniecerunt. Nonnullæ mulieres cum peperissent, rabie famis agitæ vtero suo continuo fœtus reddiderunt. Aliæ præterea matres inediæ stimulis actæ non equidem maternæ pietatis oblitæ, sed famis imperio conuictæ suos filios siue fame siue alio casu peremptos, lamentatione miserabili propriisque lachrymis aspersos comederunt. O rem admirabilem, & cibi genus infandum! O rarum famis & extremæ necessitatis exemplum! Quod in Hispania tamen tertio nunc accidit. Bis enim antea contigerat, & Numantinis a Romanis obsessis, & Saguntinis a Carthaginensibus. Sed Perpignanensium fuit tolerantia maior, qui cum tot mala & suprema pericula suo etiam Rege monente vitare potuissent, noluerunt. Ob ingentem hominum & admirandam in laboribus & periculis perseverantiam! Vtique adeo nanque Perpignani ciues in patriæ defensione pertinaces fuerūt, vsque adeo Gallos oderunt, vt ne illorum imperium subirent, omnia malorum genera perferre maluerint. Magna tamen eorum virtus, magna fides & fortitudo laudabilis. Sed equitum quos illic Rex cum præsidio reliquerat, constantia laudabilior, propterea quod a Rege sæpius admoniti per literas, vt exirent ex oppido, quoniam eis comeatum & subsidium mittere non posset, illi tamen ne ciues quos fortissimos agnouerant, desererent, cum eis permanere & extrema pati decreuerāt. Cæterum cum fames indies magis vrgeret, & neque subsidii, neque vitæ vlla spes esset, honestas a Gallorum ducibus oblatas de pace condiciones, vt & ciues honorifice benigneque tractarentur, & equites cum armis & equis discederent, acceperunt. Galli igitur portis iam reclusis, multis in oppidum ad explendam famem & ciuium mulcēdos animos præmissis cibariis, ingressi tandem & suis & aliorum laboribus finem fecere. Equites vero regii, quoniam pro cibis equos omnes absumpserant, armis etiam quæ ferre non poterant, relictis, pedibus iter facientes ad Regem Barci-

Barcionem peruenerunt. Quos Rex omnes amplexus magnis honoribus excepit, & eorum fide fortitudineque mirifice laudata, pro tempore quibus potuit muneribus profecutus est, excusata pecuniæ & rei familiaris tenuitate.

De morte eius & gestis in ea.

OMNIBVS confectis & extinctis bellis reliquum vitæ suæ tempus Barcionæ transegit. Vbi demum labore senioque pene consumptus, vitali iam deficiente virtute, febre defatigari cœpit. Cū igitur lecto triduo decubuisset, vt erat semper homo cautus & prudens, iam se moriturum cognoscens, accersito animæ medico de omnibus exactæ vitæ noxiis Christianorum more gemēs, & magno cum dolore cōfessus est. Allatum mox sacramentū quod auidissime petiuerat, lachrymabundus deuotissime recepit. Vbi vero animæ saluti consuluit, testamētum deinde condidit, & Ferdinādum filium hæredem successoremque legitimum instituit. Ad quem in Castella tunc commorantē nuncios & hanc misit epistolam. Satis me diuque vixisse cognosco, Ferdinande fili charissime, & ideo quoniam & diutius, & vt opinor, bene & cū honore vixerim, magnas immortalī Deo gratias ago. Nunc autem iam tempus est, vt naturæ debitum persoluam, cui ego iam citatus, quoniam sic necesse est, parere minime recuso. Arbitror itaque me propediē ab hac vita mortali discessurum. Continua siquidem febre quinque dierum meū pene defatigatum corpus & ætate confectū in horas magis debilitari sentio, & cū spe vitæ simul deficere. Quapropter vbi nostrorum maiorum more & Christianæ religionis instituto diuinis & humanis rebus satisfacere, mihi æquū atque per necessarium visum est, vt te quem priusquam discedam videre non potero, de valetudine mea vel emigratione potius per literas & nuncios certiore facerem. Mitto igitur tibi simul & Isabellæ tuæ præstantissimæ coniugi salutem & paternam benedictionem. Et quia de rebus a me nuper institutis quid tu Ferdinande fili pro nostra & aliorū salute sis factururus, ex testamento nostro plane omnia cognosces, hac epistola vos (nam tecum etiam Isabella filia charissima loquor) pro meo erga vos amore, & item pro vestra in me pietate moneo, rogo, & obtestor, vt omnibus rebus humanis diuinis anteponatis. Nihil vobis vnquam sit charius Dei cultu, nihil virtute præstantius. Nihil præterea sine bonorum virorum consilio faciatis. Mementote quæso semper istius nostræ monitionis, quæ vos ab amore paterno missa profecto nunquam faller. Ego vobis & labores & æmulos non defuturos prospicio. Sed vos si meis monitis parueritis, nullis vnquam victi cedetis aduersariis, nullis defatigati laboribus succumbetis. Equites insuper vobis & populos omnes vestri principatus & regiam demum dignitatem plurimum commēdo. Valetate & absentiam nostram fertote moderate. Cum his literis nunciis ad Ferdinandum filium missis, omnes qui aderant, quoniam tristitiam quandam præ se ferre videbantur, consolari cœpit, vt vim necessitatis æquo animo ferrent, omnibus moriendum esse dicens, neque tamen eos mori posse qui bene vixissent. Bonis hominibus & virtutem colentibus auxilium diuinum nō defuturum, quod sibi multis in rerum & fortunæ varietatibus nūquam defuisset. Hæc cum dixisset, remotis omnibus contemplationi deditus aliquandiu cōquieuit. Mox autem vbi vitæ spei minus habere cœpit, admissos equites & familiares per humane singulos amplexatus, suppliciter ab omnibus veniam petiuit, si quem forte grauius offendisset, si cui non pro meritis satisfacisset. Interea medici quo diutius eius mortem differrent, ex margaritis & auro cæterisque gemmis admodum preciosis & simul contritis confectos cibos ei propinabant. Quibus aliquanto suffultus tam diu vitam produxit, donec quæ voluit, effecit, dixitque omnia. Nullum doloris signum, nullam mentis perturbationem, nullum denique mortis metum præ se ferens, sed aduersus eam fortis & constans, omnium præteritarum rerum memor, & præsentis diligenter instituit, & de futuris prudenter religioseque consuluit. Pridie vero quam naturæ satisfaceret, cum se grauius affici sensisset, extremum ecclesiæ petiit olei sacramentum. Quo solenniter perunctus, laborantis & iam demigrantis animæ spiritū ma-

gno labore ducens, a sacerdotibus Euangelicam lectionem recitari qua Christi cruciatus referuntur, obsecrat, & pœnitentiarum psalmos, His orantibus aures dū præbet attentiores, subito nimioque languore defessus totus pene concidit, adeo vt conclusis iam luminibus & manibus frigidis a nonnullis efflasse animam crederetur. Verum mox respirans & iam reclusis oculis omnes qui aderant, aspiciēs, O vanas, inquit, hominū cogitationes! O miseros omnes qui ad principatus aspirant, qui diuitias, opes, & nimios honores affectant! O fœlicem pauperum conditionem, & illorum securam vitam atque beatam, qui panem comedūt cum sudore sui vultus, qui viuūt labore manuum suarum! Nam mihi misero quid regnum, quid honores, quid obsequia plurimorum contulerunt? Quid? labores scilicet 10 magnos & multa corporis & animæ pericula, nec vnquam ætate tam longa potui mihi dies aliquos videre bonos. O me miserum & infœlicem qui tam sero fallacē mundum cognosco! qui vitam certe vixissem multo meliorem, si non Rex, sed pauperis agri cultor fuisset. Hæc magno cum animi dolore ferebat, Alphōsi fratris, vt arbitror, recordatus atque secutus exemplum, qui Neapoli olim moriens eadem protulisse verba memoratur. Cæterum cum hæc dixisset, imaginem Christi crucifixi quæ iuxta eum erat, defixis oculis intuens: O conditor, ait, mūdi Deus omnipotens, & hominum pietissime redemptor, parce mihi indignissimo seruo tuo, miserere mei clementissime Iesu, & a peccatis meis auerte faciem tuam, non meis meritis domine, quæ nulla sunt, sed illa tua ineffabili pietate & infinita misere- 20 ricordia qua motus, vt homines a morte redimeres, crucis mortem subire voluisti. Hæc locutus voce iam deficiēte Christi patibulum sæpius osculatus expirauit.

De ætate eius, & tempore mortis, & exequiis.

DECESSIT Barcinone decimoquarto Kalendas Februarii, post partum virginis anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono, ætatis vero suæ octogesimo quarto, mensibus quinque minus & decem diebus. Aragoniæ autem regno præfuit annos viginti. Cuius funus maximis honoribus & ingenti solennitate celebratum est, sed multo maiore omnium mœrore atque fletu deploratū, tota 30 ciuitate summo dolore concussa, adeo vt mœstissimis lamentis quæque Barcinonę domus funestata videretur. Vbique nāque luctus, vbique gemitus, vbique denique miserabilis fletus audiebatur. Cum primum egit animam, præter multas hominum querelas & vberimos fletus, venaticos etiā canes quibus persequi feras consueuerat, tristes vlulatus emittentes mirabiliter fleuisse, complures nobis viri nobiles affirmarunt. Aragones præterea omnes, Gothalani, Siculi, Valentini vexilla magno gemitu per terram trahentes, in signum magni doloris etiam clypeos confregerunt. Huius siquidem Principis mortem incredibiles hominum lamentationes secutæ sunt, quæ nondum etiam post triginta annos a multorum pectoribus exciderunt. Plures enim qui cum eo vixerunt, sæpe mecum sermones 40 conferentes, eum sine gemitu lachrymisque nominare vix possunt. Peractis exequiis, defuncti corpus preciosis vnguentis balsamoque perunctum ex Barcinone magnus sacerdotum numerus & ingens nobilium multitudo Populetum detulerunt. sic enim testamento statutum fuerat. De cæteris autem rebus in testamento relictis nihil compertum habui, nisi quod a Ioanne Coloma secretario eius accepi, de sacrificiis quibusdam & rebus diuinis pro illorum salute quotannis celebrandis, qui sub eius imperio militantes in præliis occubissent.

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBVS HISPAN-
NIÆ LIBER XIX,

De Rege Ferdinando & Isabella Regina Catholicis Principibus.

10 **F**TSI de rebus quas Rex Ferdinandus & Isabella Regina gesserunt numero multas & magnitudine mirabiles, historiam recentem adhuc & vix absolutam publicare non licet, tamen Carolo Regi Cæsarique nostro qui fortasse virtutes auitas & præclaras actiones ignorat, rem pergratam faciemus, si pleniorum historiam magnumque volumen in annum quinquagesimum differentes, summam quandam & quasi breuiarium rerum quas animose sancteque gesserunt, in lucem proferemus. In quo multis etiam Hispaniæ nobilibus atque Siciliæ, quorum parentes pro regia dignitate magnos labores multaque pericula passi, magnam laudem perpetuamque memoriã meruere, gratificabimur. Cæterum priusquam de rebus, quas principes catholici
20 gessere, quicquam dicamus, more nostro de vtriusque natiuitate breui sermone referemus, & primo de Rege Ferdinando.

De loco & tempore conceptionis & natiuitate eius.

GENITVS fuit Rex Ferdinandus in Aragoniæ pago quem Aragonenses Fresinum vocant, & distat a Calataiuto passuum millia circiter duodecim. Locus est autem, quamuis paruus, aquis tamen, hortulis, arboribus amœnus, & agris fertilis, vbi Ferdinandi parentes dies aliquot commorantes eum genuerunt, anno supra mille & quadringentos quadragésimo nono, circiter Idus Iunias. In hoc autem
30 paruulo pago & cuiusdam agricolæ pauperis hospitio genitum fuisse Regem Ferdinandum, nobis quidem multis rationibus constat. Nam cum Rex Ioannes pater eius hinc discedens, Valentiam versus profectus esset, vt illic equitum quorundam perniciosas factiones & magnos populorum tumultus compesceret, Regina Ioanna quæ remanserat in Fresino, post Idus Iulias cessantibus naturæ menstruis se gravidam esse cognouit, cuius rei nuncium cum literis ad Regem destinauit. Quem nuncium postero die Ioannes Pietas Regis hospes cum aliis Reginæ literis subsequutus, magnis a Rege muneribus & omnis immunitatis priuilegio donatus est, atque etiam vt omnes patriæ suæ qui fere omnes agri cultores erant, honore præcederet. Rex præterea Ferdinandus cum hac transfiret, Isabellæ Reginæ
40 me præsentem suum genitale solum ostendens, Ecce, inquit, locus, ecce domus, in qua me parentes genuerunt. Erat autem domus admodum parua, cuius parietes non marmorei, non lapidibus extructi, sed qui ex compressa terra vix manebant, quos cum Carolo Imperatore Cæsaraugustam proficiscentes, quia Ioannes Pietas & eius vnicus filius e vita migrauerant, cum Ioâne Ruffo Archiepiscopo Constantino legato summi Pontificis sine cultore vidimus & sine tecto. Hinc Regina discedens Kalendis Octobris vtero iam tumescenti & per Nauarræ principatum proficiscentis, Sangosæ constitit, vbi propter absentiam Regis ipsa simul cum Carolo priuigno, consiliariis & iustitiæ præfectis adhibitis, omnibus Nauarræ & Aragoniæ populis iura prudenter administravit. Cumque pariendi tempus instare
50 sensisset, & infans ex vtero matris egredi conaretur, etsi tunc temporis imbrium tempestas erat horribilis: vt tamen in Aragonia pareret, lecticam statim conscendens Sosium, quod erat Aragoniæ oppidum Nauarræ propinquius, deferri se prope iussit. Huc dum vehitur, itinere toto per passuum millia fere septemdecim, quamuis magnis continuisque partus doloribus afficiebatur, tamen vt erat fortis & prudens & suæ dignitatis atque salutis non oblita, dolores quibus maxime tor-

quebatur, suppressens ac dissimulans, Deo preces & orationes fundere nūquam destitit. Vbi tandem Sosium peruenit, Dei auxilio & nomine Mariæ Virginis inuocato, & adiuta diligentis obstetricis officio, filium peperit Ferdinandum sexto Idus Martias, anno millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

De signis & iudiciis prosperæ natiuitatis eius.

Quo quidem nato magna repente serenitas orta est, & sol qui die toto vix apparuerat, multo clarior quam solebat, effulsit. In æthere præterea corona variis ornata coloribus & iridi similis visa est. Quæ signa nimirum multis qui aderāt, ostendere videbantur, vt puer qui proximo partu natus esset, clarissimus inter homines erat futurus. De cuius etiam natalicia felicitate multi viri sapiētes & astronomi, non præsentibus modo qui eum natum viderunt, sed absentes quoque longaque distantes multa magna que prædixere. Siquidem Neapoli eo die quo natus est puer, vir quidam religiosus ordinis Carmelitarū, homo literis & moribus insignis ad Alphonsum Regem in castellum nouum veniens, Hodie, inquit, Rex in Hispania citeriori puer tui generis natus est, qui maximus olim inter Christianos Principes nominabitur, quippe qui res magnas, multas, & sanctas domi forisque geret, quibus fidem, nostram religionem Christianam, & Hispaniæ nomen altius attollet. Cuius verbis & vaticinio Rex, quoniam vir sanctus a multis qui mores eius & vitam nouerant, habebatur, & multa quæ antea prædixisset, verissima reperiatur, magnam fidem adhibuit. Quam non multo post cum de Ioanne Regiæ partu nuncium accepisset, affectus lætitiæ confirmauit. Carolus etiam princeps Vianæ, frater eius ex patre, qui fuit virtute præclarus & diuini cultus admodū studiosus, cum ad se prandentem Ferdinandus admodum puer & annorum fere quinque venire nunciaretur, ei confestim surgens obuiam descendit, & suis quibusdam dicentibus vt eum, quoniam puer erat, expectaret in mensa: Nescitis, inquit, quæ causa vel quæ ratio potius me mouet, vt puerum hunc plurimum diligam & magnificiam, profecto nō solum quia frater meus est, sed quod eum sine dubio prospicio Principes omnes quos Hispania nostra peperit, omni genere virtutum superaturum. Alia præterea multi viri non indocti multa prædixerunt, qui suis opinionibus & iudiciis decepti minime fuerunt. Asserebāt enim puerum adolescentemque labores magnos multa que passurum pericula, postea vero de multis hostibus & aduersariis victorias habiturum triumphales, & ex tenuissima fortuna ad honores amplissimos venturum & altissima rerum fastigia. Quæ quidem omnia suum effectum sortita iam vidimus. Cæterum Ferdinandus in Fresino genitus & in Sosio natus, vt erat in omnes Princeps humanus & benignus, vtriusque loci memor vtrumque populum maxime coluit & memorabilem fecit.

Descriptio Sosii & laudes.

Nunc autem quoniam de Fresino supra mentionem fecimus, æquum videtur, vt de Sosio quoque pauca dicamus. Est itaque Sosium quod indigenæ Sos appellant, oppidum Celtiberiæ quæ nunc Aragonia dicitur, primum quod ex Nauarra venientibus occurrit, in edito loco positum. Quæ res causa est magnæ salubritatis. Geminos colles amplectitur, ex quibus descensus est & ad totidem planicies & agros admodum fertiles, multumque frugiferos. Multis rebus ad humanæ vitæ vsum necessariis abundans: fœlix præterea claris alumnorum ingeniis, & equitibus nobile. Quorum præter alios qui militari virtute ac eruditione laude magna digni fuere, duo præcipue viri recentiores & nostri temporis nobis occurrunt merito nominandi, Iacobus scilicet Fontius & Martinus Ampius, moribus & literis insignes.

De pueritia

De pueritia eius & educatione.

NUNC autem digressio nostra finem habeat, & ad Ferdinandum reuertatur oratio. De cuius infantia quod scribam nihil habeo, nisi quod cum esset forma conspicuus, in se omnium oculos conuertens, parentibus magnam spem probitatis magnæque virtutis promittere videbatur. Cum autem septimum ageret annum, quo iam ætas discere literas admonet, excellentis ingenii magnæque memorix signa dedit. Sed iniquitas temporum fortunæque sæuientis inuidia magnam Principis ingenium quod erat ad literas capeffendas aptissimum, a bonarum artium studiis retraxit. Nam cum Hispano more legendi scribendique ordinem didicisset, & iam Grammaticæ præceptis incumbere vellet, exorto bello quod Carolus a quibusdam male persuasus patri suo crudeliter intulit, puer a literarum studio reuocatus, arma cum vix annum decimum compleuisset, tractare cepit, & aurigis ac pueris a pedibus adiutus equum ascendere & agitare didicit. Qui cum propter ætatem sine vilo dignitatis titulo parum autoritatis haberet, vt & honore aliquo gauderet, & ab aliis diligentius obseruaretur, Montis Albi Dux a patre creatus est. Educatus autem inter equites armatos & adultus, cum literis vacare non potuisset, eruditione caruit: tamen magnis ingenii viribus adiuuus, & consuetudine sapientum non minus prudens euasit ac sapiens, quam si fuisset doctissimis præceptoribus eruditus. Sed de virtutibus eius & aliis rebus alias. Nunc enim quoniam quantam fortitudinem adolescens in officio rei militaris ostendit, quantamque meruit laudem multas adeptus victorias, & quas res vsque ad tempus quo duxit vxorem, gessit, in patris eius historia demonstrauimus: cum de Isabellæ Reginæ die natali pauca dixerimus, ad ea quæ matrimonio coniuncti simul gesserunt, summatim referenda veniemus.

De Isabellæ Reginæ progenitoribus.

ET SI de Castellæ Regibus & Isabellæ Reginæ prosapia longam mentionem fecimus, nunc tamen aliquid repetere pernecessarium ducimus, vt qui fuerint eius proauis scire volentibus gratificantes, quam recta linea, quamque legitimo iure in Castellæ regno successerit Isabella post mortem Henrici fratris, ostendamus. Ab Alphonso itaque, reliquis omiſſis, initium sumemus. Qui cum clementissimus & humanissimus fuisset, Petrum genuit sibi que successorem instituit, qui crudelitatis infamiam subiit, vnde cognomen accepit. Quapropter ab Henrico fratre suo notho iure cæsus existimatur. Quo de medio sublato complures Hispaniæ proceres quibus illius immanitas formidolosa fuerat, ad Henricum gratulatum conuenientes, eum statim Regem appellauerunt. Hic Castellæ nobilium & omnium populorum voce Rex electus, humanissime gubernauit. Cui mortuo Ioannes filius successit, qui filium genuit Henricum, cui Ioannes filius in Castellæ regno succedens Henricum filium habuit, qui propter aduersam corporis valetudinem Valetudinarius fuit appellatus. Ex quo natus est Ioannes cognomento secundus. Hic in Tauro ciuitate natus adhuc infantulus patrem amisit. Ideoque patruus eius Ferdinandus quasi tutor, Castellæ regni curam suscepit, & iustissime fidelissimeque gubernauit, vsque ad tempus quo puer diligenter educatus & adultus ad ætatem peruenit, qua potuit gubernare. De cuius electione & iureiurando quo Hispaniæ nobiles & ciuitates Regi suo quasi pignus fidelitatis præstare solent, & Ferdinandi patruis eius admirabili virtute animoque magno & excellenti latius alibi scripsimus. Illud autem hoc loco admonere volumus, quod vulgo fertur & in multorum mentibus insitum est. Dicunt enim Ferdinandum in Toleti templo maiori, quo magnates & ciuitatum procuratores conuenerat, vt qui Rex erat futurus post Henrici mortem intelligerët, Ioannem fratris filium paruulum circumstantibus ostendisse suis humeris impositum. Quod alii minime probant, propterea quod eo tempore puerum Segouix fuisse dicunt, nec Toletum delatum fuisse propter imbecillam ætatē. Quapropter absens Rex fuit appellatus. Qui pro-

cedente tempore diligenter educatus cum ad ætatem peruenisset, qua iam curatoris non egebat, multis instructus lectionibus & sapientum virorum consiliis adiutus, regni sui curam suscepit, & annos prope quinquaginta regnavit. De cuius administratione rebusque gestis historia prægrãdis & capitulosa satis circumfertur. Hic Rex vxorem duxit Mariam Ferdinandi patris sui filiam, quæ primum filias peperit duas, quæ teneris annis a vita migrarunt, & deinde peperit Henricum, qui fuit huius nominis numero quartus. Cuius matre defuncta, pater Isabellã duxit vxorem Ioannis Portugalliæ Regis ex filio neprem, ex qua illi Isabella nata est, de qua nobis est sermo futurus, & Alphonfus, qui annum agēs fere decimũ quartum sublatus est. De cuius genere mortis quod homines opinantur, ego quidem nec affirmo nec inficio. Extinctum enim suspicantur non sine veneni suspitione, quod si fuit datum, quod ego non arbitror, profecto nequaquam gustasset, si que de quibusdam qui regni patrimonium occupantes res nouas moliebantur, sentiebat, dissimulando tacuisset. Deceptus est enim puer, propterea quod nec eius animus excellens, generosus, & vere regius quæ fieri cõtra suam dignitatem videbat, tacere potuit, nec ætas puerilis hominum mores & insidias nouerat. Nunc autem quoniã de rebus gestis Henrici Regis, de moribus, de duab⁹ vxoribus, quarũ, quia natura mollis erat, neutrà deflorauit, ab aliis autoribus multa narratur, & nos etiã aliis in locis pleniorẽ fecimus mētionem, ad Isabellã iã nostra reuertatur oratio.

De loco & tempore natiuitatis eius & aliis rebus.

NATA est Isabella Regina in oppido Matricali, quod a Salmantica ciuitate distat passuum millia circiter quinquaginta, albi vini copia & bonitate nominatum, anno supra millesimum quadringentesimo quadragesimo nono. Quæ post obitum patris cum mater mariti desiderio nimium flens in grauissimam non solũ corporis valetudinem, sed etiam mentis ægritudinem incidisset, Hēricusque frater eius quem pater moriēs Regem instituerat, omnia possideret, educata est modicis opibus tenuique fortuna, sine fastu, sine deliciis, sine mendaciis, sine adulationibus, sine vllis illecebris, quibus omnes fere magnorum Principum liberi delicatiores educari solent. Quam adultam sine vlla vel parentũ vel aliorum indulgentia, sine multis epulis, quæ plærumque bonos mores & clara corrumpunt ingenia, Castellæ regni proceres fere omnes multique pontifices qui vxoris secundæ Regis Henrici partum non legitimum fuisse opinabantur, Henrici fratris hæredem futuram legitimeque successuram iureiurando constituerāt. Quæ res Hispaniæ populis & ciuitatibus denunciata literis, & præconum vocibus fama que late fusa, multos Christianorum Principes, vt eius coniugium peterent, excitauit. Nam præter alios qui clandestino secretoque modo nuptias illius affectabant, tres præcipui certatim magnoque studio competebant: Alphonfus scilicet Rex Portugalliæ, cuius vxor a vita decesserat, Carolus Dux Guianæ Ludouici Gallorum Regis frater, & Ferdinandus Aragoniæ Princeps, quem parentes hanc ob causam paulo ante Siciliæ Regem instituerant. A Portugalliæ Rege missus venit orator Vlyssiponensis Archiepiscopus, & a Ludouico Rege Francorum Cardinalis Albinus, Ferdinandi vero causam suscepit Alphonfus Carrillus Toletanus antistes. Quibus Isabella etsi diu cunctabunda magna que verecundia suffusa, sicut in huiusmodi re puellarum mos est, nihil respondit, sæpe tamen ac sæpius requisita cum Dei multis orationibus inuocasset auxilium, rem tulit ad consiliarios & regni proceres atque pontifices, quos sibi beneuolos fidelesque cognouerat. Qui prudenter omnia cogitantes, demum pensitatis omnibus competitorum partibus, & regni, paci, quietique futuræ consulentes, Isabellæ consortium Ferdinandi Siciliæ Regis maxime conuenire dixerunt. Quorum fidelissimis & amantissimis cõsiliis admonita & iam persuasa, domesticorumque suorũ quos honoris sui studio sissimos cognouerat, votis & precibus adducta, cũ Portugalliæ Franciæque legatos honorifice dimisisset, cum Ferdinando desponsata est Siciliæ Rege. Qui quidem tunc erat impubes & annorum fere decem & nouem, quem sponsa

menibus

mensibus vndecim tredecimq; diebus antecedebat. Iuncti sunt itaq; pares ætate,
 pares etiam forma, pares corporis statura, pares ingenio, pares moribus, pares for-
 titudine, pares generis antiquitate, propinquis & affinibus. Ex fratribus enim pa-
 truelib. geniti coniunctissimo gradu consanguinitatis Hispaniæ primates omnes
 pariter contingebant. De quorum contracto matrimonio cum parentes & cogna-
 ti literas & nuncios accepissent, affecti sunt gaudio magno, omnesq; Castellæ, Ara-
 goniæ, Siciliæq; ciuitates sacerdotesq; psalmum Te Deum laudamus cōcinentes
 gratulationes magnas egerunt. Verum enim uero cum fortuna semper bonis ad-
 uerferetur, non defuit hominum malorum dolor & alienæ fœlicitatis inuidia, quo-
 rum prauis consiliis Rex Henricus persuasus ac potius stimulis agitatus, cum con-
 nubio sororis & honore gaudere debuisset, eam primum dispositis insidiis capere
 tentauit, & custodibus tradere. Deinde cum neq; capere neq; nuptias eius dirime-
 re potuisset, omnium rerum & oppidorū quæ pater illi testamento reliquerat, pos-
 sessione spoliavit. Nec eo cōtentus, armis a regno depellere conatus est. Cuius irā
 vel cæcam potius animi caliginem cum Ferdinandus & Isabella neq; literis depre-
 catoriis, neq; legatis, neq; rationibus vllis placare potuissent, inter eos magnæ dis-
 cordiæ crudelesq; factiones ortæ sunt, & ea mala secuta quæ semper in regni diui-
 sione solent accidere. Nam cum regni proceres alii Regis Henrici, alii Ferdinandi
 & Isabellæ factionibus adhæsisent, Hispania tota multos annos durante discordia
 sine gubernatione, sine iustitia, sine pace, sine quiete, magnis continuisq; flagrauit
 incendiis, & genus omne malorum perpeffa est vsq; ad Henrici Regis obitum, qui
 mortu⁹ est in oppido Maiorito, anno septuagesimo quarto supra mille & quadrin-
 gentos, tertio Idus Decembris, hora noctis fere septima. Obiit autē intestatus, vel
 quia (vt quidam dixerunt) se tunc moriturū non putauit, vel quia (quod verius est)
 vt fuit in vita negligens & improuidus semper, sic fuit etiam in morte. Qui laborās
 in vltimis & articulo mortis, ea quæ ad animæ suæ salutem pertinebant, Hispaniæ
 Cardinali & aliis quibusdam primatibus commendauit, ex quorum numero fue-
 re Rhodoricus Comes Beneuentanus, Marchio Santillanensis Cardinalis frater,
 Castellæ Comestabilis, Dux Areuali, Marchio Villenæ. Ex quibus peractis Hen-
 ricus Regis exequiis, alii ad Isabellam Reginam quæ Segouiæ tunc erat, alii domum
 suā sese contulere. Rex quoq; Ferdināus de Regis Henrici morte certior factus,
 ex Cæsaraugusta Segouiam magnis itineribus ad Isabellam venit vxorē, quæ iam
 Reginæ Castellæ & Legionis nomen & titulum sibi vindicauerat, & cum multis
 curiæ suæ nobilib. & ciuitatis magnoq; numero sacerdotum Regis Henrici sui fra-
 tris funus solēniter celebrabat. Hic Segouiæ ciues ingenti lætitiæ regiis sublati ve-
 xillis, Ferdinandum Regem & Isabellam Reginam Castellæ & Legionis altis vo-
 cibus appellauerunt, vtriusq; manus humiliter osculantes, quod etiam iureiuran-
 do confirmarunt. Idem regni proceres fecerunt, & omnes Curia magnates, scili-
 cet Petrus Gonsalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Alphonsus Carrillus Ar-
 chiepiscopus Toletanus, Iacobus Mendozius, Marchio Santillanus, Garfias Alua-
 rus a Toledo Dux Albanus, Alphonsus Henricus Hispani maris Admirantes maxi-
 mus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Fernandus Velascus magnus Castellæ
 Comestabilis, Beltranus Cuiuanus Dux Alburquerquitanus, Petrus Manrhicus
 Comes Triuignianus, multi præterea viri nobiles multiq; pontifices, atq; alii quo-
 rum qui venire non poterant, procuratores mittebant, qui suo nomine quod ipsi
 præstare tenebantur, officio fungerentur. Idem faciebant aliæ ciuitates lætantes
 & populi congaudentes. Quidam vero qui nouas conditiones & res iniustas com-
 petebant, nō modo nō venerunt ipsi, sed ne procuratores quidē miserunt, qui reb.
 nouis studentes, & suis Principibus & sibi ipsis multorum laborum magnorumq;
 malorum causa fuere. Rex autem & Regina cum multis equitib. & ciuitatum po-
 pulorumq; procuratoribus officia & priuilegia quæ iure petebantur, concessissent
 & confirmassent, iustitiam quæ iam venerat in obliuionem, reuocare ac exercere
 cœperunt, & ad ciuitates populosq; rectores miserunt. Cum autem gubernandi
 rationem modumq; statuere vellent, dubitatio quædam magnatibus & consiliariis
 incidit, de qua nobis aliquid scribere necesse est.

*De procerum & consiliariorum conuentu & dissectione super Castellæ
regni successione & gubernatione.*

Hic ubi magnates, vti supra dictum est, catholicis principibus obedientiam & iusiurandum præstiterunt, subinde difficilis inter eos quaestio magnaque contentio orta est, propterea quod Castellæ regni successione & gubernationem alii ad Regem, alii ad Reginam pertinere contendebant. Qui Regis causam susceperant, iis nitebantur argumentis, quod Castellæ regnum Henrico Rege mortuo sine liberis ad Ioannem Regem Aragonum Ferdinandi patrem legitimum successorem pertinebat, vel quia Ferdinandi Regis Aragonum filius & Ioannis Regis Castellæ nepos esset, vel etiam ratione sexus, quia vir erat & foemina præferbatur: & propterea hac eadem ratione ad Ferdinandum eius filium ius omne tam successione quam gubernationis spectare dicebant. Reginæ vero patrocinantes Hispaniæ nouis legibus utebantur & antiquis historiis, quibus inueniri statumque fuisse dicebant, in Castellæ regni successione mulieres e recta linea descendentes viris prælatas fuisse, qui essent e linea transuersa & indirecta: ideoque Isabellam Ioannis Castellæ Regis filiam e recta linea descendente Ioanni Aragonum Regi qui transuersalis erat, præferendam esse contendebant, Reginam præsertim fortem, prudentem, & ad omnia quæ ad regni gubernationem requiruntur, idoneam. Et quod regno Castellæ succederent mulieres & gubernarent, olim statum obseruatamque fuisse multis probabant exemplis. Siquidem Ormisinda Pelagii Regis filia patri suo successit in regno Legionis, quæ nupsit Alphonso qui Catholici cognomen accepit. Ordisinda quoque Froilæ Regis Legionensis soror & Silonis vxor in regno fratri mortuo successit. In eodem regno eodemque modo successit & Sanctia post Beremuti sui fratris obitum, quam duxit vxorem Rex Ferdinandus cognomento Magnus. Eliura quoque Nauarræ Regina successit in Castellæ Comitatu, cui successit filius Ferdinandus, qui primus Castellæ Rex fuit appellatus. Viraca præterea quæ nupsit Comiti Tolosano, Alphonso patre mortuo successit in regno Castellæ & Legionis, quæ post obitum Tolosani Comitis vxor fuit Alphonso Regis Aragonum, ex quibus natus est Alphonso Imperator. Berenguela insuper seu Berenguaria Castellæ Regis Alphonso filia successit Henrico fratri qui Palentiæ obiit admodum puer. Et Catherina Ducis Enclaustræ filia ad Castellæ regnum fuit assumpta cum Henrico marito, filio Regis Ioannis, qui fuit Isabelle Reginæ catholicæ proauus. His demum rationibus & exemplis quæ iam venerant in consuetudinem, iudicatum est successione & etiam gubernationem ad Reginam pertinere tanquam propriam & absolutam regni sui dominam, & non ad Regem, qui regnum gubernare non debebat, quod sibi non datum fuisset nomine dotis nec dari iure potuisset. Hac in concilio procerum lata sententia, Regina quæ prudentiæ mater erat, Regi molestum iudicium illud fuisse secum cogitans, ac etiam timens ne mutuus inter eos amor esset offensus, eum sic est allocuta. *Etsi iure mihi Castellæ regni successio gubernatioque contigit, charissime coniux & amantissime, tu tamen quem Deus mihi Comitem & laborum meorum socium dedit, vt vir, vt Rex, vt maritus omnia constitues, omnia possidebis, omnia gubernabis. Nihil enim mihi referuo, sed erunt inter nos, vt par est, omnia communia. Nam cum Deus nos amore pares & moribus coniunxerit, pares etiam sumus in regni societate & omni iure necesse est. In nostris igitur principatibus æque tuam quidem ac nostram iussa valitura sunt. Quod autem nostri proceres & consilarii cui nostrum Castellæ regnum successio competeret, scire voluerunt, molestum nobis esse non debet. Hoc enim ius quod modo sapientum viro- rum iudicio decisum est, si res & incommoda quæ posthac accidere possent, prospicere volumus, & nobis ipsis maxime conuenit, & successoribus nostris profuturum est, & maxime necessarium. Hactenus enim, vt vides, nobis filius non est, & an sit futurus incertum est. Isabellam habemus vnicam filiam. Quæ si vixerit & alicui principi vel nostræ nationis vel externo nupsit, maritus quidem eius si de Hispaniæ stirpe regia fuerit, quamuis e transuersa linea descendens, nostrum*

post obitum hac ratione, qua vir fœminæ & maritus vxori præcederet, regni proprietatem gubernationemque sibi vindicare per facile posset. Sunt præterea tibi fratres patruales, sunt & amitini complures, quorum quidem vnusquisque nostris successoribus litem posset intendere. Qui si forte vel contra nos vel contra successores nostros aliquid agere conabuntur, hoc quidem iure quod modo repertum est & statutum, facile repellentur. Vides igitur quam commode quam prudenter & nobis & nostris hæredibus consultum sit. Quandoquidem nisi Dei benignitates acta sic esset, existimare atq; scire possemus nepotes nostros quos nobis gratias acturos sperare possumus, negligentiam nostram apud Deum & homines accusaturos. Nunc autem nihil esse video quod timere debeamus, nihil quod nos sollicitare possit, præsertim si non ingrati ad Deum res nostras & omnia vota referemus, cuius gratiam & auxilium spero nobis nunquam defuturum. Hæc cum Regina dixisset, eius prudentiam Rex admiratus primum procerum consilium laudauit, deinde Reginæ sermonem sibi gratissimum fuisse respondit, postremo dignam esse Reginam & satis idoneam quæ non modo Hispaniam, sed etiam quæ totius orbis imperium regeret. Et eodem die hac de re silentio iussu statuerunt, vt in literis omnibus & priuilegiis quibus negocia expedirentur, vtriusq; nomen scriberetur hoc modo: *Nos Ferdinandus & Isabella Dei gratia Rex & Regina*: literæq; sigillo premerentur castella, leones, baculos, & aquilas continente, quæ sunt regnorum quatuor insignia. De quibus suo loco plura scribemus. In aurea quoque moneta quam cudi iusserunt, vtriusque nomen imprimi voluere, sicut in literis cum signis eisdem & præterea facies capitibus coronatis. Qui deinde multos annos & quam diu vixerunt, multa regna magnosque principatus quam sanctissime gubernauerunt, admirabili iustitia, magna fide, summaq; concordia. Nam etsi non defuerunt homines malæ mentis qui dissensiones inter eos molirentur, qui rem suam augere procurantes in triticum zizaniam spargerent, tanta tamen fuit vtriusq; prudentia, tanta constantia, tanta fides, tanta vitæ morumq; similitudo, tanta deniq; voluntatis æqualitas & animorum concordia, vt humanam conditionem atque naturam, quæ quidem in regni gubernatione societatem ferre vix potest, facile superauerint. Cuius quidem rei causa fuit, quod omnibus in rebus tam diuinis quam humanis nihil alter egit vnquam sine alterius vel consilio vel assensu. Nihil alter faciendum sibi putauit, quod alterius vel dignitatem vel animum potuisset offendere, nihil alter ab altero petere ausus est, quod honestum non fuisset vel negati iure potuisset. Erant enim vnanimis & se mutuis affectibus amabant, & alter alterum non vt coniugem, & dignitate parem, sed tanquam superiorem maxime timebat & reuerenter obseruabat. His naturæ dotibus ornati, his pares virtutibus, nimirum sub eodem sydere nati fuisse videbantur. Quibus idem velle fuit semper & idem nolle, quibus Deus propitius fuit semper adiutor & protector, cuius auxilio res magnas gesserunt, suos principatus non modo defenderunt & conseruarunt, sed auxerunt etiam mirum in modum, & suis virtutibus & rebus gestis illustrarunt, & immortalem famam perpetuamq; memoriam reliquere, perpeffissimè labores innumeros & maxima pericula. Nam cum post Regis Henrici mortem ei legitime successissent, & autoritate regia multis malis occurrentes iustitiam in multifariam delinquentes exercere cœpissent, idem illi qui Regis Henrici partes susceperant, timentes ne rerum quas iniuste possidebant, possessiones amitterent, Alphonso Portugalliæ Regi persuaserunt, vt Castellæ regnum repeteret, quod sibi ratione matrimonii quod cum Ioanna quam Regis Henrici filiam esse iurauerant, contrahere volebat, iure deberi contendebant. Qui malignis illorum consiliis impulsus, suoq; iudicio deceptus, & alieni regni cupiditate captus, magnos coegit exercitus, & cum equitum quinque millibus & peditum quindecim in Castellæ regnum ingredi statuit: tametsi non defuere suæ domus tunc temporis viri prudentes & consilarii qui eum a proposito reuocare conabantur, quorum vnus suo & aliorum nomine sermonem huiusmodi habuit.

NO STRA erga te fides & obseruantia quam tibi debemus, Rex excellens, nos maxime cogunt & sanctissime monent, vt ea quæ de belli huius expeditione quam aliorum consiliis iam persuasus parari iubes, prospicere videmur, tibi non ignota esse patiamur: quandoquidem nisi nos animi nostri fallunt, huiusmodi belli motus & apparatus multa nobis magnaq; mala portedere videntur. Magna namque res est expeditio belli, & quæ bonis magis consiliis quam magnis viribus eget. Ideoq; viri prudentes & magni duces non tam principiis rerum quas aggrediuntur, quæ plærumq; maligne prospera se offerunt, confidere, quam qui sit futurus finis, prospicere solent. Quod quidem consequi atq; præscire facile est hominibus qui genus causæ quam suscipiunt, non ignorant, & suas vires cum aduersariorum viribus conferunt. Nam quum magnis de rebus decertatur armis, eos ratione fouente victores fore sperandum est, quorum causa iustior est & maior potentia. Duo nunc igitur tibi præcipua præter alia multa consideranda sunt, magne Princeps, primum iustam an iniustam belligerendi causam habeas, deinde vires tuas cum aduersariorum viribus conferre debebis. Hæc enim duo si prudenter animo tecum volutaueris, & si rationi magis quam hominum qui res nouas moliantur, consiliis parere volueris, bellum profecto quod tibi gerendum putas, consilio nostro non incipies, propterea quod causa nostra, si verum dicerelicet, non modo iusta non est, sed ne honesta quidem. Quam si defendendam susceperis, domus tuæ nimirum dedecus, de quo nunc siletur, per vniuersum terrarum orbem circumferretur. Henrico namq; Regi Castellæ genitiuam virtutem defuisse, non solum eius vxoris primæ Regis Nauarræ filix duodecim annorum contubernio & continua consuetudine compertum est, sed etiam aliarum mulierum quæ die noctuq; cubiculum regium frequentabant, testimonio constat. Quod si tibi in animo est bellum gerere, vt sorori tuæ famam & honorem restituas, cum diuinum ius & humanum violaueris, & Deum grauiter offenderis, nulla profecto ratio est, nullam causam videmus, qua victoriam sperare possimus aut debeamus. Quid præterea futurum putamus, si vires & facultates nostras cæteraq; res ad belli vsum necessarias cum aduersariorum nostrorum copiis & aliis rebus cõtulerimus? Facile quidem, si nobis blandiri nolumus, quanto rebus omnibus inferiores sumus, iudicabimus. Scimus enim quanta sit Hispaniæ magnitudo. Cuius tibi quota pars obigit: aduersarii vero Hispaniam iam totam possidet. Quocirca si nos hominum millia decem coegerimus, illi, si res postulauerit, armatorum millia centum facile cõficiant. Quippe qui dominantur non solum multis magnisq; Lusitaniæ prouinciæ populis, sed etiam Bæticis, Carthaginensibus, Saguntinis, Tarraconensibus, Laletanis, Aragonibus, Celtiberis, Vasconibus, Cantabris, Asturibus & Callecis, quibus non modo tuos exercitus a suis finibus prohibere, sed omnes etiam Barbaricas gentes debellare facile possent. Quid præterea Siculos referemus, quid Sardos & Baleares qui cum maximis diuitiis & opibus abundant, Siculi præsertim quorum tellus admodum frugifera est, & equorum alumna, quantum copiis, armis, nauibus, equis, com meatibus & pecuniis suos principes quos maxime colunt, adiuuare poterunt, hinc iam facile prospicimus. Rex autem Siciliae Ferdinandus, quem tibi puerum esse dicunt, etsi paruus est ætate, satis tamen magnus est ingenio, & in bello prudens, acer, & quod experientia iam cognouimus, fortunatus, qui admodum puer magnas, vt scimus, victorias est adeptus. Vicit enim non sine magna admiratione Petrum nostrum Portugalliæ strenuum vitum, quem Barcinonenses sibi Regem elegerant, vicit & Ioannem Andegauenium Ducem, vitum in remilitari satis expertum, qui veniens ex Gallia cum magnis Gallorum copiis, cum Gothalanis & Barcinonensium copiis se coniunxerat. Quid igitur eum post hac facturum arbitramur, cum sit & experientia doctior, & corpore firmior, & copiis multo potentior? Qui nunc Castellæ Rex appellatus omnes Hispaniæ viros primarios, affines, & propinquos habet, cui pater adest Aragoniæ Rex & frater Alphonsus Aragonæus, ambo duces in bello fortes officioq; rei militaris insignes, qui

sæpe paruis copiis magnos Gallorum exercitus profligarunt. Cui præterea deesse non poterit, si necesse fuerit, & Rex Neapolis Ferdinandus eius frater patruelis, cuius filius Alphonfus Dux Calabriae totius Italiae populis imperat. Quæ sint igitur aduersariorum vires iam vides, Rex prudentissime. Nos autem in vltimo Lusitaniae prouinciæ angulo conclusi sumus, & quasi pisces vndiq; retibus circumuenti. Vnde si semel egressi fuerimus, redire fortasse nobis non erit integrum. Tecum prius igitur omnia prudenter cogita, magnanime Princeps, ne tam faciles Castellanos verbis qui tibi sese offerunt, aures præbeas, ne te viris ignotis temere committas, non omnibus confidas. Nam qui nunc a suis principibus iniuste deficiunt, te nimirum cum primum belli fortunâ ad hostes tuos inclinatum viderint, continuo deserent. Facient enim sicut delphini facere solent, qui cum thynnos ad piscatorum retia perducunt, sibi solis exitum salutemq; reperiunt.

Responsum Regis contra sententiam aliorum.

HOC sermone habito subinde Rex, Enimvero, inquit, de periculo cogitare quod incertum est, & mortem timere quæ nullam secum turpitudinem afferat, non tam strenui ducis est & animi fortis quam desidis hominis & ignaui. Causa nostra quæ nobis tacenda magis quam defendenda videtur, iusta sit an iniusta, solus quidem Deus cui nihil est occultum, scire potest. Res enim quæ non oculis hominum cernuntur, humano censi iudicio non debent. Scimus namq; quæ sint hominum ingenia, qui sint mores, quanta sit honoris ambitio, quanta regnandi cupiditas. Quibus quidem rebus homines improbi qui Deum non colunt, neq; timent, conflagrantes & inuidiæ stimulis acti, plarumq; bonos & innocentes insimulant, calumniantur, infamant, & si possunt etiam de medio tollunt. His enim rebus accensus Abelum fratrem suum Cainus crudeliter occidit, Remum Romulus interfecit, & Iulius Cæsar Pompeium generum cui multum debebat, ad mortem compulit, & Romam patriam suam sibi seruire coegit, pro cuius incolumitate multi ciues mortem subire non recusarunt. Tantum enim potest regnandi cupiditas. Non igitur facile credere debemus vera esse quæ nunc aduersarii de Regis Henrici defectu naturæ mendacia confingunt, propterea quod hanc solam sibi causam reperiunt qua regno Castellæ potiri queant. Quam quidem causam, si vera esset, Henricus Rex sui ipsius conscius & homo Christianissimus, si forte viuens vel pudore, vel metu, ne regno priuaretur, occultauerat, moriens tamen nequaquam tacuisset. Quoniam igitur hoc nobis incertum est, & me multi Castellæ proceres vltro vocant, qui profecto se periculis non exponerent, si de iustitia nostra & victoria dubitarent, & honori meo ipse deesse neq; possum neq; debeo, bellicafus, si bello inquam opus fuerit, & fortunam experiri iam mihi decretum est. Nam quod inimicorum copias & numerosos exercitus nostris facultatibus maiores fore putatis, non adeo tam inopes neq; tam miseri sumus, vt ab hostibus aut diuitiis aut liberalitate vincamur. Pecuniis enim quibus præcipue bella geruntur, abundamus. Equites nobis & milites non deerunt. Nam præter nostræ nationis homines qui fortissimi sunt, plurimi quoq; vel Castellani vel aliarum nationum quos fideles & constantes fore non dubito, nobis quam libentissime militabunt. Quod autem multos aduersarii propinquos & affines habeant, non sunt nobis propterea formidolosi. Nos enim non ex filice nati sumus, sed cognatos habemus etiam, liberos, & amicos. Habemus præterea pecunias, quæ quidem sunt omnibus amicis & propinquis fideliores. Erit insuper nobis pro iustitia virtuteq; pugnantibus Deus propitius, cuius præsidio muniti clypeoq; protecti nihil timebimus, & inimicorum copias quamuis numerosas vincere atq; delere facile poterimus. Vos igitur qui siue metu siue alia causa tantopere contrariorum nostrorum vires extollitis, admoneo, ne posthac, si vobis nostra gratia chara est, aut nostris viribus diffidere, aut de victoria desperare videamini.

De legatione quam Rex Portugallia misit ad Reges Catholicos.

HÆc cum dixisset, postero die Castellæ Regis & Legionis nomen accepit, & Royfium Sofam suæ domus equitem cui maxime confidebat, ad principes catholicos cum mandatis legatum misit, quibus non dubitare se dicebat, quin Ioanna quam soror eius peperisset, ex Henrico Rege Castellæ genita fuisset, ad quam patre mortuo Castellæ & Legionis regnum iure pertinebat, propterea quod in bonis paternis hæres legitima sola succedebat. Quod autem Regis Henrici filia esset, testes erant multi regni proceres, multæq; ciuitates & populi, qui priusquam Rex Henricus diem suum obiisset, filiam eius Ioannam post obitum patris Reginã fore iureiurando confirmauerant. Quam Reginam quoniam sibi matrimonio iungere decreuerat, & ad regnum suum iam hæres legitimus venire volebat, eos rogabat ac monebat, vt sibi regni sui quod iniuste possidebant, possessionem liberam expeditamq; relinquerent. Ad quod regnum si quid habere se iuris arbitrarentur, ex eo donec in iudicio causa cognosceretur, exiret. Quod si facere vellent, ipse quoque, ne malorum causam dedisse videretur, aduentum suum libentissime differret: sin autem discedere nollent, & in alieno regno contra diuinum ius & humanum permanere vellent, ille Deo iuuante cum omnibus copiis quas paratas & magnas habebat, in regnum suum propediem venturus esset. Et omnium malorum quæ solent in bellis accidere, causam se non fuisse Deum testabatur & homines.

De Catholicorum Principum responso.

Rex autem Ferdinandus & Isabella Regina cum Portugallia Regis oratorem audiuisent, suæ curiæ magnatibus & consiliariis consultis hoc modo respondere. Non sine magna causa miramur Alphonsum Portugallia Regem, Principem multis (vt fama refert) decoratum virtutibus, magnoq; ingenio præditum, ad nos huiusmodi misisse legationem. In qua nimirum eius & prudentiam & constantiam requirimus, quippe qui Ioannam sororis suæ filiam nihil ad Castellæ regnum iuris habere non ignarus, sine vlla ratione, sine vlllo iustitiæ fundamento res a nobis petere videtur, non iniustas modo & penitus indebitas, verum etiam propter honestatem subticendas & occultandas. Quas quidem res siue armis habere velit, siue legibus, neq; iuste nobiscum bellum geret, nec honeste & sine suspitione cupiditatis litigabit. Qui nunc prauis adductus consiliis, eam ducat vxorem sororis suæ filiam regni cupiditate captus, cuius antea nuptias ab Henrico Rege rogatus cum regni successione recusauit, non aliam ob causam, nisi quia regnum sibi dari iure non posse reperiebat. Quem quoniam falso persuasum videmus atq; deceptum, pro necessitudine qua nobis cõiunctus est, admonemus atq; rogamus, vt inanem suam cogitationem & opinionem falsam deponat, vt ab instituto quod in suã molitur perniciem, discedat, vt magnam infamiam qua suum genus & virtutes omnes deformabit, nisi sibi prospiciat melius, effugiat, vt illis deniq; suum honorem & salutem non committat, qui sua commoda procurantes neq; ei neq; nobis seruire student. Idem ipsi nanq; fuerunt & eorum parêtes nouarum rerum molitores, qui proximis annis augere sua patrimonia cupientes, inter duos fratres Castellæ principes zizaniam venenumq; sparserunt, atq; per Hispaniam totã & vltra iureiurando publicauerunt, Henricum Regem neq; genuisse filiam, neq; habere potuisse. Quamobrem & Alphonsum fratrem eius Regem eligentes alterum cum altero commiserunt, multorumq; malorum causa fuere. Qui modo sine vlla verecundia, sine vlllo Dei timore, quod tunc iure vereq; negauerunt, falso nunc affirmare conantur. Quorum diabolicas suggestiones & mentes dolis instructas, si Rex Portugallia prudenter & animo libero considerare voluerit, profecto nec fide nec sua gratia dignas esse facile iudicabit, & amicitiam nostram quam cæteri Christianorum Principes magnificiunt, perniciosis aliorum mendaciis falsiq; consiliis anteponet. Quod si fecerit, vt volumus & speramus, Christiani Principis atq; prudentis officio functus, multos hominũ interitus & omnia malorũ genera quæ bella secũ ferre solent, euitabit: sin vero præter ingeniũ suũ & regios mores necessitudinẽ nostram

nostram & amorem quod non putamus futurum, contempserit, & peruerfis potius aliorum studiis obsequi, quam fidelissimis nostris & amantiſſimis monitis acquiescere maluerit, ac nos vel ad iudicium vel ad arma prouocauerit, nos quidē ei Deū testem cōuocantes, & in foro libenter & in campo respondere parati sumus.

De Portugalliæ Regis ingressu in regnum Castellæ.

CUM hoc responsum Portugalliæ Rex accepisset, indignatus & alieni regni cupiditate captus, cum omnibus copiis quas ante diximus, in Castellæ regnum ingressus, cum Castellanis suæ factionis a quibus accitus fuerat, se cōiunxit, & oppida multa nonnullasq; ciuitates occupauit. Qui cum Ferdinandus & Isabella prælia multa gesserunt. Ex quibus cum alia, tum vero illud vnum prælium quod inter duas ciuitates, Zamoram scilicet & Taurum, apud amnem Durium, quem locum nonnulli campum Gothorum dicunt, gestum est, quoniam fuit maxime memorabile, pluribus verbis alio loco longioriq; narratione scripsimus. Hoc enim prælio Reges ambo & eorum duces & omnes equites maximas vires & fortissimos animos ostentarunt. Acriter enim vtrinq; pugnatum est ab hora fere dici nona vsque ad solis occasum, æquo Marte, & victoria in neutram declinante partem. Demum multis vtriusque partis occisis, multiq; grauer vulneratis, cum Portugalliæ Regis equites longo defessi certamine magnaue pluuia retardati, pugnare vix possent, terga vertere cœperunt, & fuga salutem quærere. Quos equites Ferdinandi iam victores insequentes, in amnem Durium compulerunt, in quo demersi complures & aquas haurientes animas exhalabant, quorum multos amnis impetus ad Zamoræ vsq; mœnia deuoluit. Alphonſus autem Rex multis de numero suorum captis, & octo signis amissis & etiã suo, pene solus effugit, & beneficio superuenientis noctis euasit. Gestum fuit hoc prælium die Veneris Kal. Martiis anno septuagesimo sexto supra mille & quadringentos. Sub idem tempus Gallorum Rex Ludouicus magnum in Hispaniam misit exercitū, propterea quod Isabella Carolo Guianensi Duci cuius coniugium recusauerat, Ferdinandū Sicilia Regem prætulisset. Cuius exercitus oppidum maritimum quod indigenæ Fontem Rabiā vocant, acriter oppugnabant. Quo Rex Ferdinandus magno cum subsidio profectus, hostes ab obsidione submouit, & in Galliam redire coegit. Hinc propulsis hostibus, & oppidanis & multis equitibus & præcipue Iacobo Sarmiento Comite Salinarū, qui priusquam Rex aduentasset, suis conuocatis equitib. & copiis, quos suis pecuniis coegerat, hostibus occurrerat, qui contra Gallos fortissime propugnauerant, honorifice collaudatis, ad Isabellam per Cantabriæ populos & Asturiæ cōtra multos qui grauer deliquerant, iustitiam exercens in Turrem Syllanam reuersus est. Nunc autem præsentibus hoc epitomate summaq; breui quam in principio polliciti sumus, satisficientes, alias res omnes quas posthac vsque ad tempus vtriusque mortis Catholici principes animose sancteque gesserunt, in maiori volumine posteris legendas relinquimus. Historia enim non viuentibus qui rebus gestis interfuerunt & earum autores nouerunt, sed nepotibus scribitur & nascituris. Res igitur Ferdinandi Regis & Isabellæ memorabiles quas in lucem nunc proferre nō possumus, admirata quidem vehementer posteritas leget. Admirabitur siquidem quicumque legerit Fernandinas & Isabellicas virtutes, & res diuino potius quam humano consilio gestas. Admirabitur eorum coniugium fœlicissimum, cuius non regnorum, sed virtutum dotes existimari debent. Siquidem non ad voluptates, non ad delicias, non humanis auspiciis, sed ad opera sanctissima, ad multorum malorum remedia maxime necessaria fuit institutum diuinitus, vt scilicet Catholici principes quasi Dei gubernatores iustitiæq; ministri magnos Hispaniæ tumultus, factiones, similtates, seditiones compescerent: vt multorum superbiam, sæuitiam, audaciam, furorē, temeritatem, arrogantiam, immanitatē, insolentiam infrenarent: vt latrocinia, furta, rapinas, violētias, & grassatorum crudeles impetus opprimerent: vt iniurias, contumelias, mortes, parricidia, sacrilegia, virginum raptus, & sacrarū mulierum cū viris commercium suspectamq; cōsuetudinem prohiberent:

vt ad pacem, ad securitatem, ad concordiam, ad tranquillitatem, ad bene beateq;
 viuendum leges & iura componerent. Mirabitur & mutuum inter eos beneuo-
 lentiam, fidem, obseruantiam, cōcordiam, morum similitudinem, pares animos,
 eadem studia, dignitatem Regis & Reginae venustatem, & vtriusque formam præ-
 stantem maiestatemque venerandam. Mirabitur longissimā rerum gestarum se-
 riem, præclara virtutum exempla, sanctorum operum mirabilia monumenta, stu-
 dium erga Dei cultum vigilantissimum, & curam maximam summamq; diligen-
 tiam. Mirabitur tormenta, pœnas, & supplicia quibus merito plectebantur homi-
 nes in Christiana fide vel titubantes vel male sentientes. Mirabitur exterminatos
 ex Hispania Siciliaque fuisse, qui sceleratissimi Mahumeti nefandissimum nomen
 adorabāt, omnesq; Sabbatarios adhuc eius aduentum quem crucifixerant, expe-
 ctantes. Mirabuntur omnes gentes bella fortissime sanctissimeq; gesta, victoriasq;
 triumphales, quas & de barbaricis gentibus habuerunt, & de Christianis potentif-
 simis principibus atq; ditissimis. A quibus non sua quidem, sed illorum culpa sæpe
 recusantes ad arma prouocati fuere. A quibus præterea principes Hispaniæ futuri
 cognoscent multarum rerum possessiones fuisse repetitas & sine mora recupe-
 ratas, quas antecessores negligenter amiserāt, a quibusdam multos annos vsurpa-
 tas, multosq; principatus videbūt, alios vltro restitutos, alios armis acquisitos. Mi-
 rabūtur & multas ac sanctas expeditiones, atq; longissimas ad aurifodinas nauiga-
 tiones, apud Antipodas quos Indos appellant. Legent enim lætantes sui clarissimi
 generis originem summamq; nobilitatem repetentes, quam ducunt a summis Im-
 peratoribus & omnium Christianorum Regibus primariis, quibus Ferdinandi &
 Isabellæ filia nuptæ fuere. Inuenient denique magni principes & imitari virtutis
 æmuli studebunt Ferdinandi Regis humanitatem, clementiam, fortitudinē, pru-
 dentiam, & Isabellæ multifarias virtutes. Quæ quidem si fuit, quemadmodum vo-
 cabatur, alta, tamen erat mitis, humilis & affabilis: si mulier animosa, virago, fortis
 & constans: si potens, recta iustitiæ cultrix & continua comes: si diues, non parca,
 non diuitiarum custos & auida, sed munifica, splendida, liberalis & magnanima: si
 Regina multis & magnis occupata negociis, religiosissima sacerdos, & Dei, Mariæ
 virginis, & omnium sanctorum maxima cultrix, quibus non horarium modo sa-
 cerdotum more, sed etiam vt Christianæ religionis obseruantissima, multo plures
 & votiuas orationes quotidie persoluebat. Erat enim diuinarum rerum quam hu-
 manarum multo studiosior. Quibus quidem orationibus atq; sanctis operibus &
 meritis Dei benignitas fidelium suorum mentes & res Hispaniæ respexit, defendit,
 iuuit, amplificauit, & altius extulit, & ex tenuissima fortuna principes Catholicos
 & fideles ad honores amplissimos & ad summum rerū fastigium sublimauit, sibiq;
 propius adiunxit. Vnde non immerito datum est illis nomen altitudinis, quoniam
 Deo qui solus est altissimus, solus maximus, solus optimus, solus omnipotens, mi-
 rabilia eius opera & immensa beneficia contemplantes & assidue gratias agentes,
 proximi semper adiunctique fuere. Quibus res diuinas semper humanis præfe-
 rentibus omnia prospere succedebant. Dedit enim Deus illis præter alia bona nō
 solum viros magnos in consiliis capiendis scientiæ plenos & fidei, sed etiam stre-
 nuos equites in bellis gerendis, & duces fortes & illustres. Ex quibus aliquos & eos
 præsertim quorum maxima virtus & constantissima fides erga suos principes in
 multis magnisque laboribus & periculis in officio permansit, breui nomenclatura
 recensebo. Sunt itaque viri memorabiles & summa laude dignissimi, qui suis
 principibus officium præstiterunt, qui sequuntur: Petrus Gonfalus Mendozius Si-
 guntinus Episcopus, qui fuit Archiepiscopus Toletanus & Hispaniæ Cardinalis,
 Alphonfus Aragoneus, Petrus Ferdinandus Phari Comes & Castellæ Comesta-
 bilis, Alphonfus Henricus Hispani maris Almirantes Ferdinandi Regis auuncu-
 lus, & eius fratres Franciscus & Henricus, Garfias Aluarus a Toletto Dux Alba-
 nus, & eius filius Federicus, Rodoricus Pimentellus Comes Beneuentanus, Hen-
 ricus Gothomanus Dux Methymnæ Sidoniæ, Rodoricus Manricus Comes Pa-
 retanus Sancti Iacobi militiæ præfectus, & Georgius eius filius, Iacobus Mendo-
 zius Dux Infantatus, & Inicus eius filius, Aluarus Mendozius Comes Castren-
 sis, la-

sis, Iacobus a Corduba Comes Caprensis & eius filius Rodoricus, Ioannes Silua
 Comes Cisfontanus, Ioannes Ribera dominus Montis maioris & Ferdinandi Re-
 gis custos, Rodoricus Henricus Comes Alualistensis Admirantis Alphonfi filius,
 Rodoricus Leo Dux Gaditanus, Alphonfus Cardinas Sancti Iacobi militiae præ-
 fectus, Inicus Lopez Mendozius Comes Tendilianus, Alphonfus Fonssecus Coc-
 censium dominus & Alahegiurum, Alphonfus Arellanus Comes Aquilaris, Iaco-
 bus Lupus Aiala, Laurentius Suares Mendozius Comes Coronix, Petrus Men-
 dozius Comes Montifacuti, Petrus Aluarus Oforius Astoricæ Marchio, Iacobus
 Sarmentus Comes Salinarum, Ioannes Manricus Comes Castagnetæ, Gabriel
 Manricus Comes Ofornius, Petrus Manricus Comes Triuigni, Petrus Acugnius
 Comes Bondianus, & eius filii Ferdinandus & Ludouicus Sanctius a Castella, Fe-
 dericus Manricus, Laurentius Suares Ficaroa Comes Ferianus, Gasto Cerdanius
 Dux Methymnæ coeli, Alphonfus Solisus Episcopus Gaditanus, Alphonfus Fon-
 secus Archiepiscopus Palentius, Andreas Caprerius Marchio Moianus, Ignicus
 Manricus Episcopus Caurensis, Petrus Siluius Episcopus Pacensis, Petrus Ribera
 principis Alphonfi nutricius, Iacobus Hurtatus Mendozius Episcopus Palëtinus,
 Petrus Anies Fasiardus Murciae præfectus. Hi fuerunt itaq; Castellæ viri generosi
 iustitiæ cultores & fidei. Quibus adiuti Ferdinandus & Isabella catholici principes
 omnes aduersarios oppresserunt, & validissimos hostes debellarunt, & suos prin-
 cipatus non solum defenderunt & conseruarunt, sed etiam maiorem in modum
 amplificauerunt, aliaque regna multa consecuti fuerunt. Tales igitur viros illustres &
 memorabiles nominatos, quamuis longa nomenclatura, recensuimus, vt præsen-
 tes Hispaniæ principes, illorum filios, & futuri, nepotes successoresq; cognoscant,
 vt par est, ament & magnifaciant.

De nouo genere iustitiæ quod Catholici Principes in delinquentes excogitarunt.

DV M Rex Ferdinandus & Isabella Regina duos magnos Portugalliæ Franciæq;
 Regis exercitus e suis finibus arcebant & propulsabant, complures Hispaniæ
 ciuitates & populi quamplurimis sæuissimis latronibus, homicidis, raptoribus, fa-
 crilegis, grassatoribus, adulteris, temerariis, innumeris insultibus, & omni genere
 delinquentium crudelissime vexabantur, a quibus neque Reges neque Deum ti-
 mentibus non modo fortunas suas & patrimonia defendere non poterant, sed ne
 filias quidem & vxores. Erat enim sceleratorum hominum maxima multitu-
 do, quorum alii leges humanas diuinæque contemnentis, magistratus omnes
 insolenter vsurpabant: alii ventri somnoque dediti vim palam nuptis, virginibus,
 & sacris mulieribus inferentes, libidinem & incestum turpiter exercebant: alii
 mercatores itinerantes & ad nundinas proficiscentes, omnesque viatores crude-
 liter occidebant & spoliabant: alii quibus maiores vires erant maiorq; dementia,
 populorum possessiones & regias arces occupabant, ex quib. violenter egreden-
 tes omnium finitimorum agros populantes, non solum greges armenta; & omnia
 bona prædabantur, sed homines etiam secū ducebant captiuos, quos deinde cog-
 nati & affines pecunia redimere cogebantur. Tot igitur tantisq; malis atq; pericu-
 lis Rex & Regina desiderantes occurrere, nouum iustitiæ genus remediumq; pro-
 ficuum, quod Hermandatū, vel (vt alii volunt) Hermanatum dicitur, inuenerunt,
 quo facilius improbi capi puniriq; possent. Conuocatis itaq; ciuitatibus & popu-
 lis eorumq; procuratoribus statuerunt, vt aduersus delinquentes & homines scele-
 ratos vnusquisq; pecunias contribueret. Quod omnes contradicente nullo liben-
 tissime fecere. Ex collatis itaq; pecuniis exercitus equitum duorum millium ma-
 gnusq; peditum numerus comparatus est, quibus Alphonsum Aragonem Villæ
 Formosæ Ducem præfecerunt, qui breuitēpore multos rebelles & grassatores oēs
 deleuit, castella multa recuperauit, populosq; qui Regē & Reginā contempserant,
 omnes imperio regio subegit. In ciuitatibus præterea populisque iustitiæ præfe-
 ctos, iudices, & satellites extraordinarios cōstituere, qui miserabiles accusatorum
 querelas audirēt, & reos cuiusq; criminis fugiētes persequerētur, atq; deprehēso-
 palis in campo defixis alligatos sagittariis interficiendos exponerent. Persecutorū

autem tanta erat diligentia contra peruersos homines & immanes, tantaque per omnes vias festinatio, vt euadere delinquentium nemo posset. Quæ res bonis omnibus magnam spem securitatis artulit, & malis fuit maximo timori.

De Canariis insulis acquisitis.

VICTIS iam & propulsatis hostibus externis, catholici principes in rebelles & omnes improbos animaduertentes cum multas ciuitates & populos multaq; castella recuperassent, magnã deinde classem ad Canarias insulas misere, multaq; naues armis, equis, com meatibus & rebus omnibus ad nauigandum & bellum gerendum necessariis onustas, quibus præfecerunt Petrum cognomento Veram, virum sane fortem & in officio rei militaris expertum, qui triennium fere cū Barbaris Canariæ bellum gessit difficilimum. Canarii enim etsi armis ferroque carebant, telis tamen utebantur ex arborum ramis, quæ petris acuebant tenuissimis, quibus quasi iaculis ferreis & peracutis clypeos scutaque facile perforabant. Lapides præterea fortissime iaculabantur, quippe qui sunt homines lacertosi magnarumque virium, pugnaces & animosi, qui ex antris quæ plurima sunt apud eos, veluti ex arcibus, ferocissime propugnabant. Victi tandem subactique catholicis principibus paruere. Quibus vinci multo quidem fuit vtilius, quã si vicissent, propterea quod antea ferarum more viuebant, nunc autem cultum humanum diuinumque cognoscunt, & Christi numen adorant. Quorum tellus est calidior multumque frugifera, pecoribus & præsertim domesticis abundans. Mellis multarumque rerum ad humanæ vitæ vsum magna illic est copia. Homines colore neque candido sunt neque nigro, naso plano latoque, acri ingenio, qui non lana, non lino, sed dumtaxat ex animalium pellibus vestiebantur, & herbarum radicibus, caprarum lacte vescebantur & carne, arborum præterea terræque fructibus. Domos habebant ex arborum ramis contextas & speluncas, quibus solis æstus & pluias arcebant. Terram colebant bouinis cornibus, & labore maiori quam cultura multum colligebant fructum. Deum vnicum adorabãt sublatis ad cœlum manibus. Orandi locum habebant certum statutumque, quem locum quotidie caprino lacte spargebant, & capras quarum lacte hoc faciebant, selectas habebant, quas sancta vocabant animalia. Lingua utebantur barbara, sibi que solis intelligibili. Quapropter catholici principes ad eos Hispanorum colonias miserunt, & sacerdotes virosque sapientes, vt eos instruerent, & ad religionem Christianam fidemque catholicam conuerterent. Cæterum sunt in Atlantico mari insulæ quas Plinius & alii scriptores Fortunatas appellant, numero septem, quas rem non ingratham facturus videor, si nominatim recēsuero: Obrion, quam Plinius vocat Ombrium, sine vllis ædificiorum vestigiis, quæ stagnum habet in montibus, & arbores ferulæ similes, ex quibus aqua exprimitur, ex nigris amara, ex candidis dulcis potuique iucunda: Iunonia, in qua erat ædicula lapidibus extructa: Pluuialia, quæ non habet aquas nisi ex pluuiis & imbris: Capraria, quæ est lacertis grandibus referta: Planaria, quæ planicies habet & conualles: Niuarina, quam Plinius appellat Ningariam a perpetua niue nebulaque. Huic proxima est Canaria, quæ sic nominatur a multitudine canum & magnitudine, quæ cum aliæ omnes copia pomorum & auium omnis generis abundant, vna palmetis caryotas ferentibus gloriatur. Abundat præterea nuce pinea & mellis copia. Siluros etiam pisces & papyrum gignit in amnibus.

De aliis insulis ab Hemisphærio nostro remotis, quas Indicas appellant.

SV BACTIS autem Canariis & ad cultum Christianæ religionis allectis, catholici principes ad alias multo maiores insulas & aurifodinas non magis auri causa, quod inde plurimum optimumque defertur, quam salutis animarum rationem habentes, Petrum Colonum cum triginta quinque nauibus quas carauellas appellant, & hominum magno numero misere. Qui cum dies prope sexaginta nauigassent, ad terras tandem peruenerunt ab orbe nostro remotissimas, in quibus antipodas esse sub

esse sub hemisphærio nostro commorantes, omnes qui inde venerunt, affirmant, & regiones esse tantæ magnitudinis, vt continentes terræ potius quam insulæ videantur. De quibus quoniam multi multa scripserunt, & alii Hispano sermone, aliiq; Latino magnas confecerunt historias, me scribere necesse non est. Vnum tamen hoc loco, quod est maxime memorabile scituq; dignissimum, non præteribo silentio, cū præsertim fuerit ab aliis, vt arbitror, qui scripsere prætermisum. In vna siquidem regione quæ continentis esse dicitur, cuius erat episcopus Ioannes Quiuetus ordinis Minorum, ab hominibus qui auri quærendi gratia terras effodiebāt, numisma repertum est nomine Cæsaris Augusti & imagine signatum. Quod natus Ioannes Ruffus Archiepiscopus Cosentinus quasi quid admirabile Romam misit ad summū Pontificem. Quæ res nimirum nostri temporis nauigantibus, qui se prius quam alios illuc nauigasse iactabant, gloriam eripuit, quando quidem numismatis huius argumento iam constat ad Indos olim peruenisse Romanos.

De magna classe quam contra Turcas in Italiam miserunt.

EODEM tempore magnus Teucrorum exercitus in Europam veniens Odruntum, quod est Appuliæ oppidum maritimum, vi cepit. In quo capto Teucrorū princeps præsidium magnum relinquens & defensorum numerum, in Asiam reuersus est eo animo, vt cum maioribus copiis rediret, & omnes Italiæ principatus occuparet, Romaq; capta sacerdotes omnes & Christianum nomen extingueret. Qua de re catholici principes admoniti per literas & nuncios Ferdinandi Neapolitanorum Regis, cuius erat oppidum, quod Teucricaptum tenebant, Italiæ Siciliæque periculis imminentibus volentes occurrere, mature subsidium mittere statuere. Conuocatis itaque totius Hispaniæ viris qui nauigandi artem vsuque callebant, septuaginta naues armatorum plenas, quibus Franciscus Henricus Almirantis Alphonsi frater & Ferdinandi Regis auunculus præerat, in Italiam & Siciliam velis remisque festinare iusserunt. Quarum aliæ statim ex Lauretano, aliæ ex Gaditano portu soluentes, omnes apud Carthaginem nouam conuenere. Hinc spirante Zephyro paucis diebus aliæ Neapolis, aliæ Panormi littoribus appulere. Quod cum Teucricapti qui Odruntum præsidio tenebant, audiissent, magno timore percussi, subsidii que spe destituti, propterea quod eorum princeps mortuus erat, ab Odrunto discessere. Et Franciscus Henricus paucos dies Neapoli cum Ferdinando Rege Ioannaque Regina suæ sororis filia commoratus, cum classe deinde comitatibus & aliis onusta rebus quasi victor in Hispaniam remeavit.

De titulis, sigillis, & insignibus Principum Catholicorum.

IOANNE Aragoniæ Rege Ferdinandi patre mortuo, & illius regni omniumque suorum principatuum possessionibus acceptis, quibus titulis & quo ordine vti deberent in literarum & priuilegiorum expeditionibus, ad proceres consiliariosque suos retulerunt. Quorum cum plures eos Hispaniæ cuius maiorem partem possidebant, principes appellandos censuissent, hoc ambitionis & arrogantiam nomen esse existimantes, ne Portugalliæ Nauarræque Regibus iniuriam facerent, admittere noluerunt, sibi que titulos quibus honestius vterentur, hoc modo statuere, vt scilicet Castellæ nomen Legioni præponeretur, Legionis Aragoniæ, Aragoniæ Siciliæ, & Siciliæ reliquis, hoc modo: Ferdinandus & Isabella Dei benignitate Rex & Regina Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliæ, Toleti, Valentis, Galleciæ, Maioricarum, Hispalis, Sardinia, Cordubæ, Corsicæ, Mursiæ, Iaceni, Algarbiorum, Algeciræ, Gibraltaris, Comites Barcinonæ, Domini Vizcaia & Molina, Duces Athenarum & Neupatriæ, Comites Ruffinonis & Cerdaniæ, Duces Oristani & Gotiani. Sigilla autem quibus literæ priuilegiaq; signantur & imprimuntur, item clypeos, stratoria, pannosque cæteros quibus magna palatia regia que domus ornari solent, castellis, leonibus, aquilis, & baculis insigniri iusserunt, in Castellæ, Legionis, Aragoniæ, & Siciliæ memoriam & honorem.

IN Gallaciâ prouinciâ bellicosæ gentes & indomitæ iam multos annos non modo non soluebant suis principibus quæ iure debebant, sed ne parebant quidem. In montanis enim locis & asperis habitantes, neque superiorem cognoscebant, neque Regum iustitiam formidabant. Cuius equites inter se longa bella gerentes, qui potentiores & victores erant, inferiores ac victos tributa quæ principibus debebantur, omnia sibi persoluere ferocissimis minis tyrannorum more cogebant, qui sine vilo Dei timore, sine reuerentia legum non solum vectigalia, principum census, magistratus & officia, sed etiam ecclesiarum redditus, res sacras, & omnia sacerdotia crudeliter vsurpabant, arces sibi nouas & magnas turres ædificantes: in quibus latrones, homicidas, sacrilegos, & delinquentes omnes atq; prophanos homines tanquam in asylo recipiebant: ex quibus exeuntes omne scelus in proximos & humanum genus exercebant, & omne crimen. Quos antea nullus Hispaniæ princeps effrenare, vel a suis moribus & maleficiis poterat coercere, ne Romanus quidem populus qui totum orbem terrarum suo quondam subegit imperio. Quapropter cum Rex & Regina multorum hominum huius prouinciæ magnas iustasque querelas audiuisent, & illuc ire propter negocia multa non possent, querentium iniurias & calamitates miserantes, in Galleciam Ferdinandum Acugnium Comitis Bondiani filium, virum fortem iustitiæque studiosum, & Garciam Lopez Chinchillanum iureconsultum, hominem literis & ingenio magnum, cum exercitu mittere statuere, quibus literas suas & integram facultatem dederunt, vt Galleciæ regnum gubernarent, & in delinquentes omnes seruatim legibus animaduertent, & omne iustitiæ genus exercebant. Qui cum exercitu per prouinciâ ingressi, Compostellam venire, quæ ciuitas est totius prouinciæ caput, & aliarum ciuitatum metropolis sanctiq; Iacobi nomine nuncupata. Hic omnium populorum procuratoribus accitis & cunctis iniuriam passis ad petendum iustitiam commonitis & requisitis, cum sui aduentus causam dixissent, & officium literasque regias ostendissent, subinde multorum querelis auditis, in improbos & omnes qui deliquerant, animaduertere cœperunt, & contra tyrannorum minas feroces omne iustitiæ genus exercere: quippe qui multos captos immanissimos latrones, homicidas, grassatores, sacrilegos & raptos ad mortem lata more iudicum sententia damnauerunt, & præter alios, duos equites, quorum alter Petrus Miranditanus, & alter Petrus Pardus Mariscalis nomen habebat. Quos quidem non aurum quod multum pro gerendo bello contra Mauros offerebant, a mortis periculo liberauit, quoniam crimina multa magna que perpetrauerant. Quæ quidem res mirum in modum cunctos delictorum suorum conscios deterruit, quorum maxima multitudo ac fere millenarius & quingentorum numerus effugit. Ferdinandus autem Acugna & Garcias Lopez a Chinchilla Galleciæ regni iam gubernatores ex Callecis qui deliquerant, quos capere potuerunt, affectis vltimo supplicio, qui fugerant ad iudicium publicis præconum vocibus appellatis, primum diligenter effecerunt, vt ecclesiis, monasteriis, & vnicuique bona quæ perdiderant, restituerentur: deinde Regibus vectigalia quæ latrones & tyranni multos annos vsurpauerant, omnia persoluerentur: postremo castella prope quinquaginta quæ sibi delinquentes causa suæ defensionis ædificauerant, omnia diruere. Hac re sic gesta omnes totius prouinciæ populi qui iam iustitiæ spem & libertatis amiserant, velut e diuturna captiuitate redempti, catholicorum principum virtutem collaudantes, immortales Deo gratias agebant. Gubernatores autem laudem magnam meruere, qui gentem Callecâ prius indomitam prudentia magis & animi fortitudine, quam viribus & armis subiugarunt, Isabellæ Regiæ magnum & animosum sequentes exemplum. Illa siquidem priusquam eos in Gallaciâ misisset, Hispali Cordubamque venerat, & vtrobique sæuissimas oppresserat factiones, quibus Hispali Henricus Gothomanus Methymnæ Sidoniæ Dux & Rhodoricus Põtius Leo Marchio Gaditanus armis quotidie præliisque contendebant. Similiter & Cordubæ Iacobus Fernandus Comes Crapensis & Alphonsus Aquilaris Dominus

minus Montilianus digladiabantur. Quos Isabellæ Reginæ formidolosa virtus magnaque fortitudo depositis armis ad obsequium officiumque reduxit. Deinde cum in delinquentes animaduertere cœpisset, hominum millia circiter octo quos scelerum suorum conscientia vexabat, ex vtraque ciuitate discesserunt. Quos, vt scelerum suorum conscientia vexabat, ex vtraque ciuitate discesserunt. Quos, vt prudens, ne suis relictis domibus ad aliorum regna transfirent, & aduersarios adiuuant, restitutis rebus quas occupauerant, in commune omnib. ignoscens in patriam redire concessit, & multis recuperatis oppidis & arcibus quas latrones & delinquentes occupauerant, omnes totius Baticæ prouinciæ populos a malis omnibus vitæ & periculis defendit, bonisque quietem, vitam securam, libertatemq; restituit. Hac fortitudinis & iustitiæ fama bonos omnes alliciebat, & in sui amorem cultumque concitabat, malos autem & hostes maxime deterrebat. Erat enim Isabella Regina fortissima mulier, & iustitiæ maxima cultrix, quæ non solû Christianis fortissimis principibus, sed etiam cunctis barbaris gentibus quibuscum bella gessit, fuit admodum formidabilis. De cuius virtutibus & ingenii naturæque dotibus alio loco dicemus.

Hispalis & Cordubæ descriptiones & laudes.

NUNC autem quoniam Hispalis Cordubæq; supra mentionem fecimus, quæ sit vtraq; ciuitas & vbi, propter absentes paucis verbis ostendemus. Sunt itaque Baticæ prouinciæ ciuitates in ripa Bætis fluminis expositæ, quarum Hispalis aliquanto maioris est incolatus. Hanc ab Hispano Herculis nepote conditam fuisse vulgus asserit. Cuius ego sententiæ nec accedo, nec refragor. Incertum est enim quod nec autore, nec ratione probatur. Verum enim uero cuiuscûq; sit opus, vrbs est maxima & opulentissima, meoq; iudicio multis Hispaniæ ciuitatibus, ne dicam omnibus, antepôneda. Est enim ambitu magna, forma rotûda, visu pulchra, templis celebris, sacerdotibus exulta, multis equitibus nobilis, ciuibus plena, domibus insignis, plateis & vicis hilaris, hortis & fontibus amœna, tuta propugnaculis, mœnibus cinctâ, defensa portis & turribus, campis iucundâ, agrorum frugibus abundans, oliuetis & magnis oliuis & oleo fœlix, mercatorum commerciis diues, artibus adornata mechanicis, & liberalib. studiis illustris, plena multis piscium generibus & magnis ostreis, palmetis & palmulis & arborum fructibus exuberâs, ostio maris & nauigabili flumine ligneoq; ponte quem parua nauigia catenis compactû sustinent, admodum delectabilis. Quapropter verum est illud adagium quod vulgo dici solet, Hominibus quos Deus amat, Hispali domum largitur & victum. In ea siquidem multo melius viuitur & abundantius quam in alia, quantumlibet vrbe ditissima totius orbis. De cuius templo maximo & nauigiorû numero scripsimus alio loco. Cuius vrbs nomen barbaræ Mauritaniæ gentes deformarunt, quoniam plura carebant, eius loco b posuerûnt, & cæteris commutatis literis Sibiliam dixerunt. Hæc de ciuitatis Hispalensis fœlicitate sufficiant. Nunc autem cum de Corduba quædam dixerimus, ad diuerticulum statim rediemus. Est itaq; Corduba ciuitas antiquissima populosissimaq; in Bætis etiam fluminis ripa sita, magnû testimonio Strabonis & insigne Marcelli Romanorum ducis ædificium, & patriciorum colonia, dicente Plinio, cognominata. Hanc scribit Iulius Cæsar in Commentariis, & prouinciæ suæ caput, & de populo Romano semper fuisse bene meritam. Quæ quidem & magna rei militaris gloria & præclaris virorû ingeniis est maxime celebrata. De cuius alumni & viris illustrib. in armis & doctrinis excellentibus alio loco plene scripsimus. Habet etiam Corduba præter alia multa bona fertilissimos agros. Quapropter haud immerito Silius Italicus Cordubæ solum vocauit aureum. Ait enim,

Nec decus aurifera cessauit Corduba terra.

Estigitur Corduba multis magnisque rebus admodum fœlix & cum Hispali merito conferenda. Sunt præterea duæ ciuitates Hispalis & Corduba multis magnisq; suæ prouinciæ populis illustres. Habet enim Batica prouincia, teste Plinio naturalis historiæ, populos insignes & oppida memorabilia numero centum septuaginta duo, de quibus alio loco diximus.

De animaduersione in heresin eorum qui cum Iudæi fuissent & ad religionem Christianam conuersi, postea rursus in occulto Iudaicum ritum seruabant.

ANNO a virginis partu supra mille & quadringētos octogesimo, catholici principes a sacerdotibus quibusdam & a nonnullis aliis viris Christianæ religionis & catholicæ fidei studiosis, & præcipue a Priore Sanctæ Crucis & Petro Martino Camagno secretario regio admonituere, in Hispania fere tota quamplurimos homines esse de genere Iudæorum, qui Christianum nomen & doctrinam execrantes, Hebræorumq; more viuentes, in suis domibus clam Christianis veterem legem ritumque Iudaicum repetebant & obseruabant, Christianorum ceremonias contemnentes: a quibus, nisi prudenter matureque in eos animaduertere iuberent, magnum sine dubio periculum propter eorum multitudinem Christianæ religioni fideique catholicæ posset accidere. Quorum peruersitas & error impius ac detestabilis nimirum catholicis principibus fuit quam molestissimus, quippe qui grauissime ferebant, quod essent apud se & in suis ciuitatibus & populis homines de Christiana fide male sentientes, ideoque statim re communicata cum Petro Gonfalo Mendozio, qui tum temporis erat Hispalensis Archiepiscopus & Hispaniæ Cardinalis, & cum aliis viris sapientibus & literatis, Christi nostri redemptoris honori suoque mature consulere statuere. Cæterum nunc antequam de rebus quæ in hac causa secutæ fuerunt, aliquid dicamus, duo præponenda nobis occurrunt: vnum de Iudæorum moribus & ritu, alterum de causa conuersionis eorundem ad Christianam religionem in Hispania. Tria præcipua sunt in quibus Iudaicæ religionis documenta consistunt, vt scilicet sabbato quiescerent ab omni opere cessantes, circumciderentur, & a suillis carnibus abstinere. Quæ quidem præcepta Moses a Deo accepta Iudæis tradidit, sed in alio sensu quam ipsi acceperunt. Sabbatum seruabant Iudæi, sed superstitione nimia. Ideoque non immerito die Saturni, vt Frontinus scribit, quo capere arma non audebant, vt præceptum seruarent, a Vespasiano debellati fuere. Qui iræ & inuidiæ pleni, vt ait Lactantius, Christum accusabant, quod legem Dei per Mosen datam solueret, quod sabbato non vacaret operans hominum salutē, quod cæcos sanaret, quod circumcisionem vacuefaceret, quod abstinentiam suillæ carnis auferret. Illud autem de Iudæorum turpitudine quamuis obscenū non omittam. Siquidem interrogati Iudæi quidnam sabbato facerent ociosi, animum, respondebant, sabbato nihil agentes digitis purgamus. O gentis ignauæ scedissimam turpitudinem! respondeant hic mihi Iudæi sapientiores summiq; sacerdotes; nonne die festo melius est hominum curare salutem, & cæcos sanare, quam in tam scædam corporis partem digitos immittere? Cum autem Deus a carne suilla Iudæos abstinere iussit, id illis potissimum significauit, vt a peccatis & immunditiis abstinere, propterea quod sus animal est lutulentum & immundum, quod cælum nunquam suspicit, sed in terra toto corpore proiectum & somno ventriq; semper seruiens, nec vllū dum viuit, vsū præstet hominibus, sicut cætera præstant animalia. Interdixit ergo ne porcina carne vescerentur, id est ne porcorum vitam imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur. Figura vero circumcisionis fuit, vt scribit Lactantius, vt significaretur nudandum esse hominum peccus, vt aperto simplici que corde viueremus. Illa enim corporis pars quæ circumciditur, quandam habet similitudinem cordis humani. Quam ob rem nudari Deus eam iussit, vt hoc argumento nos admoneret, ne tectū & inuolutum peccus haberemus, neue quod pudendum facinus intra conscientie nostræ secreta teneremus. Deus ergo circumcisionem a carne mortali ad animam transtulit immortalem, quæ mansura semper est. Colunt aut Iudæi nubes & cæli numen, propterea quod Mofi Deus apparuit in nebula totum Sinai montem cooperiente per sex dies, qui die septimo ex medio caliginis Mosen vocauit, & ingressus per medium nebule Moses montē ascendit. Vbi commoratus est quadraginta diebus & quadraginta noctibus, ibiq; tabulas a Deo lapideas accepit, legē & mandata que scripsit Deus, vt doceret filios Israel. Vnde dixit in psalterio Dauid: Inuocabant dominum & ipse exaudiebat eos, & de columna nubis loquebatur ad eos.

Item,

Item, Inclinauit cœlos & descendit, & caligo sub pedibus eius. Adorabant ergo Iudæi nubes, quia Deus illis in nubibus semper apparuit. Vnum tamen Deum colebant, quem sempiternum esse dicebant & immutabilem. Vnde legimus in diuinis scripturis, Vnus Deus est Hebræorum, qui creauit omnia, terram stabiliiuit, mariaque fundauit. Seruant arcano modo Iudæi pentateuchum, id est volumina quinque veteris Testamenti quæ Moses conscripsit, scilicet Genesin, Exodum, Leuiticum, Numeros, & Deuteronomion. Fuit præterea mos Iudæis, vt neque siccis aquas, neque vias errantibus monstrare vellent, nisi suæ religionis cultoribus. Quod etsi est contra omnem humanitatem, Moses tamen putauit non indignum videri aduersus eos qui sacra sua non colebāt. Quod ex historia sumptum est. Nam quum scabie grauiter porrigineq; vexabantur, Mosē cum suis ægris, ne pestis ad plures serperet, ab Ægypti terminis expulere. Mosēs igitur exulum dux inde discedens, Damascena patria antiqua repetita, Sinai montem occupauit. Et quia metu contagionis pulsos se ab Ægypto meminerant, ne eadem causa inuisi apud incolas essent, cauere voluerunt, ne cum peregrinis communicarent. Quod ex causa factum, paulatim in disciplinam religionemq; conuertit, & vt sibi in posterum gentem firmaret, nouos ritus contrariosq; cæteris mortalibus indidit, ita vt ne Iudæi conuersarentur cum Samaritanis. Et hanc ob rem mulier Samaritana, vt scribit Diuus Ioannes, denegauerit aquam Christo tanquam Iudæo, dicens, Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere petis a me quæ mulier Samaritana sum? non conueniunt Iudæi cum Samaritanis. Hæc igitur causa est quare Iudæi vias errantibus monstrare nolebant, quod suos mores & ritus a cæteris mortalibus contrarios habebant. Apud Athenienses autem piaculum erat erranti nō monstrare viam. Carmen est enim apud ipsos, quod publicis cantabatur in sacris, eos impios esse & execrables, qui viam non monstrarent erranti. Nunc autem quoniam de Iudæorum moribus iam diximus, causam conuersionis eorum paucis verbis explicabimus. Fuit in Hispania superioribus annis sæculo nostro vir quidam nomine Vincentius Ferrerius ordinis Prædicatorum, theologus celebris, orator vehemens, vita probus & moribus integer, patria Valentinus. Qui quidem dum vixit, Christi cultum fidemq; catholicam publice concionando, docendo, admonendo, hortando, persuadendo nō modo sermonibus & doctrina, sed etiam moribus, exemplis, & proficuis lectionibus illustrare nunquam destitit, quē Calixtus tertius maximus Pontifex, quoniam Deus qui bonis & sui cultoribus pro meritis præmia retribuit, in morte eius & post mortem miracula demonstrauit, in sanctorum numerū retulit. Hic itaque cum vita sanctus esset, & eloquentia magna que doctrina maxime polleteret, Iudæis errores omnes in quibus admodum cæci versabantur, validissimis argumentis & euidentissimis rationibus ostendens, eorum quamplurimos ad Christi cultum fidemq; catholicam conuertit. Qui quum Christianam religionem fidemq; nostram veram sanctamq; esse comprobassent, lauacro sancti baptismatis & aliis omnibus ecclesiæ sacramentis acceptis, Christianorum moribus & sacris viuere libentissime cœpere. Deinde vero siue suggestionem malorum dæmonum, siue Iudæorum consuetudine, siue quod difficile est assueta relinquere, propterea quod hominum natura mutari nesciens, si quando sua delicta cognoscens ad virtutem melioremque viam se conuertit, mox tamen inconstans ad sinistros mores solitosq; facile reuertitur: Christum non fuisse quem a Deo mittendum expectabant, opinâtes, in occultis ædium suarum locis, Christiana religione neglecta, sabbatarios ritus & Iudaicas cerimonias repetentes, noctu synagogam ingredienti, sua sacrificia, festa paschalia, & auorum memoriam quotannis nudis pedibus celebrabant. Qui clam Christianis hæc impune sese facturos arbitrabantur. Verum enimvero nihil est imprudentius, nihil stultius, nihil dementius his qui cum peccant, mala quæ committunt, neminem resciturum esse falso sibi persuadent. Nihil est enim tam occultum, nihil fieri potest tam secretum, quod scire nemo possit, in magnis præsertim rebus. Nam quo maiora delicta sunt, eo certe citius deteguntur. Non igitur quum peccant homines, existimare debent quæ fecerint, fore semper occulta. Nulla quidem res est, quam non longa dies reuelet. Est enim veritas

temporis filia. Reuelauit itaque tempus, vel potius iustitia Dei, catholicis principibus Manichæos in tenebris noctis & occulto delinquentes, nec impune diutius peccare permisit. Quorum maleficiis & erroribus catholici principes obuiantes, consilio Cardinalis quem supra memorauimus, primum sacerdotibus & viris religiosis in omnibus ciuitatibus & populis iusserunt, vt omnes qui nuper ad religionem Christianam conuersi fuissent, tum concionibus publicis, tum priuatis sermonibus diligenter admonerent, instruerent in omnibus ecclesiæ sacramentis, & in catholica fide retinerent & confirmarent. Deinde vero cum hoc parum vel nihil profuisse cognouissent, hanc ob causam Romam legatos miserunt ad summum Pontificem. Qui cum causam legationis audiuisset, admiratus nouam heresin, & molestissime ferens dedecus & ignominiam quam Christi cultoribus impiū hominū genus inferebat, literas suas bullatas & apostolico sigillo signatas ad principes catholicos destinauit, quibus in eos inquisitionem fieri diligenter & animaduerti iubebat, qui Christianæ religioni fideiq; catholicæ quocunq; modo detraherent aut detraxissent. Rex igitur & Regina literis acceptis, autoritate iussuq; Pontificis inquisitoribus quos ad hanc rem exquirendam ex omnibus sacerdotibus regnorum suorum moribus & doctrina probatissimos delegerant, hunc ordinem & hanc legem statuerunt, vt in omnibus citerioris & vltioris Hispaniæ ciuitatibus & populis literas suas & edicta publicaret pontificio iure composita. Quibus publicatis & inspectis, omnes qui crimen hæreticæ prauitatis incurrissent, infra certum temporis spacium suos errores inquisitoribus qui patres appellantur, confitentes reuelarent, veniam suppliciter deprecantes: ecclesiæ reconciliati, scelerum quibus Christi nomen abnegassent, iniunctas sibi pœnitentias agerent. Ad quod iudicium priusquam terminus temporis concessus præteriret, hominum millia circiter septendecim vtriusque sexus conuenerunt, quibus ecclesiæ quæ fons est misericordiæ magnæque pietatis, contenta pœnitentiis vnicuiq; pro qualitate criminis impositis, vitam qua fortasse digni non erant, clementer indulgit. Multi autem qui literis & edicto parere noluerunt, in sua hæresi perseuerantes habita probatorum testium relatione capti fuerunt, & tormentis affecti, sua crimina confitentes in ignem cōiecti vitam cum morte commutauerunt: quorum alii sua crimina flebant Christum recognoscentes, alii pertinaces in erroribus Mosis nomen inuocantes. Quorum paucis annis vtriusque sexus millia duo combusta fuerunt. Multis præterea quos delictorum suorum pœnituit, quamuis grauiter peccauissent, concessum est, vt in carcere pœnitentias agentes vitam finirent. Aliis quoque qui morte liberati carcereque soluti fuerunt, hoc pœnæ genus datum est, vt scilicet infames essent, & priuati publicis officiis, auro & omni genere serici, duabus crucibus coloris ignei signarentur, quarum alteram in pectore, alteram a tergo super exteriorem vestem, quæ viderentur ab omnibus, gestarent, & ipsi cognoscerentur. Animaduersum est etiam in mortuos quos in vita deliquisse constabat, quorum ossa quæ plurima fuere, publicatis bonis filiisq; priuatis honoribus & officiis, e sepulturis extracta publice cremata fuerunt. Hoc iustitiæ genus homines quamplurimi de stirpe Iudaica, suorum criminum conscii, pertimescentes, patria sua domoq; relicta & multis magnisque rebus ex catholicorum principum regnis aufugerūt. Multi siquidem in Portugalliam, multi in Nauarram, alii in Italiam, alii in Galliam, alii in alias regiones vbi se tutos fore putabant, migrauerunt. Quorum res & bona tam mobilia quam stantia catholici principes in bello quod aduersus Mauros & Barbaros alios gerebant, distribuenda censuere. Quarum rerum omnium summa fuit ingens. In Bætica namque prouincia dumtaxat eorum qui cum filiis & vxoribus fugerant, inanium & vacuarum domuum millia quinque reperta fuere. Et quoniam, vt supra diximus, Iudæorum consuetudo nuper ad Christianam religionem conuersis perniciosa videbatur, propterea quod occasionem peccadi sine dubio præbebat, catholici principes Iudæos omnes a regnorum suorum finibus in perpetuum depulerunt & exterminarunt. Qui cum per edictū moniti neq; vendere suas domos, neq; secum transferre pecunias possent, eorū nonnulli deprehensi fuere qui nummos in asinorum clitellis & auribus deferebant.

Fama fuit etiam quosdam seniores in lienibus, & vetulas in vuluis multas a se portare pecunias, tanquam in loculis.

*De sacerdotibus & utriusque sexus religiosi ad honestiorem vitam
& officium reformatis.*

QUANTÆ autem nostris principibus omnis virtus & omnis honestas curæ fuerit, non in humanis solum rebus, sed in diuinis etiam officiis ad religionis nostræ cultum spectantibus facile perspeximus. Quippe qui non minus diuinarum rerum cultores, non morum censores minus, & omnium virtutum professores, quam regnorum suorum gubernatores erant. Nec Reges magis videbatur, quam sacerdotes sanctique pontifices & humani diuinique iuris & sanctissimarum legum conditores, custodes, & conseruatores, Dei temper nomen exaltantes, & hominibus iustitiam, pacem, quietemque, & salutem procurantes. Quam ob rem cum vidissent religiosos omnium ordinum, & præcipue Minores & Prædicatores, alios honestius & præcepta suæ religionis obseruantes, alios liberius ac dissolutius viuentes, nec ordini suæ professionis nec superioribus obsequentes, omnes qui Claustrales dicuntur & libere vagabantur, ad obseruantium normam & honestiorem vitam compulere. Etiam scæminei sexus sacerdotes & sacras virgines quas moniales appellant, quæ licentius vagari consueuerant, a virorum qui suspecti videbantur, consuetudine, secreto colloquio, & monasteriorum suorum exitu prohibere. Præterea iuuenibus adolescentulis, aliis cunctis, & qui literarum studiis & bonis artibus operam dabat, vsum longarum & fericarum vestium promissorumque capillorum, quibus nonnulli maxime studebant, ademerunt. His rebus & a studiosis omnibus colebantur, & a virtutibus alienis timebantur.

De ludorum & blasphemiarum prohibitionem atque lusorum pœnis.

PROHIBERVNT & ludos, alex præcipue atque chartarum, ex quibus multa quotidie malorum genera nascebantur. Sunt enim ludi, de quibus alibi plene scripsimus, persimiles meretricibus, qui voluptate quadam non solum vulgares homines & insipientes, sed etiam nobiles equites virosque primarios fallunt, literatos, sacerdotes, atque pontifices. Ideoque catholici principes lusores omnes edicto publicoque præconio pœnis grauibus constitutis a ludis abstinere iusserunt. Ex quibus etsi quæ mala nascantur alio loco diximus, hic tamen aliqua repetemus, vt quam prudenter & quam sancte præceperint catholici principes, omnes agnoscant. Quandoquidem lusores vbi pecunias & res quas habebant, turpiter amiserunt, egestate coacti, desperatione ducti, omniq; spe destituti, in sese plerumque manus vertunt, sibiq; mortem consciscunt. Ex quibus alii se laqueo suspendunt, alii gladio suo vitam finiunt, nonnulli de turri sese præcipitauerunt, quidam se deiecerunt in puteos, alii insaniam simulauit, in quam plures inciderunt non simulatam. Multi præterea lusorum latrones fiunt, qui primum, si leue commiserunt furtum, equitantes in asellis & capite mitram gestantes papyraceam, taurino neruo nudo corpore cæduntur, eorum maleficia denunciante præcone: quibus deinde furto secundo grauius iterum cæsis aures amputantur: postremo si tertio peccauerint, suspendium merito patiuntur, aut si grassatores fuerint, & viatores aut spoliauerint aut occiderint, palis alligati per signum sagittariis exponuntur. Hæc & alia multa mala lusoribus eueniunt. Quæ quidem si multis qui ludunt hodie, venirent in mentem, sibi fortasse cauentes a ludis abstinere. Sentirent enim & intelligerent, quam misera, quam perniciofa, quam detestabilis, quam periculosa sit ludætiæ vita. Quos quidem conscientia suæ stimulus verberat, quos horrenda mortis umbra circumdat. Sed ad principes catholicos redeo, qui spiritu diuinitatis afflati viros omnes probos & quacunque virtute præditos extollebant, magnis honoribus & commodis afficientes: malos autem & pertinaces in maleficiis & obstinatos, quos errorum suorum pœnitere non poterat, a suis principatibus ex-

terminabant. Vitiis præterea deditos, inutiles homines & deliciosos omnes accusabant, castigabant, & a domo sua curiaque submouebant, & præcipue lufores. Quibus nihil esse dicebāt improbius, nihil furacius, nihil mendacius, nihil sceleratius, nihil dementius, nihil stultius, nihil infanias: propterea quod si peccant homines, qui certe peccant (nam mortalium nemo fere viuit sine crimine) vnusquisque tamē in eo peccat vitio, quo vtitur, & non fortasse peccat in aliis. Peccant enim superbi vel sua forma, vel aliqua de se opinione falsa decepti. Auaritię multi crimen incurrunr, mala rerum quibus haud indigent fortasse, cupiditate ducti. Deuincuntur nonnulli gulę falsis irritamentis & dulcedine gustus. Plures libidine, feruore magno sanguinis accensi multifariam variisque modis quam grauiissime delinquant. Inuidia non pauci fœlicitatis alienę dolore pallentes, impatientia multi, & quidam plerumque sine causa grauius irascuntur, & ira cæci penitus mala multa committunt, alii desides & ocio somnoque dediti vitam agunt, qui neque sibi profunt neque aliis. Sed vnus lusor peccat in omnibus. Qui quidem nunquam bene facit, nunquam bene cogitat, nunquam bene loquitur, qui nec colit nec habet amicos, qui non propinquos non fratres amat, qui matris, vxoris, filię, sororis, & fortasse suam pecunię cupiditate ductus pudicitiam vendit & honorem, qui parentum funus exoptat atque molitur, qui Deum abnegat, qui animam suam occidit & inferis offert. Quid enim non facient homines quos non pudet perdere nummos, perdere tempus, perdere somnum, perdere famam, perdere vitam? Quocirca cum magna pars hominum semper & vbique luserit, illorum verissima mihi videtur opinio qui subterraneas domos & antra tenebrosa lusorum plena esse dixerunt. Quam ob rem lusoribus ego consulere cupiens & opem ferre quibusdam carminibus, etsi eos primum grauius accusaui, deinde tamen remedium demonstraui proficuum, & salutarem adhibui medicinam. Qua quidem quicumque vsus fuerit & Dei misericordiam deprecatus, non equidem dubito, quin veniam facile consequatur. Illos autem perituros & perpetuos cruciatus passuros prospicio, quos vltima vitę dies ludentes inuenerit. Nam qui ludos in vita non reliquerint, ludent etiam post mortem sua crimina flentes apud inferos. Prudenter igitur & sancte catholici principes ludos qui omnium malorum causa sunt, prohibuere, qui blasphemantibus etiam prauęque loquentibus pœnas quibus plecterentur, statuerunt.

*De templis a catholicis principibus edificatis & aliis resectis
& instauratis.*

IUSTA pro Christianę religionis augmento bella gerentes, vt hostes debellarent & victorias consequerentur, Deo Optimo Maximo & eius genitrici Marię virgini multisque sanctis nõ mollo supplicationes & sacrificia, sed ædes etiam sacrandas & noua templa liberalissime deuouebant, quę subinde votorum compotes, beneficiorumque memores, optato potiti largiter & officiose præstiterunt maximis impensis. In Abila siquidem ciuitate templum diuo Thomę dicatum a fundamentis ædificare cœperunt, quod aureorum prope centum quinquaginta millibus absoluerunt. Toleti aliud admodum conspicuum homine sancti Ioannis Euangelistę, cui regum cognomen indiderunt, in cuius exterioribus muris & parietibus altis magna pendet catenarum multitudo, quibus astricti Christiani qui capti fuerant a Mauris, multos annos illis seruierant. Qui deuictis Mauris, & Granata restituta catholicis principibus, catenas in memoriam suę redemptionis in hoc templum contulere. Segouię monasterium magnum sanctę Crucis ordinis Prædicatorum condiderunt. Granatę virgini Deiparę templum maius domumque pontificalem magnis erexerunt sumptibus, & quatuor & viginti sacerdotibus suis qui singulis diebus rem diuinam celebrarent, cellas fieri iusserunt, & suam sepulturam, in qua nunc simul eorum corpora iacent: atque aliud diuo Francisco religiosi ordinis Minorum. Condiderunt præterea cœnobium extra urbem ordinis sancti Hieronymi magnis dispendiis, & redivitibus dotarunt, in quo etiam Gonzalez Fernandez magnus Capitaneus sibi magnum sacellum fieri iussit conspicuum, cui ma-

cui magnos redditus distribuit. Item condiderunt catholici principes extra urbem cœnobium ordinis Cartusiani, de quo scripsimus alio loco: & intra muros ciuitatis aliud ordinis Prædicatorum sub nomine & honore sanctæ Crucis. A Granata quoq; oppidum passuum millibus circiter octo condere statuentes, quo Granatâ facilius expugnarent, quod oppidum Sanctam fidem vocauerunt, in primis templum in quo sacerdotes diuinis officiis sacrificantes operam darent, ædificare iusserunt. Etiam in Compostella admodum venerabile templum, & hospitalium domum in honorem sancti Iacobi & peregrinorum commodum atq; profugium fecerunt, opus nimirum pium maximeq; necessarium. Magnas insuper in aliis templis & monasteriis ædificandis, multas & in aliis siue vetustate collapsis, siue ruinam minantibus reficiendis & instaurandis pecunias contulerunt. Romæ deniq; trans Tiberim apud portam sancti Pancratii magnificum diuo Francisco templum condiderunt magnis impensis. In vrbe præterea non minorem sumptum summamq; pecuniarum dederunt in refectione domus hospitalis, & ecclesiæ sancti Iacobi quæ Hispanorum dicuntur, contulere. Hæc & alia multa fecerunt opera catholici principes, non minoris quidem virtutis & sanctitatis, quam munificentia. Qui profecto suis hæredibus & posteris omnibus mirabilia omnium virtutū reliquerunt exempla, quibus optimus quisq; princeps ad gloriam vitæ debebit & excitari facile poterit.

De concordia & sine belli inter catholicos principes & Alphonsum Portugallia Regem.

Nunc autem quoniam initium & causam belli quod a catholicis principibus contra Regem Portugallia gestum est, supra memorauimus, æquū est ratioq; poscere videtur, vt eiusdem belli quoq; quod superest, & finem demonstramus. Ad quam rem ostendendam quædā prius repetere necesse est. Anno millesimo quadringentesimo septuagesimo nono cū essent catholici principes in oppido Guadalupo, quo Gallia regis legati pro petenda cōfirmandaq; pace conuenerant, nūcios de morte Ioannis Aragonum Regis acceperunt, & subinde totius Aragonia, Sicilia, Valentia, Barcinonæq; principatus oratores ad Ferdinandū Regem supplicatum venerunt, vt ad capiendam regnorum suorum possessionem proficisceretur. Hinc itaq; discedentes in Turrim Iuliam, quam ciuitatē Trogillum vocant, cum exercitu venerunt. Vbi funere solenniter celebrato & peractis exequiis, Gallorum Regis legatis cum pacis confirmatæ cōditionibus honorifice dimissis, Rex Ferdinandus in Aragoniam proficiscitur. Quo discedēte Regina suis ducibus accitis, omnes exercitus copias in partes quatuor diuisit, a quibus Emeritam Augustam, Delectosam, & Montangem eodē tempore tormentis oppugnari iubet. Sunt autem hæc oppida Lusitaniae prouinciæ inter Anam flumen & Tagum, Portugalliaq; regno propinqua, quæ mulier quædam Maria nomine Pachiequa, filia spuria Ioannis Pachiequi Villenæ Marchionis, quæ Portugallia Regis partes fouebat, occupauerat. Hæc mulier orbata marito, nimis audax & inconsulta, fuit multorū malorum causa, quæ non sæua minus & immitis, quam imprudens & temeraria, cum Petrum Portucarrerium Metellini Comitem filium suū, quinquennium deprehensum tenuisset, deinde solutum multorū precibus e domo sua crudeliter eiecit, & contra catholicos principes Alphonso Portugallia Regi multas arces, Castellæ regnum, & bona sua omnia pollicebatur. Dum hæc oppugnantur oppida, multaq; alia per hanc regionē bellageruntur, Alphonsus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiae præfectus apud Emeritam cum Portugallia Regis exercitu magnū prælium commisit. In quo multis vtriusq; partis occisis, demum Portugallia Regis equites longo labore defessi terga verterunt, quorū præter interfectos multi quoque capti fuerunt, & in his Eborensis episcopus omnibus signis amissis. Alphonsus autem Cardinas etsi duo magna vulnera fortissime pugnans acceperat, hæc tamen insigni victoria potitus, & fugatis hostibus, magnum quidem ducis nomen adeptus est, & singularem catholicorum principum gratiam, qui ei vel vltro ducatorum auri millia circiter nouem quæ singulis annis pendere tenebatur,

liberalissime remiserunt. Sub idem tempus alii Reginæ duces oppida quæ supra memorauimus, acriter oppugnabant, & Delectosæ arcem ceperant, multisq; aliis in locis prælia magna quotidie gerebantur, in quibus magnus vtriusq; partis hominum numerus desiderabatur. Atq; multo quidem plures interiissent, nisi Deus cuius misericordia magna est, huic bello finem dedisset, qui sanctas catholicorum principum mentes scrutatus, eorum magnos labores miseratus est. Cuius afflata spiritu Beatrix Isabellæ Reginæ matertera, quæ prudentissima mulier Ferdinandi Visei Ducis Portugalliæ Regis fratris vxor fuerat, & Alphonsum Portugalliæ Regem & eius filium Ioannem generum suum, & Isabellam Castellæ Reginam suæ sororis filiam vehementer amabat, cum inter cognatos & propinquos suos crudelissima bella geri molestissime ferret, ad Isabellam nuncium cum literis clam misit, quibus eam rogabat, vt commodi sui causa in aliquem locum Portugalliæ regno propinquum conuenirent, vbi de rebus ad pacem & concordiam spectantibus & necessariis colloquerentur. Certam se spem habere dicebat Deo iuuante, vt bellis & malis omnibus atq; laboribus finem darent. Cuius humanitas & tam pius animus Isabellæ Reginæ fuit nimirum quam gratissimus, ideoq; voluntati eius sanctoq; desiderio satisfacere statuens, in Alcantaram, quod oppidum est in ripa Tagi Portugalliæ propinquum, cum paucis equitibus se contulit. Huc aduenientem Beatricem materteram suam magna lætitia reuerenter excepit, & in eadem domo iuxta se collocauit. Vbi per dies octo pene solæ locutæ sunt, & in eundæ pacis conditiones ordinemq; literis mandauere. Quibuscum Beatrix discessit, & cum ea Rhodoricus Maldonatus iureconsultus Isabellæ Reginæ cõsiliarius profectus est, quem Regina misit quasi legatum, vt ea quæ cum Portugalliæ Rege fierent, intelligeret, & ad se scripta mitteret. Beatrix autem vbi suam domum peruenit, primû Ioanni genero suo Regis filio, quem pacis & cõcordiæ cupidum nouerat, quas attulerat constitutiones pacis ostendit. Hic Dei cultor & ingenio magno præditus ab initio causam patris & expeditionem non iustam esse cognoscens, inuitus aduersus catholicos principes bellum gesserat. Quocirca cum perhonestas concordia sanctiones quas eius socrus sanctissime procurauerat, approbasset, suos consiliarios & omnes equites qui voti sui participes erant & eiusdem voluntatis, conuocauit. Quibus cum rebus ad pacem spectantibus communicatis, omnes Alphonsum Regem conuenerunt. Qui cum ea quæ Beatrix eius confocrus egerat cum Isabella Regina, causa pacis & quietis, audiuisset, etsi sua magis quam aliorum interesse videbat, male tamen persuasus a multis & præsertim a Castellanis, qui quoniam a suis principibus temere defecerant, pacem magis quam bellum timentes, ei dicebant vt ab incepto nullo modo desisteret, propterea quod sine magno suo dedecore facere non posset, pacis & concordia conditiones renuit, alias petens neque iustas neq; sibi concedendas, & inimicorum magis fallacibus quam amicorum veris consiliis est obsequutus. Quem cum neq; publice multi neq; priuatim deprecâtes alii flectere potuissent, Maldonatus Isabellæ Reginæ cõsiliarius spe iam pacis amissa, commeatum petens a Rege, quatenus nihil agi videbat, discedere statuit. Quod sciens Ioannes Regis filius eum ne discederet, rogauit, & Regem sola Beatrice præfente sic est allocutus.

De sermone quem Ioannes Portugalliæ Regis filius ad patrem habuit.

SI regiam dignitatem & vitam tuam maiori curæ nobis esse crederes quam vllis aliis, charissime genitor, profecto non aliorum falsa prauaq; consilia nostris quâ fidelissimis atq; iustissimis precibus anteponeres. Quare te quoniã tuæ confocrus & meum consilium, quasi alterum mulieris, & alterû iuuenis, aspernari videmus, etsi magis accipere quam dare consilium deberemus, decreuimus tamen tuæ maiestati quæ nostræ mentes in hac expeditione prælagire videntur, ostendere, vt si quando vel tui vel aliorum consilii pœnitere te cœperit, nostrum memoria repetitum cognoscas. Expeditionis nostræ causam, si verum fateri volumus, iam iniustam esse Deus hominesq; sciunt, quod ne illi quidem Castellani negant, qui nobis, vt

bis, ut hoc bellum gereremus, iniuste falsoque persuaserunt. Henrici namque Castellæ Regis naturæ defectus, quod inter nos dici potest, multis mulieribus & duabus uxoribus fuit quam notissimus, qui non sine causa conscientia suæ stimulis actus, ante mortem suam Isabellam sororem & non aliam sibi successuram iureiurando nominavit. Ex quo quidem intelligere facile est, quam iniustam huiusmodi belli causam suscepimus. Ideoque mirari minime debemus, si nobis adversa fortuna semper fuerit. Aspirat enim Deus in bellis gerendis, & maxime fauet pro virtute iustitiaque pugnantibus, & proinde victoriam consequi non possumus. Quod si causa nostra quam, ut videmus, damnant omnes, iustior esset, non propterea pacem recusare deberemus. Nam si nostras cum adversariorum copiis conferamus, nimirum quanto sumus inferiores omnibus rebus cognoscemus. Illorum siquidem vires indies crescunt, nostræ vero quotidie minuuntur. Augentur illis exercitus & regnorum numerus, nobis vnicum regnum est & non magnum, atque iam pecuniis & viris exhaustum, iuventus & equites bello consumpti. Expetunt illorum magni principes gratiam & amicitiam, & præcipue Gallorum Rex Ludouicus, qui nuper iam nostri foederis oblitus, ad eos oratores misit pacem perpetuam petentes. Quæ nobis igitur habenda spes est, aut unde venturum auxilium sperare possumus? Consule ergo mi pater honori tuo, consule obsecro & tuorum omnium salutem, nec committas, ut dum principatus alienos affectas, iure tuos amisisse videare. Nam per Deum immortalem, quid nobis volumus, aut quid querimus? Non, inquis, possum sine dedecore, tot nobis illatis iniuriis, a cæptis desistere propter hominum sermones. Immo certe potes pater & tua magna cum laude, propterea quod pax tibi non petitur, sed honestissimis conditionibus offertur. Quam quidem non recusabis, si tecum plus virtus & ratio quam vulgi valebit opinio, si plus Dei iustitiam quam populi rumores timebis, si tuam ætatem respexeris, si successorum tuorum salutem futuramque quieti consulere volueris, si pericula quæ passi sumus in præliis, & quos exercitus amiserimus, memineris, si quam regno Castellæ propinquum sumus, & quam eius amicitia nobis necessaria sit, consideraveris. Non omittas igitur obsecro sanctissimæ pacis conditiones nobis oblatas, neque te fallant Castellanos consilia. Qui quoniam suis principibus iniuste defuere, mori quidem mallent in bello, quam illorum subire iudicium. Non spernas igitur preces nostras, amantissime pater, ne nostra Deo qui propter superbiam Luciferum de cælo deiecit, pertinacia displiceat. Diligit enim Deus pacis amatores, & inimicos odit atque castigat. Hoc sermone admodum tristi, & Beatricis precibus quæ lachrymas continere vix poterat, Rex conuictus, & quasi flenti similis Ioannem filium gemens amplexus est, & ad Beatricem conuersus, O mulier, inquit, non minus sancta & sapiens quam fortis & excellens, magna nimirum est tua virtus, magna inquam tua erga nos fides, magna pietas, & amor maximus, quæ quidem sola tua prudentia proficuum nostris malis nostrisque laboribus excogitasti remedium, salutarem doloribus medicinam, & finem bellis optatum. Magnas igitur tibi gratias agimus, & amantissimis tuis atque sapientissimis consiliis obsequimur. Faciemus itaque quam libentissime quod filius noster ex tuo consilio nos deprecatus est. Quem ego profecto video posthac tibi multo magis, quam mihi ipsi qui eum genui, debiturum. Hæc cum dixisset, eius dexteram filius osculatus est, & Beatrix ei magnas gratias egit. Postero die Rex conuocato consilio, & re diuina celebrata, Maldonato Reginae Isabellæ consiliario præsentem, pacis constitutiones quæ fuerunt huiusmodi, libenter accepit.

De pacis & concordia sanctionibus inter Isabellam Castellæ Reginam & Alphonsum Portugallia Regem ultro citroque, petitis & concessis.

PACIS & concordia conditiones quas utraq; pars petiuit & concessit, sic se habent: Imprimis ut Rex Portugallia titulum, quo se Castellæ & Legionis Regem vocari iusserat, deponeret, & insignia Castellanos Regum quæ suis clypeis impresserat, abraderet, iureiurando promitteret ne Ioannam suæ sororis filiam

vxorem duceret, atq; illa sex mensium spacio suo vteretur arbitrio. Quæ siue ma-
 nere vellet in Portugalliæ regno, siue alio proficisci, libere facere posset, dum tamē
 ei neq; Rex Portugalliæ, nec alius quisquam præstare fauorem & auxilium aude-
 ret. Quæ si forte in Portugalliæ regno permanere statueret, peracto semestri tem-
 pore de duabus conditionibus alteram eligere teneretur: vt scilicet vel Ioanni Ca-
 stellæ principi qui tum paruulus admodum erat, nuberet, ac tam diu apud Beatri-
 cem quam supra memorauimus, maneret, donec sponsus ad virilem perueniret
 ætatem: vel ordinis sanctæ Claræ religionem ingrederetur in vna domo ex quin-
 que in Portugalliæ regno nominatis, & Alphonsus Portugalliæ Regis ex Ioanne
 filio nepos Isabellam Catholicorum principum filiam vxorem duceret, qua cum
 per aliquod tempus ad certitudinem pacis & confirmationem in arce Morana
 quæ est in Portugalliæ regno, maneret, sub custodia & contubernio Beatricis, quæ
 præcipua pacis causa fuerat. Hæc fuerunt Isabellæ Reginæ pacis conditiones. Por-
 tugalliæ vero Regis quæ sequuntur. Primum sibi suoq; filio aurifodinas apud In-
 dos Castellæ Reges non impedirent, sed liberas & a suis primum repertas relin-
 querent, & pacis vinculum quod inter sese sanciebant, omnes vtriusq; partis po-
 pulos comprehenderet & obligaret, per vnus & centum annorum spacium: de in-
 de vt Castellanis qui dum sibi meruissent, contra suos principes, crimen læsæ ma-
 iestatis incurrissent, ignosceretur: quibus etiam dimissis erroribus, omnia bona
 quæ in Castellæ regno perdiderant, restituerentur. His pacis conditionibus vltro
 citroq; datis & acceptis, & a Portugalliæ Rege iureiurâdo confirmatis, & alta præ-
 conum voce tubarumq; magno clangore publicatis, & fama Regum concordiam
 & amicitiam denunciante, ingens populis lætitia oborta est, oppugnationes desi-
 stunt, bella cessant, arma deponuntur, gratulationes aguntur, spectacula fiunt. His
 confectis negociis Rex Alphonsus legatos quibus integram facultatem suam de-
 dit, & pacis conditionum quas ipse iuratus confirmauerat, ad Isabellam Reginam
 misit exemplum. Quibus illa legatis appropinquantibus Hispaniæ Cardinalem
 & Comestabilem quos aliis in locis nominauimus, cum omnibus suæ domus e-
 quitibus, atq; pontifices cum sacerdotibus obuiam exire iussit, & omnes in aulam
 ingredientibus honorifice recepit. Quæ pacis institutiones quas afferebant, acce-
 ptas cum diligenter prius legisset, subinde coram omnibus iureiurando confirma-
 uit, & præconio sonituq; tubarum, quemadmodum Portugalliæ Rex fecerat, pu-
 blicari iussit, nunciosq; statim ad Ferdinandum Regem qui Barcinonæ tunc erat,
 cum literis destinauit, quibus eum de pace cum Portugalliæ Rege composita &
 quibus conditionibus certiore faciebat. Cuius rei nuncius Ferdinando Regi
 fuit admodum gratus atq; iucundus. Erat enim de honore atq; salute Reginæ ab-
 sentis quam multis hostibus circumuentam reliquerat, valde sollicitus. Ideoq; ma-
 gnas Deo gratias agens, eundem nuncium magno munere donatum cum suis li-
 teris ad Reginam remisit. Quæ cum populis omnibus illius prouinciæ quam vo-
 cant extremum iustitiæ, præfectos ordinemq; dedisset, vt in pace omnes & hone-
 ste viuerent, cumq; omnibus & præcipue viduatis mulieribus bona quæ bellorum
 temporibus indigne perdiderant, restitui iussisset, Toletū se recepit. Quo sub idem
 tempus venit etiam Rex Ferdinandus, qui se quoq; iureiurando coram Portugal-
 liæ legatis pacis conditionibus astrinxit. Quam pacem & concordiam suis literis &
 nunciis ab omnibus regnorum suorum magnatibus, ciuitatibus, & populis dilige-
 ter obseruari iussere, pœnis grauib; & censuris constitutis contrarium facienti-
 bus. Interim vero Ioanna quam supra memorauimus, quamuis admodum puel-
 la, diuino tamen lumine circumfusa, terrenas opes, voluptates humanas, & mun-
 di fallaces insidias cognoscens, atq; Ioannis Castellæ principis qui mundi domi-
 nus, si vixisset, futurus erat, oblatas sibi nuptias renuens, vitam multo meliorem tu-
 tioremq; sanctæ religionis elegerat, in qua permansit annos circiter quinquagin-
 ta, & viuit hodie sanctissime Deo seruiens. Quæ quidem cum religionem ingres-
 sa est, annum fere vigesimum agebat, & hoc anno præsentis millesimo quingente-
 simo vigesimo secundo, quo nos hæc scripsimus, annum agens fere tertium & se-
 xagesimum, sola quidem superest omnibus Hispaniæ principibus eius ætatis vita
 perfectis.

perfunctis. Cuius animus nimirum sapientior fuit quam aliorum, & multo melior conditio, propterea quod breues sint humanæ prosperitates, & dies hominū cognoscens, caducis rebus & incertis prudentissime renunciāns, meliorem vitam elegit, in qua Deo seruiens æternæ gloriæ præmium sperat.

LVCII MARINEI SICV-
LI DE REBUS HISPANIÆ
LIBER XX.

De bello quod catholici principes gesserunt contra Mauros Granatenses.

BELLO quod cum Rege Portugalliæ catholici principes gerebant extincto, factaq; pace conditionibus quas supra memorauimus, aliud subinde cū Mauris Granatensib. gessere, diuturnius, difficilius, laudabilius, & propterea memorabilius. Illud enim prius, vt Portugalliæ Regem qui violenter in Castella regnum ingressus eos iniuste prouocauerat, a suis finibus propellerent: hoc autem posterius, vt veteres iniurias Christianis a Mauris illatas vlciscerentur, & suo Granatæ regno recuperato nomen & cultum Christianæ religionis augerent. Quapropter iure quidem & illorum maxima diligentia summaq; fortitudo laudibus efferenda est, & præteritorum Regum Christianorum atq; Pontificum negligentia & ignauiā est accusanda, qui Mauros Mahumetanæ spurcissimæ nefandissimæq; sectæ cultores, & verissimæ sanctissimæq; Christianæ religionis immanissimos hostes, non sine maxima totius Christianitatis ignominia, in vno Hispaniæ angulo septingentos annos, & vltra commorari sustinere potuerunt. Cæterum quoniam de hoc bello quod catholici principes cum Mauris Granatæ annos fere decem gesserunt, multi viri satis idonei qui regia castra sequebantur, & rebus gestis ac præliis interfuere copiose scripserunt, ego capita duntaxat breuiter attingam. De Granatensi nanque bello magnum volumen impleuit, pulchramq; confecit historiam, facundo suo & eleganti stilo Siculus quidam nomine Petrus Sancteramus ciuis Messanus. Quod mihi, cum ad me Salmaticam venisset, ostendit, & ego noua delectatus historia, paucis diebus perlegi. Scripsit & Hispano sermone Ferdinandus Pulgarius, homo nimirum in suo genere scribendi satis eloquens, cuius magnum volumen in Latinum sermonem vertit Antonius Nebrissenis. Cuius ego translationis initium duntaxat legi. In quo satis elaborasse mihi visus est & bene castigat. Meminerunt præterea belli Granatensis Protonotarius Petrus Martyr, Gonsalus Aiora Cordubensis Regius historicus, Alphonus Palentinus, & Tristanus Siluius. Scripserunt & alii multi, partim Latino, partim Hispano sermone, quorum nomina quia sunt ignota, subiteo. Et quoniam aliorum omnium qui de rebus quas principes catholici gesserunt memorabiles, conscribere, magna volumina multos annos fortasse labebunt, & ad posteros differentur, me nunc viuētib. rem non ingrātam facturum putauī, si Cæsareæ Maiestati seruiens, ea quæ de rebus a Ferdinando Rege & Isabella Regina animose sancteque gestis summatim scripsissem, excusa formis in lucem circumferenda protulero. Quod a me quotidie complures Hispaniæ viri nobiles, & Siculi de me benemeriti, quibus morem gerere necesse est, petunt & efflagitant. Ne me igitur vel inurbanum & ingrātum, vel immemor suorum erga me beneficiorum putent, compendio quod de bello cum Portugalliæ Rege supra memorauī, Granatense subnectam, & simul impresforibus dabo. Cæterum lectores admoneo atque rogo, vt opus immaturum & ante tempus præcipitatum, non solum legant, sed etiam diligenter inspiciant & emendent, in quo quidem & Hispaniæ gloriæ consulent, & mihi simul rem

gratissimam facient. Verum enimvero quoniam de causa transituque Maurorum in Hispaniam, qui fuit (vt aiunt) Rhodorici Regis temporibus, ab hinc anno fere octingentesimo, alio loco scripsimus, nunca situ & regione regni Granatenfis & ciuitatis initium faciemus.

Granata regionis & urbis descriptio.

HISPANIAM omnem, vt alio loco diximus, autores multi in prouincias quinque diuisere: Tarraconensem scilicet, Gallaciam, Lusitaniam, Bætiam, & Carthaginensem. De quibus libro primo sigillatim scripsimus, atque quicquid in vnaquaque memorabile sit, ostendimus. Granatæ autem regnum regio quædã est media inter Bætiam prouinciam & Carthaginensem, vel potius pars est vtriusque. Cuius regionis longitudo est passuum millium circiter ducentorum, & latitudo fere centum, patetque circuitu ad passuum millia septingenta. Est enim longitudo ab Ronda vsque ad Oscam, latitudo vero ab oppido Cambili vsque ad mare mediterraneum & portum Almugnearis. Quæ ad meridiem spectans ex vna parte planities habet amplas & fertiles campos: ex altera Bastanos montes altos & ascensu difficiles. Ad quos montes & asperrima loca quæ vulgus Alpuxarras appellat, quidam Maurorum duces a Christianis apud saltus Pyrenæos acerrimo prælio fusi magnaque suorum militum multitudine cæsa, per sexcenta fere passuum millia fugientes peruenerunt. Hic ex montium iugis altisque rupibus velut ex propugnaculis & turribus ingentia saxa deuoluentes, ascensuque Christianos prohibentes, sese defendebant. A quibus Christiani duces & omnes milites diurnitate belli & multis præliis antegestis, longaque persecutione iam defessi, crebrisque saxis & telis grauiter offensi, quom diutius ferre laborem non potuissent, cum suis omnibus copiis discesserunt, & vnusquisque domum suam se recepit. Quorum discessu Mauri valde lætantes, quom aliquandiu Christianorum timentes insidias in montibus se continuissent, deinde iam Christianis absentibus longeque remotis in campos plana que loca descenderunt, & cum multis aliis qui traiecerant ex Africa, coniuncti Granatam urbem compluraque oppida quæ postea nominabimus, rursus occuparunt. Quorum qui potentiores erant, & plus viribus valebant, regium nomẽ usurpantes urbem Granatam, omnium totius Hispaniæ ciuitatum maximam, domicilium habuere.

De situ & forma urbis Granatæ.

CÆTERVM urbis Granatæ situs & forma est huiusmodi. Colles binos altos & quasi montes amplectitur, quos Darrus amnis per vallem mediam fluens diuidit. Alterius autem collis regio nomen habet Alhambra, quam Mauri sua lingua rubram significari dicunt, & hoc nomine dici vel a conditore homine ruffo, vel a rubra terra, quæ nunc etiam cernitur in ædificiis. In huius autem regionis eminentiori loco domus est regia, magnitudine, opere, formaque conspicua. Quæ quidem ciuitas potius quam domus est appellanda. capit enim intra muros hominum millia quadraginta, totaque cincta mœnibus & triginta turribus. Alterius Alcazaua dicitur, domorum frequentia mirabilis, quæ significat apud Mauros munitum locum & defensorium, qui arcem & castellum Alcazarem vocant. Supra quam magnus est incolatus in loco plano positus, qui locus saluberrimus est & Albaicinus dicitur, Alhambraque cui est oppositus, altitudine pene similis & æqualis. Cuius incolas a Baeza ciuitate venisse ferunt, & Antiquirolanos ab Antiquera. Sunt & colles alii minores, quibus non immerito sicut & Roma septemcollis appellari potest. Cæterum præter colles est etiã in plano loco campoque magno maximus ædificiorum numerus. Ædes autem etsi pleraque omnes lateritiæ sunt, tamen nõ regiam modo, sed etiã aliæ quam plurimæ spectabiles sunt & magnæ familiæ capaces. Calles vero vicique plurimi sunt, propter ædificiorum nimiam densitatem plerique sunt angusti, & item plateæ foraque venalia: quæ tamen a Christianis post Granatæ captum ampliora facta sunt & illustriora. Gaudent domus complures hortis, & arboribus

boribus fructus qui limones appellantur, ferentibus. Citros vero citriofq; domus habent pauciores. Aquis egelidis ac salubribus tota fere ciuitas abundat, & in ipsa vrbe scaturiētibus, & aliunde per aquæ ductus aduectis. Urbis passuum millia circiter duodecim circuitus amplectitur, totus vndique mœnibus cinctus, & mille triginta propugnaculis tutus. Portæ quæ sunt numero duodecim, ad Occidentem faciles habent exitus & campos amœnos: cæteræ vero ad Orientem subdifficiles. Est autem in vrbe Granata totaque eius regione, omnium rerum quæ sunt ad hominum vitam degendam & cultum necessariæ, magna fertilitas, & saluber- rima semper aeris cœlique temperies, vbi neque tellus nimio solis ardore torretur, neque frigore contrahitur, & homines perpetuo temperamento perfruuntur. Sunt præterea in vrbe Granata res memorabiles & insignes numero septem, tres scilicet amœnissimæ domus: Alhambra, cuius supra mentionem fecimus: altera, quæ Generalipha dicitur, multo iucundissima dicitur: & tertia, quæ distat ab vrbe fere mille passibus, cui nomen est Alixares, quæ fuit olim materia & opere admirabilis. Quas quidem domos ego nō immerito luxus & Regum delicias appellare solebam. Eas enim Maurorum Reges oblectationis & deliciarum causa frequentare solebant. Quarta res est platea magna plana que nuper a Christianis instructa, quam Biuarablam Mauri vocant, & Arenariam significari dicunt Cuius forma est quadrangularis, sed ad mensæ similitudinem. Siquidem longitudo maior est quam latitudo. Est enim longitudo pedum quadringentorum, & latitudo ducentorum. In qua fons est excelsus & insignis. Campus præterea totus in circuitu dealbatis ædibus crebrisque fenestris conspicuus. Huic plateæ foroque venali relatu non indigna coniuncta res est: domus scilicet quam Alcaceriam vocant, in qua tabernulæ sunt numero fere ducentæ in quibus serici panni cæterarumque rerum merces quotidie venduntur. Domus hæc quæ parua ciuitas dici potest, calliculas habet multas, & decem portas, in quibus transuersis catenis ferreis propter vicorum angustias & negociantium frequentiam ingressus equitantibus prohibetur. Cuius præfectus noctu foribus clausis nocturnas habet excubias, & vigiles canes, & nomine Regis a singulis tabernis vectigal exigit. Sexta est Darrus amnis, quem Bernardus Gentilis in officio scribendi meus collega poetæque celebris Daurum nominauit, quasi dantem aurum, quod in eo legi quam optimum consuevit. Hic autem amnis supra Granatam urbem ad passuum millia septendecim ex alto iugo montis oriens, omnibus fere ciuitatis domibus aquas abunde suffundit, & ex vrbe profluens in Occidentem, Singili qui ex eodem monte descendit, & Guadaxenilis a Mauris appellatur, coniungitur. Amnis autem Darri aquam, sicut a Granatæ ciuibus accepimus, quæcunque sitibunda bibunt animalia, omni morbi genere liberantur: ideoque balneum salutiferum pecoribus appellant. Septima res & summa Granatæ urbis scelicitas est ager maximus & fertilissimus, frugibus & omni genere fructus abundantissimus, & ex arborum foliis quibus fit sericum, singulis annis vectigal aureorum millium fere triginta quinque Regibus pendet, præter multas serici libras. Cuius ambitus passuum millia centum & decem complectitur, in cuius agri spacio fere millium septem & viginti, sex & triginta fontes oriuntur. Et quoniam de Granatæ urbis rebus memorabilibus scribimus, illud vnum memoratu dignum & naturæ opus admirabile non est omittendum, quippe qui sunt inter urbem Granatam & mare mediterraneum montes alti, perpetua niue candentes, ideoque niuosi dicuntur, qui distant a Granata passuum millibus circiter vndecim: qui vel æstiuo tempore mensæque Quintili, regnante Canicula, Granatensium visus ex fenestris insipientium maxime delectant: nec hyeme, quod mirabilius est, Granatæ ciues frigus nimium patiuntur.

De nominibus urbis Granatæ.

DE autore autem & tempore quo fuit vrbs erecta, mihi non bene compertum est. Fuisse autem quondam situ paruam credendum est, & a Mauris propter

opportunitatem loci magnamq; fertilitatem Indies auctam nouis ædificiis & den-
 sissimis ædibus. Hanc ego facio coniecturam, propterea quod veterum scriptorū
 de tam insigni vrbe tamq; populosa & memorabili neminem scripsisse comperio.
 Fuit autem ante Maurorum transitum in Hispaniam ciuitas Episcopatus, vt infe-
 rius demōstrabimus, autoritate decreti. Nunc itaq; de nomine, quod alii fabulan-
 tur & quod ego sentio, breuiter enarrabo. Loquuntur. n. multi non Granatā, sed
 Gar Natæ dici debere: propterea quod (vt ferunt) Punica lingua, quā vocant Ara-
 bicā, Gar antrū significat, quod in ea vrbe a nymp̄ha nomine Nata colebatur. Sic
 itaq; nomen vr̄bis Gar Natæ, hoc est antrum & speluncam Natæ nymp̄hæ fuisse
 volunt. Alii Eliberam nomen fuisse contendunt, a quadam fœmina generosa quæ
 & vr̄bis portæ qua fuit ingressa, de suo nomine nomen dederit. Quorum opinio
 mihi quidem non sit vero similis, propterea quod, vt a multis & non indoctis viris
 accepim⁹, Elueria porta dicta fuit ab Eluera ciuitate, quæ fuit olim ab vrbe Grana-
 ta passuum millia ferme septem, cuius ciues a Cordubensibus deuicti quondam
 Granatam deuenērunt, a victoribus eorum vrbe deleta. Porta itaq; per quam ad
 Elueram iter erat, Elueria porta fuit appellata, quæ nunc etiam e litera in i mutata,
 Eluira dicitur. Sunt præterea qui Eliberam dictam putant, ab Eliberitanis populis
 propinquis, qui ad eam colendam venerūt. Illud autem non omitam quod in de-
 creto me legisse memini, vbi summus Pontifex in concilio Theodulphi Mala-
 chensis Episcopi petitioni respondit: Theodulphi Malachensis Episcopi petitio
 nobis allata est, exponentis ecclesiæ suæ redditus olim bellorum temporibus in ec-
 clesias Astigitanam, Liberitanam, & Gabiensem fuisse diuisos, & reliqua. Quas
 quidem tres ecclesias, Astigitanæ vr̄bis, quæ nūc Eciia dicitur, & Iliberis, quæ Gra-
 nata, & Gabiæ, quæ Capra, quæ quondam Gabia dicebatur, minime dubitamus.
 Alii denique Granatam dictam fuisse opinantur a cocco cuius in ea prouincia ma-
 gna copia legebatur, quam rem granam vocant Hispani. Sed ad inceptum redea-
 mus. Nam ego neque multum repugnans opinionibus aliorum, neque profus as-
 sentiens, vr̄bem Granatam dictam fuisse arbitror a mali Punici, quod & grana-
 tum vocatur, similitudine. Nam vt malum Punicum granosum est, & acinis, hoc
 est granis, densissimis refertum, sic & vr̄bs Granata densissimas domos & dehi-
 scentis granati similitudinem habet. Verum siue Gar Natæ, siue Granata, siue Eli-
 bera dicatur, parui refert. Est autem vr̄bs admodum populosa maximique inco-
 latus, quæ regiones habet tres & viginti, & monasteria decem, atq; vt accepimus,
 ad rei militaris officium bellumque gerendum hominum millia quinquaginta
 conficiebat, totidemque mittebat & populi qui eiusdem regni & ditionis erant.
 Commorabatur præterea in omnibus Hispaniæ ciuitatibus & oppidis sub impe-
 rio Christianorum principum maxima Maurorum multitudo, quos (vt alio loco
 diximus) catholici principes post Granatæ captum a suis regnis exterminarunt,
 præter eos qui ad Christianorum religionem conuersi fuere. Sed ad Granaten-
 ses Mauros redeo. Qui cum Granatam vr̄bem, vt supra dictum est, occupassent &
 oppida multa, semper vltra progredi conantes cum finitimis Christianis populif-
 que propinquis quotidianis fere bellis præliisque contendebant: quibus certami-
 nibus vtrinque multæ captiuitates multæque cædes conquebantur. Cæterum
 non defuerunt Hispaniæ Christianissimi principes, virique fortissimi atq; magna-
 nimi, religionisq; Christianæ studiosissimi, qui Mauros campestri prælio victos ad
 portas vsq; Granatæ ciuitatis persecuti eius muros acriter oppugnarunt, quos ali-
 orum vel inuidia vel avaritia ab obsidione submouit, & expeditione sancta retra-
 xit. Itaque duæ res, dolor scilicet alienæ fœlicitatis, & auri cupiditas nimia, quæ
 sunt omnium malorum radices, barbaris gentibus & Christianæ religionis inimi-
 cissimis in Hispania commorandi tot annos vsque ad catholicos principes causa
 fuere. Qui quidem principes dono quodam diuinæ prouidentiae geniti, & e cœ-
 lo in Hispaniam demissi, cum multis malis occurrissent, & cum Portugalliæ Re-
 ge bellum gererent, pacem cum Mauris ad certum tempus, vt inter eos bella
 cessarent, inierunt interpositis induciis. Quas inducias pactas solenniter cum
 Mauris, qui suis moribus barbaris & ingenio malo prauoque fœdistragi semper
 fallacelque

fallacesque fuerunt, ante statutum diem violassent, Zaharam Christianorum oppidum noctu magno silentio venerunt, & per scalas muris admotas ingressi, Christianos qui propter celebratas inducias sine ullis excubiis securi nudiq; dormiebant, impetu magno & repentino foribus impulsis, fractis, & euulsis, crudelissime obrucidarunt, neque mulieribus parcentes neque pueris. Est enim Mauritaniæ gentis in Christianos immanitas incredibilis. Hac vsi sæuitia in oppido capto præsidium relinquunt, & nimis exultantes ad alia Christianorum oppida profecti idem fecere. Quæ res, vt opinor, a Deo permilla belli Granatensis causa fuit, & Maurorum perditionis & interitus. Fama namque huiusmodi Christianorum miserrimæ cladis, & Maurorum crudelitatis horrendæ, catholicos principes & omnes Hispaniæ magnates omnesque populos ad opprimendam Barbarorû truculentissimam rabiem mirum in modum cõcitauit. Quocirca cum primum Rex Ferdinandus & Isabella Regina prouidentissimi principes de Maurorum perfidia & maleficiis certiores facti fuere, confestim literas & nuncios ad omnes Carthaginensis & Bæticæ prouinciæ proceres ad ciuitates & oppida destinarunt, quos admonebant & hortabantur, vt sua mœnia communirent, equites & milites cogèrent, res ad belligerendi vsum necessarias compararent, omniaque diligentissime ac vigilantissime prospicerent, & a suis finibus hostium incursiones prohiberent: pollicentes vt aut ipsi propediem cum exercitu venirent ad eos, aut suos duces cum magnis copiis subsidio mitterent. Equites autem & vtriusque prouinciæ populi, quorum intererat se suaque ab hoste defendere, etsi vltro quæ ad sui tutelam necessaria erant, sedulo prospiciebant, regia tamen exhortatione & spe venturi subsidii fortiores erant, multoque studiosius equos, arma, & omnem expeditionem bellicam apparatusque militarem comparabant. Quod vbi Mauri per suos exploratores sensere, non modo destiterunt ab inceptis, sed etiam timere ac pedem referre cœperunt. Christiani autem rebus necessariis comparatis & armis intenti superfedebant, & catholicorum Regum vel aduentum, vel imperium expectabant. Interim vero Rodoricus Pontius Leo Marchio Gaditanus, spiritu diuinitatis afflatus, suis principibus rem pergratam & Deo optimo maximo sacrificium se facturum existimans, si Zaharensium Christianorum eadem miserabilem vlcisceretur, omnes labores & extrema vitæ suæ pericula subire decreuit. Itaq; cum Iacobo Merulo qui tunc Hispalensis vrbs præfecturâ gerebat, quæ magistratum Assistentem vocat Hispania, & cum aliis Bæticæ prouinciæ viris primariis, & copiis quas cogere potuerunt, equestris ordinis & pedestris leuis armaturæ, Alhamâ versus proficiscentes ad flumen aquarû peruenerunt, vbi biduo quasi latentes nesentirentur a Mauris, se contulerunt. Vnde duce quodâ genere Mauro, qui paucis ante diebus ad Christianâ religionem transierat, magno silêtio proficiscentes, nocte quadam & hora qua Mauri quieti somnoque dediti erant, Alhamam peruenerunt. Est autem Alhama ciuitas, quæ incipit a ripa cuiusdam fluminis & surgit in altum ad planiciem, in qua magnus est incolatus, & vndique mœnibus cinctus. Hic miles quidam, cui nomen erat Ioannes Ortheга, vir fortis, animosus, & scandendi muros peritissimus, arcem quæ oppidi muro coniuncta erat, cõscendit, & Maurum arcis custodem obuium sibi, vno ictu pugionis occidit. Sunt tamen qui hunc non Ortheга, sed Martinû Galindum fuisse contendunt. Maurus autem percussus vocem nullam prorsus emisit, vel quia non potuit sub læuâ mamilla percussus, vel quia clamare non est ausus propter violatam fidem, propterea quod, vt opinio fuit, in ea turri cum arcis præfecti filia furtim concubuisset: quapropter & puellam quoque latitantem conticuisset patris iram metuentem. Hoc interfecto custode, & in arcem captam quinquaginta militibus Christianis ingressis, & quid facturi erant admonitis, Dux Gaditanus & Iacobus Merulus cum reliquis militibus ad oppidi portas accedentes, alios muros ascendere, alios portas eruere, & vt hostes fallerent, in alio loco supra oppidum æneatores classicum canere iubent, vt dum Mauri qui essent in armis, in eos exirent, ipsi per aliam partem facilius ingredi possent. Quod Mauris sero iam sentiētibus & admodû perturbatis, non modo non armandi se, sed ne induendi quidē spacium dabatur, adeo vt

complures induti vestē duntaxat interulam & sine calceis, alii suę domus ingres-
 sum defendere conabantur, alii per vicos, alii per plateas cum Christianis prælia-
 bantur. Multi quoq; qui causa suę salutis ad arcem confugiebant, a Christianis qui
 eam iussu ducis defendebant, occidebantur. Pugnatū est acriter in tenebris & ob-
 scura nocte, Christianis Iesu & Marię virginis sanctiq; Iacobi nomen, & Mauris
 Allam Mahomamq; conuocantibus, ab hora fere vltima tertię vigilię vsq; ad au-
 roram & primam lucem, ingenti clamore mulierum & puerorum. Prope solis ad-
 uentum Mauri perpauci qui supererant a prælio, per loca sibi nota diffugientes e-
 uaserunt, aliorum cęsa maxima multitudine. Quorum cadauera Dux Gaditanus
 extra muros efferi quamprimum iussit, & oppidi portas armis rebusque ad pro-
 pugnandum necessariis muniēdas certis militibus assignauit. Hinc arcem ingres-
 sus nuncios cum literis quas pridie quam ad oppidum venisset, se sperans Deo iu-
 uante sui voti compotem fore, prudentissime scripserat, ad suos principes, ad Bæ-
 ticos omnes equites, ad ciuitates misit alios atq; alios, utpote qui Boauelim Gra-
 natę Regem ad se cum magnis copiis venturum prospiciebat. Quod ita accidit,
 Nā quod Alhama aberat ab vrbe Granata nō amplius octo & viginti millibus pas-
 suum, Granatę principes ad eam venerunt infra paucos dies cum exercitu homi-
 num millium circiter octoginta. Qui cum prope muros oppidi castra locassent,
 postero die acriter oppugnare cęperunt. Christiani autem propugnabant, ut ho-
 mines quibus vitę suę spes omnis in sua virtute consistebat, quos quidem & sua
 salus, & certa fiducia venturi subsidii quod a suis Regibus, & a multis Hispanię
 Bæticę magnatibus, & Christianorum populis expectabant, multo ferocius pro-
 pugnantes hostes a muris submouebant. Rex autem Ferdinandus & Isabella Re-
 gina, qui tunc Methymnę cui cognomen est Campus, commorabantur, primum
 nuncium cum literis Gaditani Ducis acceperunt in aula rem diuinam audientes,
 circiter Idus Martias anno millesimo quadringentesimo octogesimo secundo.
 Qui literis iam perlectis inter celebrandum more suo Deo gratias agentes, sacer-
 dotes ut canticum Te Deum laudamus canerent, iusserunt. Sacrificio autem per-
 actō gaudio magno totius aulę dum epulis naturę satiffacerent, inter pranden-
 dum Rex Ferdinandus, ut erat prudentissimus, & ingenio sagaci, animo secum
 volutans Granatę Reges ad obsidendum Alhamam cum magnis copiis ituros, at-
 que periculum quod obsessis impendebat, prospiciens, sibi mulas ad equitandum
 & campestem lectum leuiorem parari iussit. His itaque rebus expedite instru-
 ctis a mensa statim consurgens, & item Regina, magno equitum numero & sa-
 cerdotum, ad sancti Iacobi templum sese contulerunt. Vnde cum perorassent &
 sacerdotes Te Deum laudamus concinuisent, in palatium Rex reuersus eodem
 die in vltiorem Hispaniam magnis itineribus ire contendit, & cum eo complu-
 res equites qui tunc erant in curia, proficiscuntur. Interea vero cum Alhamę ca-
 ptum per omnes Bæticę prouincię ciuitates fama distulisset, Henricus Gotho-
 manus Dux Methymnę Sidonię vir magnanimus, etsi Gaditani Ducis erat ini-
 micus, fide tamen quam suis principibus inuiolatam semper præstiterat, & Chri-
 stianę religionis amore commotus, omnes suę dom⁹ equites, quorum magnum
 numerum habebat, & totius prouincię Bæticę & Castellę nobiles conuocauit.
 Ex quibus fuerunt Iacobus Patiecus Marchio Villenę, Alphonsus Aquilaris a
 Corduba Dominus Montillę, & Gonsalus Fernandez eius frater, & alii complu-
 res equites & viri primarii, quorum nomina mihi non occurrunt. Triduoque pro-
 priis pecuniis stipendia soluens equitum tria millia peditumque circiter quadra-
 ginta coegit. Idem & alii multi prouincię proceres & ciuitates fecere. Vnaque
 omnes coniuncti cum exercitu numerosissimo Alhamam versus proficiscuntur.
 Quos Rex Ferdinandus qui die Mercurii ante Pascha resurrectionis Saltum Ca-
 stulonensem, qui Serra Morena dicitur, iam transferat, ut cum eis se coniungeret
 antequam Maurorum fines ingrederentur, consequi non potuit, sed in loco qui
 Domini Gonsali Pons, vel (ut alii dicunt) Pontonius appellatur, fixo tentorio con-
 stitit. Vbi die postero re diuina celebrata & eucharistię sacramento in suo taber-
 naculo sollemniter incluso, nuncius certus ad eum venit, qui Granatę Regem
 cum

cum suis copiis ab obsidione Alhamæ discessisse nunciauit. Henricus item Gotho-
 manus Dux Methymnæ cæterique duces exercitus & centuriones pridie hu-
 ius diei cum acies apud Alhamam instructas haberent, de Maurorum fuga no-
 cturna per suos exploratores cognouerant. Qui Alhamam profecti post multos
 amplexus & honorifica verba vitro citroque habita, Methymnæ Dux & Marchio
 Gaditanus in pristinam beneuolentiam & amicitiam redierunt. Alhamam subin-
 de Rex Ferdinandus adueniens, duces & multos equites humaniter amplectens,
 omnium fidem & fortitudinem maxime commendauit. Hic triduo commoratus,
 dum equites quos se subsequi iusserat, conuenirent, & commeatus comportarē-
 tur, die quarto iam discessurus Iacobum Merulum equitem apprime nobilem, cui
 plurimum confidebat, Alhamæ præfecit, quem magno cum præsidio commeati-
 busque necessariis reliquit: & Gaditanum Marchionem secum ducens, Cordubā,
 quo Regina post Idus Aprilis peruenerat, profectus est. Alhama capta Rex Fer-
 dinandus & Isabella Regina fortissimi principes inter se multa conferētes, & quid
 facturi essent cogitantes, Barbarorumque sæuitiæ memores, auxilio Dei quæ sibi
 semper adfuisse cognouerant, & equitum suorum viribus freti, bellum Grana-
 rente sæliciter inchoatum gloriosamque victoriam prosequi decreuerunt. Quo-
 rum sententiæ conuocato concilio, cunctis vtriusque ordinis equitibus & consi-
 liariis assentientibus, & rebus ad belli vsum comparatis, e Corduba Rex Ferdinā-
 dus exercitum validissimum ad Loxam, quam Loxam vocant, Maurorum ciui-
 tatem magnam & natura loci præsidioque hominum munitissimā perduxit. Vbi
 duces eius ignari locorum castra male posuere, vbi facilius ab hostibus ex locis su-
 perioribus offendi, quam hostes offendere poterāt. Hic dum iussu Regis in alium
 locum tutiorem castra tumultuose transferuntur, Rodoricus Tellius Gironius
 ordinis Calatrauæ Magister equitum, a Mauris qui ex locis superioribus in Chri-
 stianos tela coniciebant, duabus sagittis male percussus occubuit, & in quatuor
 horarum spacio confessus animam efflauit. Quæ res & casus infelix totius exer-
 citus animos perturbauit. Quod cum Rex Ferdinandus animaduertisset, qui
 & obsidionem Loxæ difficilem periculosamque esse videbat, castra mouens in-
 structis ordinibus ab obsidione discessit. Vbi totus eius exercitus Mauris eru-
 ptiōnem repente facientibus, non sine maximo periculo regiæ salutis restiterunt.
 Hoc autem die plures Christianorum duces hostibus vires suas ostentarunt, &
 fortissimos animos & præcipue Antonius Fonssecus, Federicus a Toletō Dux Al-
 uanus, Fernandus Vega, Alphonfus Cardinas, & Ioannes cui Ribera nomen erat,
 dominus Montis maioris. Qui cum Regem suum in magno discrimine vidisset,
 suæ cohortis equites hortatus & pedites, tam diu sustinuit impetum multitudinis
 Maurorum, donec Regem periculum euasisse cognouit, & castra in tutiorem lo-
 cum translata fuerunt. In quo prælio eius cohortis viri fortissime pugnantes sex-
 aginta perierunt, & ipse tandem propulsatis hostibus incolumis euasit. Hac æsta-
 te nostri principes Alhamam firmioribus præsidiis multisque commeatibus &
 rebus necessariis muniri iusserunt, & Calatrauæ dignitatem Garfiæ Lupo Padillæ
 supplicanti conditione detulerunt, vt suis expensis præsidia quæ Alhamæ custo-
 diam defensionemque relinquebant, sustineret. Hac conditione accepta digni-
 tate, cum Petrum Manricum Ducem Naiarensē terræ Cordubæ & Iænis, Al-
 phonsumque Cardinam Sancti Iacobi militiæ præfectum Hispalensi solo præfe-
 cissent, oppidum Madritum, quod homines nostri temporis non indocti Mantu-
 am Carpentanam vocant, ad hyemandum veniunt. Quibus pridie Nonas Aprilis
 tristis nuncius magnam attulit sollicitudinem, propterea quod Idibus Martiis cum
 Rodoricus Pontius Dux Gaditanus, Alphonfus Cardinas quem supra memo-
 rauimus, Ioannes Siluius Comes Cifontanus, & alii complures equites qui Bæ-
 ticam prouinciam præsidio tenebant, prædandi causa Maurorum fines & cam-
 pos qui sunt inter Malacham & Bellamalacham, ingressi, magna inde cum præ-
 da redeuntē a Maurorum equitum multitudine circumuenti eorum multi per-
 ierant, & cum multis equitibus Cifontanus etiam Comes captus fuerat. Hac
 itaque re cognita Rex Ferdinandus in Bæticam, & Regina in Celtiberiam

prouinciam proficisci statuere. Qui cum paschalia festa celebrassent, quarto Idus Aprilis ex oppido Maiorito paululum digressi constiterunt, & per campum simul equitantes antequam iter facerent colloquentes, de Mauris qui Luce-
 natum campos, qui sunt in Bætica prouincia, populatum venerant, prælio victis & Granatæ Rege iuniore capto, nūcium lætissimum acceperunt. Hic autem Granatæ Rex iunior qui Mahomedus nomen habebat, fuit Abulihaceni Regis filius, qui patre mortuo contra Boabdelim patrum qui regnum occupare conabatur, bellum gerere cœperat, tota Granatæ ciuitate in duas factiones diuisa. Quæ res vt in regni societate fieri solet, vtrumque Regem possessione spoliavit. Sed ad Regē captū redeo. Quem multi deprehensum fuisse dicunt a Iacobo a Corduba Com-
 ite Caprensi, tamen non desunt, qui a Iacobo a Corduba regionum principum custode, quem Alcaide delos donzeles Hispani vocant, captum contendunt. Ego vero quoniam adhuc indecisa re sub iudice lis est, etsi ducem vtrumque & omnes equites qui in ea pugna fuere, magna laude perpetuaque memoria dignos existimo, victoriam tamen illam Regisque captiuitatem acceptam refero Deo optimo maximo, qui Maurorum magnis copiis prælio victis & profligatis, eorum Regem capi permisit, quo facilius atque breuius Mauritana gens omnis in Hispania, quæ Mahomæ ritum falsum prauumque morem seruabat, turpiterque viuebat, ad sui cultum & Catholicam fidem perduceretur. Sed redeo ad principes nostros. Qui literis de Regis Granatæ captu perlectis institutum iter ire contēdunt, & Re-
 gina Logronium, quod est Cantabriæ oppidum, peruenit, & Rex in Bætica prouinciam profectus, cum exercitu magno Granatæ fines ingressus campos & fruges omnes igne ferroque vastauit. Hinc subinde arcem Taiaræ machinis oppugnatam, & summotis propugnatoribus appositis scalis accepit. In cuius oppugnatione Henricus Ferdinandi Regis auunculus icu sclopete in altero crure fuit grauiissime percussus. Hac arce capta, Rex Alhamam nouis præfidiis & com meatibus muniri iussit. Deinde Gaditanum Ducem, & Garfiam Lupum Padillam, cum exercitu magno Bætice prouinciæ præsidio relinquens, Victoriam, quæ ciuitas est Cantabriæ, profectus est. Hinc adueniente vere cum in Aragoniam venisset ad conuentus agendos, cum Regina se coniunxit, conuētibusque peractis in Arago-
 nia, simul in Bætica redierunt, & cum magnis copiis Granatæ fines ingrediētes, Aloram oppidum Maurorum breuiter capiunt. Quibus mos erat, vt cum primum vel ciuitatem vel oppidum cepissent, statim signiferos suos in arcem vel in aliquē locum eminentiorem iubebant ascendere, qui primum signum salutiferæ Crucis attollerent. Quam cum sublatam suspexissent, in terram statim procidentes adorabant Deo gratias agentes, & sacerdotes Te Deū laudamus decantabant. Secundum signum vexillum erat Sancti Iacobi apostoli, quem patronum suū vocat Hispania, quo perspecto nomen eius inuocabant. Tertium autem vexillum erat regium, titulis & armis insignitum, quod vniuersus exercitus conspiciens altis vocibus Castellæ nomen sæpius iterabant. Sublatis vexillis subinde Præful in oratoriā
 domum (quam Mezclitam Mauri vocant, & cōgregationem sicut Iudeorum synagoga significat) ingressus, benedictam & consecratam Christianæ religioni dedicabant. Post Aloram captam equites quidam Christianorū exercitus in agros Cazarabonellæ, quod erat oppidum Maurorum, prædandi causa cupidius ingredienti, a Mauris qui eos in suos fines venturos ante cognouerant, commisso prælio profligati fuere. E quibus Gutterius Sotomaor Comes Benalcazaris a Mauro sagittario letale vulnus accipiēs occubuit. Rex autem & Regina vbi Aloræ Ludouicum Portucarrerium dominum Palmæ præfecerunt, in captis oppidis necessaria præfidia collocarunt, ad hyberna Cordubam venerunt. Vnde post hyemem in principio veris Regina Hispalim proficiscentē, Rex in Maurorum fines reuersus oppidum Settenilum cepit, multosque pagos propinquos: qui cum Settenilū captum vidissent, sese dederunt. Hinc Hispalim Rex Ferdinandus proficiscitur, vbi Regina tunc erat, & hyeme iam discedēte Rex Cordubam rediit, & cum duobus exercitibus ad oppugnandum Coynum oppidum & Carthamam profectus est. Atque castris apud vtrumque oppidum positus Rex Coynum oppugnās, Carthamam

thamam quæ non longe a Coyno distabat, eodem tempore ab Alphōso Cardino
 Petroque Velasco Castellæ Comestabili suis ducibus oppugnari iussit. Oppidani
 autem vtriusque oppidi cum sese defendere non possent, & omni subsidii spe de-
 stituti, Ferdinando Regi sese dederunt. Quibus Rex in deditioem acceptis, Al-
 phonso Cardino Carthamæ arcem gubernationemque cōmendauit, & ex Coy-
 no discedens, Rondam, quam nonnulli Mundam esse falso putāt, obsessum venit.
 Quam paucis diebus captam, Antonio Fonseco commisit. Hinc iam discessurus
 Marubellanos qui ad eum vltro venerunt, in deditioem accepit, quibus Villan-
 drandum Ribadei Comitem gubernatorem relinquens, Cordubam se contulit.
 Cuius imperio Iacobus Comes Caprensis ad oppugnādum oppidum Moclinum
 missus cum Mauris prælium committēs, profligatus rediit. Rex autem Ferdinan-
 dus interea Cambilenses & Alhabareses oppugnatione cēperat. Quorum arcib⁹
 & oppidis Franciscum Bouadillam præficiens, Alcalam Henarem, quam Hispani
 viri non indocti Complutum vocant, ad hyemādum venit. Hic infans Catharina
 nata est, quæ fuit Britannię quam Angliam vocant, Regina. Æstate autem quæ se-
 cuta est, Rex & Regina Cordubam reuertuntur. Vnde Rex cum magno equitum
 & peditū numero Loxam repetit. De cuius aduentu Granatæ Rex Boabdelis ad-
 monitus, quoniam suæ defensionis & Christianis resistēdi spes omnis erat in Lo-
 xa, in eam priusquam Ferdinandi Regis copiæ venissent, ingressus est. Postero au-
 tem die Rex Ferdinandus adueniēs, dum castra locis opportunis collocasset, sub-
 urbia in quibus erat magna pars ciuitatis, tormētis & aliis armorum generibus op-
 pugnari iubet. Huius oppugnationis initium Federico a Toledo Aluani Ducis fi-
 lio cū suæ custodiæ militibus electis assignauit. Vbi Christianis acriter oppugnā-
 ribus, Rex Granatæ noctu clam discessit. Cuius absentia postero die Loxæ ciues
 Ferdinando Regi sese dederunt, & Rex Ferdinandus satis prudenter Loxæ, quo-
 niam erat magna ciuitas & Granatæ propinqua, Aluarum Lunam cum magno
 Christianorum præsidio reliquit. De Loxa Illoram veniens, eam paucis diebus ac-
 cepit. Interea Regina ad visendum Loxam venerat, quam Rex Ferdinandus ro-
 gatum misit, vt ad se Illoram veniret. Hinc simul ad oppugnādum Moclinum op-
 pidum proficiscuntur. Erat autem Moclinum in aspero loco positum, & natura lo-
 ci humanoque præsidio valde munitum. Quæ res oppugnantibus labor erat ma-
 ximus, sed expugnatum tādē fuit captumque diuinitus: propterea quod Chri-
 stianis acriter oppugnantibus & Mauris fortissime propugnantibus, ex tormento
 lapis orbicularis excussus flammaque coruscans in eam arcis turrem concidit, in
 qua puluis erat qui molitis carbonibus & sulphure cæterisque rebus conficitur.
 Quo repente succenso & turris confestim corruit, & Mauri complures qui in ea
 erant, combusti fuerunt. Quæ res admirabilis & ostento persimilis Maurorum
 mentes admodum perturbauit, quippe qui putauerunt ignem propter eorū perti-
 naciam e cælo delapsum. Ideoque timore magno percussi postero die de pace le-
 gatos ad Ferdinandum Regem miserunt, & sine vlla cōditione se dederunt. Qui-
 bus in deditioem acceptis, & oppidi portis reclusis, more suo catholici principes
 in arcem crucigerum vexilliferosque præmiserunt, quos armatos equites & sacer-
 dotes Te Deum laudamus canentes subsequi iussere. Erat autem in hoc oppido
 magnus captiuorum Christianorum numerus, erāt etiam multi sacerdotes in fo-
 ueis & subterraneis spelūcis vincti catenis ferreis. Qui cum regios sacerdotes op-
 pidum ingressos Te Deum laudamus canentes audiuisent, ipsi quoque magno
 gaudio canere cœperunt, Benedictus Dominus Deus Israel. Hos e carcere solu-
 tos & ad se venientes cum vidissent catholici principes squalidos ac pene nudos,
 & barba capilloque promisso, vbertimque flētes, indui & viatico donatos ad suas
 domos ire iusserunt: & Martinum Alarconium in Moclini custodia relinquentes
 ad Granatenses campos proficiscuntur. Quibus igne ferroque vastatis, & Federi-
 co a Toledo cum exercitu magno in Bætica prouincia relicto, in Galleciam profi-
 ciscuntur, vbi factiones & tumultus Lemi Comitis & Villæ Francæ Marchionis a-
 liarumque sororum eius, quoniam armis inter se de patrimonio statuque conten-
 debant, compeferent. Qui cum venissent ad oppidum quod Palatium Valduer-

na dicitur, Lemianus Comes ad eos veniens se ipsum suaque omnia bona eorum potestati tradidit. Principes autem catholici cum eos recōciliaffent, & vnicuique quod suum erat, tribuiffent, pro suis expēfis oppida duo, Sarriam & Castrum Regium sibi retinere. Hinc in Compostellam profecti cum sancti Iacobi Apostoli Hispaniæ patroni limina visitaffent, Salmanticam venerunt. Hic hyemantes conuentum iuridicum quem Cancellariam vocant, ex oppido Vallisoletto Salmanticam transferri iusserunt, quem in parte domus Pontificalis quam ipsi colebant, collocarunt, vt quo ordine lites deciderentur, quaque diligentia expedirētur negotia, cognoscerent. Quibus rebus iam perspectis Alphonsum Fonssecum Compostellanum Antistitem, virum literatissimum, administrandæ iustitiæ præsidem relinquentes, Idibus Martiis, hyeme iam præterita, Salmantica discedunt, & exercitum quem in prouinciam Baticam præmiserant, apud Cordubam consecuti cum magnis copiis Bellamalacham versus iter faciunt, & cum exploratoribus equites qui locum castris idoneum deligant, præmittūt. Qui, quoniam ciuitas hæc in extremo collis exposita est, locum pro castris altiorem supra ciuitatem delegerunt. Ad quem locum cum Rex Ferdinandus venisset, castraque locasset, oppugnari suburbium iussit. Cuius oppugnationis initiū dedit Federico a Toledo, qui custodiæ Regis equitibus præerat. Granatæ autem Rex interim Bellamalachenfibus Mauris obsessis subsidio veniens, per altos mōtes & inuia loca vsque ad Christianorum castra magnum duxit exercitum. Quibus occurrentes Christiani prælium committunt. Quod vbi Rex Ferdinandus animaduertit, equum statim conscendens cum multis equitibus occurrens, in equitem Maurum lanceam fortissime coniecit, ensēque qui in ephippii parte anteriori pendeat, manu perstringens e vagina extrahere non potuit. Quæ res causa fuit, vt posthac ensē nunquam ephippio, sed suo lateri semper accinctū tulerit. Hoc prælio Mauris qui subsidio venerant, iam profligatis, dum ciuitas acriter oppugnatur, multa tormenta multosque pulueris cados & tintinnabula varii generis ab Imperatore Maximiliano missa catholici principes acceperūt: tormenta quibus Maurorum turres mœniaque diruerent, & tintinnabula, quæ in captis consecratisque templis appenderent. Quæ cum e nauibus exposita in littore vidissent Bellamalachenses ciues, timore magno coacti manus dederunt. Quibus in deditionem clementer acceptis principes Catholici postero die castra mouēt, & exercitum ad Malacham ciuitatem validissimam ducunt. Quam positis apud eam castris, ab arce quam a ciuitate paululum remotam Gibralfarum vocant, ad mœnia ciuitatis & arcem alteram quæ dicitur Alcazaua, totam pene ciuitatem stationibus circumdātes vsque ad littus maris obsidione quam longissima cingūt. Locus autem est ab arce iugosus & procliuis, in quo Rex Ferdinandus hoc modo stationes disposuit. Apud arcem Gibralfarum primum & altiorem locum Duci Gaditano, Aluaro Bacciano, Petro Bacce, Gutterio Sotomaiori, & arcis Attensæ præfecto dedit: secūdam Beiarani Ducis equitibus: tertium Iacobo Lupo Aialæ & Francisco Bouadillo: quartum principum præfecto: quintum ciuibus Hispalis & Cordubæ: sextum Comiti Feriano: septimum equitibus præfecti Calatrauæ, quibus præerat Gutterius Padilla nepos eius ex fratre: octauum Federico a Toledo cum equitibus regiæ custodiæ, & Rodorico Pimentello Comiti Beneuentano, & Petro Manrico Duce Nariatēsi: nonum præfecto maiori ordinis sancti Iacobi: decimum Gutterio Cardine præfecto maiori Legionis: vndecimum Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ præfecto cum multis sui ordinis equitibus: duodecimū apud alterā arcem in loco prope littus maris Antonio Fonsseco. Hoc ordine stationibus iam peractis, mane nōdum orto sole Mauri complures qui subsidio clam venerant, in primam stationem irridentes Sotomaiorem & Arcis Attensæ præfectum occidunt, & Petrum Baccam, Aluarumque Baccianum, & alios equites grauiter vulnerarunt. Qui cū Christianis vndique concurrentibus resistere non potuissent, per inuia loca & saltus asperos effugerunt. Rex autem Ferdinandus in occisorum locum Ferdinandum Vegam & Frācisum Almeidam equitem Portugalliæ substituit. Et quod erat oppugnatio difficilis ac periculosa, duces omnes admonuit, vt Mauros a ciuitatis exitu prohiberent,

prohiberent, & subsidio venientes propulsarent: quippe qui ciuitatem multo facilius obsidione diuturna & longa fame quam oppugnatione capi posse cernebat. Duces itaque dicto Regis audientes, in castris omni copia rerum quæ terra marique comportabantur, refertis, sese continebant, nec vlllo ingrediente Mauro nec exeunte. Post dies autem aliquos cogente fame Maurus quidam, audax magis & temerarius, quam fortis & prudens, quasi Scæuola Romanus alter decreuit aut mortem subire, aut Regem & Reginam de medio tollere. Qui hora fere pomeridiana indutus pallio quod albornoium vocat, accinctus ense breui quem pallio suo tegebat, ex arce Gibralfaro egressus, ad Gaditanum Ducem qui (vt supra demonstrauimus) in prima statione manebat, vltro se contulit, cui Regem & Reginam se querere dixit, quibus res aliquas necessarias & profuturas dicere volebat. Quæ Dux, quoniam ipse a statione sua discedere non audebat, cum alumno suo ad regium tabernaculum misit. Huc cum venisset Maurus, quoniã Rex & Regina post meridiem somno tenebantur, interim tentorium Beatricis Moianæ Marchionis ingreditur, vbi spectabilis mulier & ornamentis exulta regiam maiestatem referens apud Aluarum Portugallia sedebat. Quos cum vidisset Maurus, quoniam iam vitæ suæ finis aderat, Regem & Reginam esse ratus, ense stricto Aluarum repente male percussit in capite, & ad Beatricem conuersus vociferat, antequam eam attingeret, a famulis qui aderant, pugionibus est confossus. Alius etiã paulo post casus accidit non minoris infania, ideoque referendus. Ex Africa Maurus veniens, quem cæteri Mauri Sanctum vocabant, clam noctu ciuitatem ingressus, a Mahomase missum venisse Malachæ ciuibus cõcionando dicebat, & Mahomam in eorum auxilium venturum persuasit, quem si in Christianorum castra prorumperent, ante se pro suis cultoribus pugnantem visuri erant, & Christianos victos ad Cordubam vsque persequerentur. Quin etiam quicumque sibi pugnantem contra Christianos adhærerent, non modo non occidi, sed ne vulnerari quidem possent. Huic infano gens ignara & ad superstitionem procliuis fidem adhibentes, postero die prima luce eruptionem facientes ea castra inuadunt quæ mari propinqua Rex Ferdinandus Ioanni Stunico ordinis Alcantaræ magistro commiserat. Quibus cū Christiani milites equitesque vndique concurrentes prælium committunt, & omnium primus Maurus ille qui se sanctum & Mahomæ nunciũ simulauerat, ictu magno lapidis in capite percussus occubuit, reliqui multis acceptis vulneribus, in ciuitatem sese retulere. Erat in hac ciuitate præter Gibralfarũ arx altera maior, Alcazaua nomine, cuius custos erat homo quidam diues, sed non bellicosus: Gibralfari vero bellicosus, non autem diues. Arcis vtriusque præfecti, cum ciuitas indies crescente fame conuocato concilio legatos ad catholicos principes de deditione mittere vellet honestas condiciones petituros, aliorum votis assentiri noluerunt. Qui cum postea famem diutius pati non potuissent, vltro ac sine vlla conditione sese dederunt, vita duntaxat concessa. De quibus acceptis in seruitutem catholici principes multos vtriusque sexus ad seruiendum magis idoneos principibus Christianis dono miserunt, alios suis ducibus, equitibus, domesticis & familiaribus distribuere. Miserunt & magnum numerum pro Christianis captiuis redimendis in Africam. Qui capta ciuitate Garsia Fernando Manrico commissa, & Federico a Toletto cum magnis copiis in Bætica prouincia relicto, in Hispaniam citeriorem proficiscentes diem quintum ante Pascha resurrectionis Valentiam peruenerunt. Vnde peractis conuentibus negociisque cõfectis ad exercitum redeunt, ex itinere Murciam ingressi corporis Christi diem festum celebrarunt. Et e Murcia digressis obuius venit Federicus a Toletto, quem, vt supra demonstrauimus, cum exercitu reliquerant, com meatum petens ad patrem suum Aluanum Ducem qui grauiter ægrotabat, profecturus. Quo satis honorifice dimisso Rex Ferdinandus Maurorum fines ingressus, oppidum Veriam, Porchenæ terminos, Tabernas, Oscam breuiter cepit, & omnes Baccia campos percurrit, & Bacciam Abderamque, quam Almeriam vocant, quas anno sequenti oppugnare decreuerat, diligenter inspexit. Deinde cum Veriæ Garsiam Lassum cognomẽto Vegam, Tabernis Hurtatum Lunam, Porchenæ Ioannem Benauitem, Oscæ Rodoricum

Manricum, Benamaurelæ Aluarum Baccianum præfecisset, Ducemque maiorem Ludouicum Portucarrerium contra Mauros Baccenses & Guadixianos reliquisset, ad hyemandum in oppidum Vallisoletum venerunt, vbi cum legatis Imperatoris Maximiliani de coniugio Ioannæ filiæ cum Philippo Maximiliani filio Austriæ Duce, & Margaritæ sororis eius cum Ioâne Hispaniæ principe simul egerunt. Qua re perfecta hinc pridie Kalendas Aprilis Rex Cordubam venit, & inde Iaenem. Vnde digrediens arcem & oppidum Cuiarum expugnatum cepit. Vbi præsidio quod satis esse visum est, relicto, ad Bacciam, quæ ciuitas erat magna, validissimum duxerunt exercitum. Cuius ciuitatis obsidio fuit & oppugnatio diuturna, multumque laboriosa ac difficilis. Erat enim in ea cum Rege suo Baudelo Maurorum maxima multitudo bellicosissimæ gentis, qui sæpius eruptionem facientes cum Christianis acerrime pugnabant. Victi tandem catholicorum principum constantia, & præsertim Reginæ quæ iam defatigatis ducibus subsidio venit, & suorum equitum militumque patientia manus dederunt. Quibus receptis in deditioem, Abderæ ciues & Guadixiani catholicis principibus vltro sese dederunt. Ad quas ciuitates capiendas cū venissent catholici principes, Baccix gubernationē dederunt Henrico Ferdinandi Regis auunculo, Guadixæ Cazorolæ præfecto Cardinalis Hispaniæ fratri, & Abderæ Gutterio Cardino præfecto Legionis. Dederunt præterea Petro Mendozio Cardinali pagos omnes Zeneranos, qui sunt apud Guadixiam & Porchenam. Contulerunt & alios Gutterio Cardino, qui sunt in ripa fluminis Abderæ. His confectis rebus catholici principes in Guadixa ducem maiorem Iacobum Lupum Pachiecum Villenæ Marchionem relinquentes, Hispalim venerunt. Hic filiam Isabellam nātu maiorem Alphonso Portugalliæ Regis filio desponsarunt, quam ad sponsum miserunt in Portugalliam comitantibus Petro Mendozio Cardinale, & Rodorico Pimentello Comite Benauenti, multisque aliis equitibus & episcopis. Hinc Rex Ferdinandus in initio veris cum magnis copiis Granatam versus proficiscitur. Quæ quidem expugnatis omnibus & captis ciuitatibus, oppidis, & arcibus, admodum tristis & sola, quasi corpus sine membris, arbor sine ramis, & mater orbata liberis remanebat. Cuius agros Rex Ferdinandus ingressus, igne ferroque vastauit, qui depopulatis agris Iacobum Pachiecum Villenæ Marchionem Ducem maiorem, quem generalem Capitaneum vocant, in Alcala Regia relinquens Hispalim ad Reginam reuertitur. Inde Nonis Septembribus rursus ad vastandum agros & omnes Granatæ fructus rediit. Hic cum Mauris equitibus ex vrbe Granata egredientibus prælio commisso, magnus hostiū numerus cecidit, & ex Christianis pauci desiderati, multique vulnerati fuere, Marchioque Villenæ Dux maior exercitus in altero brachio lancea vulneratur. Quem vix sanato vulnere Rex iterum in Alcala Regia totius exercitus præfectum relinquens, ad Reginam Hispalim se recepit. Hinc circiter Nonas Maias ad Granatenses agros rediens cum fruges & arbores deuastasset, in loco Granatæ propinquo, quem Goscon Mauri vocabant, vbi rus erat & domus aggregitis, in solo plano sita, distans a Granata passuum millia circiter octo, castra locauit, vbi nouam urbem catholici principes habito concilio condere statuerunt, in qua durante bello tutus exercitus hyemare posset. Hanc autem urbem quadrangulari forma designatam, & nomine Sanctæ fidei nuncupatam, quo breuius catholici principes attollerēt, Hispalis, Cordubæ, Iaenis, Astigi, quam Eciam vocant, Baecæ, Vbedæ, Carmonæ, Xeresis, Anduxaræ primariis in prouincia Bætica populis ædificandam commiserunt. Quorum iussa liberaliter omnes capeffentes, & laudis auidi, summaque contentione die noctuque festinantes, urbem, mœnia, turres, fossas, aggeres, portas, vallumque perpauca diebus absoluerunt: qui profecto vel propter labores quos patientissime pertulere, vel propter pecunias quas in opere conficiendo largissime profundebant, insigni laude suorumque principum gratiâ digni fuere. Verum enimvero si virtuti sua præmia danda sunt, eodem tempore non minorem gloriam regiamque benevolentiam meruere strenui duces & omnes equites fortissimi, qui Mauros Granatenses ad impediendum opus irruentes acerrime, nec sine fuso sanguine propulsa bāt, & equestres

ftes hostium copias quotidianis præliis minuebant, adeo vt Mauris ex equorum
 fere quinque millibus vix trecenti supererant. Quæ res nimirum Granatensi bel-
 lo finem inuenit. Granatæ nanque Rex Boabdelis suis equitibus amissis, & ci-
 uitatibus quatuordecim centumque oppidis a Christianis expugnatis & captis
 atque depopulatis agris, cum intra Granatæ muros ingētem multitudinem & ho-
 minum millia fere ducenta sine com meatibus alere non posset, & omni spe sub-
 sidii destitutus, de facienda deditio cogitauit. Qui suis accitis cōsultoribus qui-
 bus confidebat, eorum sententias explorare cœpit, quorum vnum qui cæteros æ-
 tate & autoritate antecedeat, in hunc modum locutum accepimus. Quoniam
 10 me quid de hoc infortunio nostro miseraque cōditione sentiam, dicere iubes, o-
 ptime Rex, ego quidem te scire velim, vt quod ipse retulero, non ex ingenio meo
 depromptum fuisse putes, sed istorum qui adsunt, iudicio prudenter excogitatum,
 quippe qui tuam nostramque miseram sortem dolentes simul omnes hac de re iā
 diu collocti sumus, & pensitatis nostris & hostium viribus, in eam demum sentē-
 tiam omnes conuenimus, vt tibi deditioem faciēdam esse libere diceremus. Tu
 itaque qui sæpe studium & fidem erga te nostram magnis in rebus es expertus,
 nunc etiam æquo animo iudicium suscipere debes & in consulendo libertatem:
 quandoquidem nulla prorsus alia via salutis ostenditur. Quare deditio est quidem
 maxime necessaria. Nam per Allam atque Mahomam quid nobis tot in bello per-
 20 emptis equitibus, quid omnibus amissis ciuitatibus & oppidis, quid tantis detri-
 mentis acceptis sperare licet, si Christianorum exercitus, copiis nostris iam con-
 sumptis indies augetur, si de nostris in præliis quotidie victoriam consequuntur,
 si nos denique rebus omnibus antecēdūt? In quorum castris equitum millia duo-
 decim, peditumque centum esse dicuntur. Christiani præterea principes eo con-
 silio nouam urbem apud nos ædificare iusserunt, vt inde nisi ciuitatem nostram
 ceperint, non recedant. Quapropter hoc consilium tibi damus, quoniam nobis
 neque defensionis vlla spes est, neque subsidii. Iam primum ab externis principi-
 bus auxilia quæ non defutura nobis arbitrabamur, frustra diutius, vt vides, expe-
 ctauimus. Quæ etiam si nunc aduentarent, & nobis ex Asia tota Africaque suppe-
 30 tias venirent, ea profecto quamuis magna, Christiani qui validissimis præsiidiis o-
 mnia loca terra marique tuentur, non modo propulsare, sed etiam facile delere
 possent. Deinde quanta sit in hac vrbe senum & puerorum mulierumque multi-
 tudo non ignoras, qui nimirum quoniam nos elementorum genera omnia defi-
 ciunt, diuturniorem famem tolerare non poterunt, & esurientes extrema fortasse
 necessitate compulsi nos deserent, & ad Christianorum castra confugient. Est ita-
 que nobis non hostis modo, sed etiam nostra plebs ieiuna valde timenda, quæ si-
 ne dubio miseram seruitutem & genus omne malorum patientius quam famem
 tolerabit. Quod si viri fortis est atque magnanimi mortem potius velle, quam re-
 gno priuari & iugum subire seruitutis, tu tamen princeps non minus humanus &
 40 prudens, quam fortis & magnanimus, non tuæ solum dignitatis habere rationem
 debebis, sed etiam salutis nouercæ tuæ, & ætatis fratrum tuorum, & denique huius
 tui populi, tibi studiosissime semper & obsequentissime famulantis. Qui profecto
 si tu fortunæ quæ nobis aduersa fuit semper, casus armatus experiri potius quam
 nostrum probare consilium malueris, cum tibi, quod Alla prohibeat, mali quid ac-
 ciderit, non dubium est quin veniant omnes in tuorum hostium potestatem, & ea
 mala passi quæ victis solent ab elatis victoribus accidere, captiui demum seruorū
 more vendantur. Consulas igitur tibi primū, Rex prudentissime, deinde tuæ cha-
 rissimæ nouercæ, & duobus fratribus, quo stant opere diligis, & postremo ciuibus
 tuis vniuersis, vt & Rex bonus & pater benignus prospicias. Ne tua pertinacia
 50 committas, vt vrbe vi capta aut serui fiant omnes, aut occidantur. Quod malum
 omnium malorum maximum ne accidat, facile si deditioem feceris, euitabis,
 & te tuosque omnes cōseruabis incolumes. Nā etsi mortales omnes natura liber-
 tati, qua nihil est animis ingenuis optatius, auidissime studēt, & miseram conditio-
 nem seruitutis oderunt, sapientis tamen hominis est necessitati quam vitare non
 possit, æquo animo parere. Quoniā igitur te sūma necessitas vrget, & in sola dedi-

tione salutis spes omnis ostenditur, eam profecto, si tua tuorumque vita tibi chara est, differre non debes. Ad quam te quidem non extrema solum necessitas, sed etiam Ferdinandi Regis & Isabellæ Regine singularis humanitas & integerrima fides hortari debent, quippe qui sunt, ut fama est, & nostri quoque prædicare solent, in omni genere virtutis principes excellentes, & in eos præsertim qui sponte se dederint. Cuius rei Loscani, Rondenses, Guadifiani, Abderenses, & alii complures sunt testes, qui nunc apud Christianos commorantes honorifice commodeque viuunt, & neque institutis nostris neque cerimoniis prohibentur. Malachensibus vero cæterisque qui pertinaces fuere, quod acciderit, non ignoramus. Quamobrem si priusquam oppugnare nos cœperint, ultro deditioem feceris, nõ dubium est quin tuæ dignitatis rationem habeat, & te non ut hostem, sed ut amicissimum liberaliter & magnifice recipiant, & noueræ tuæ fratribusque bene consulant. Quod si tibi regium nomen & insignia deponere molestum est multumque difficile, te tamen vna vel maxima ratio cõsolabitur, propterea quod hoc regnũ quod, ut scimus, olim Christianorum fuit, & a maioribus tuis vsurpatum, ipse nunc iniuste possides, non amittes quidem, sed quibus iure debetur, restitues, & eorum gratiam & amicitiam quam Reges omnes magnificiunt, demerebis. Hoc a reliquis consultoribus qui aderant comprobato consilio, Rex Boabdelis qui deditioem facere iam decreuerat, cum in aliquos Granatæ ciues viros primarios, qui clam se catholicis principibus, ut eorum gratiam aucuparentur, ciuitatis deditioem promiserant, animaduertisset: subinde legatos ad Regem & Reginam clam misit in castra, quibus supplicabat, ut suorum aliquem ad se mitterent, qui cum de pacis & deditiois cõditionibus agerent. Rex autem & Regina cum legationem libenter audiissent, cum legatis eisdem Granatam redeuntibus Gonfalum Fernandum Aquilarem, qui Mauris Granatensibus erat notissimus, & eorum linguam callebat, Fernandumque Saphram secretarium miserunt, ut quas Boabdelis pacis & deditiois condiciones peteret, intelligerent, sibi que relatum venirent. Qui cũ Granatæ Rege collocuti, cum duobus eius consiliariis ad catholicos principes in castra redierunt. Quibus cum Boabdelis mandata mentemque retulissent, rursus ad Boabdelem Granatam remittuntur. Qui sæpe modo castra, modo Granatam repetentes, etsi quæ referebant omnibus erant occulta, rei tamen finis optimus & optatissimus nobis omniumque Christianorum votis satisfecit. Boabdelis namque catholicis principibus obsequens & regia dignitate tituloque priuatus, Kalendis Ianuariis, anno Christianæ salutis millesimo quadringentesimo nonagesimo secundo, Granatæ portis reclusis, magnum Christianorum militum numerum in Granatam urbem & in Alhambra recepit, regiæque domus turres, vrbis portas, & omnia munitiora loca Christianorũ præfidiis assignauit. Posteroque die mane captiuos Christianos complures compedibus vinculisque solutos, cum quingentis obsidibus quos se daturum pactus fuerat, ad catholicos principes misit in castra. Reges autem catholici cum per tentoria distributos obsides obseruari diligenter & honorifice tractari iussissent, ad captiuos Christianos qui, Benedictus Dominus Deus Israel, decantabant, conuersi, cum flentes & toto corporis habitu & vultus effigie deformatos aspexissent, eorum sortem miserantes, omnes indutos rebusque necessariis adiuuantes ad suas domos ire iusserunt. Quorũ vnus qui sacerdos erat & non indoctus, antequam discederent, O principes, inquit, cœlestes, o Dei Opt. Max. fortes & magnanimi duces, qui nos hodierna die a grauissimo iugo seruitutis, vel potius ab umbra mortis & horrendis tenebris ad clarissimã optatissimamque vitæ lucem reuocastis, viuatis, in æternũ viuatis. Et quoniam vobis pro vestris erga nos immortalibus beneficiis gratiam referre nõ opis est nostræ, eam sine dubio cumulatissimam speratis ab eo, qui pias hominum mentes ex alto prospiciens, vnicuique pro meritis digna præmia persoluit. His dimissis eodẽ die catholici principes cum Ioanne & Ioanna filiis, cum Petro Mendozio Cardinale, cumque suis ducibus & multis equitum peditũque cohortibus instructis, Granatã versus proficiscuntur. Quibus ad urbem appropinquantibus Boabdelis quinquaginta fere comitatus equitibus obuiam venit, qui tristi vultu capiteque demisso ac flenti similis Ferdinandi

Ferdinandi Regis osculari dexteram contendit. Rex autem Ferdinãdus manum subtrahens, Boabdelem perbenigne suscepit, paucisque verbis vltro citroque per interpretes habitis, ad Isabellam Reginam quæ cum prole sua & Cardinale cæterisque ducibus Regem subsequeretur, Boabdelis accedens idem fecit. Quem Regina pari benignitate recepit, & ad spem meliorem verbis honorificis hortata est. Cum autem prope vrbs mœnia peruenissent, Ferdinandus Talabricus Abulensis Episcopus & Granatæ vrbs Archiepiscopus designatus, qui crucis vexillum præferebat, altiore arcis Alhambræ turrem conscendit, & erectam crucem reliquaque vexilla cunctis ostendit. Quæ cum catholici principes regiaque proles & vniuersus exercitus flexis genibus Deo gratias agentes adorassent, & arcis Alhambræ custodiam Ignico Mendozio Tendiliano Comiti commisissent, ad urbem nouam redierunt in castra, secumque Boabdelem adduxerunt. Vbi permanere statuerunt, quoad usque traditis armis a Mauris, & auctis Christianorum militum præsiidiis, in urbem populosissimam tutior esset ingressus. Hic diebus paucis commorati quibusdam confectis negociis & rebus ad vrbs ingressum necessariis comparatis, cum multis armatis equitibus quos ex multis partibus acciuerant, & magno sacerdotum numero, Te Deum laudamus, decantante, Granatam urbem Deo Opt. Max. cuius auxilio belli peroptatum finem gloriosamque victoriam fuerat adepti, gratias agentes ingressi, valdeque lætantes, vota quæ religiose promiserant, persoluerunt. Deinde certos nuncios cum literis de victoria quam Deo iuuante de Mauris Christianæ religionis hostibus habuissent, ad Innocentium summum Pontificem, ad Cardinales, ad Christianos principes, ad omnes Hispaniæ Siciliæque ciuitates destinarunt. Qui gaudio magno exultantes cum primum tales nuncios magnis muneribus, vt par erat, honestassent, cum templis omnibus & per omnes aras sacra celebrassent, cum denique multis diebus vrbes supplicationibus canticisque diuinis lustrauissent, deinde magnificos ludos & spectacula varii generis apparatu magno magnisque sumptibus ediderunt. De quibus ac de toto Granatensi bello, quoniam, vt in principio dictum est, viri docti generatim copioseque scripserunt, hac ego summa breui & quasi epitomate multis huius historiæ cupidus atque de me bene meritis, qui rem hanc a me sæpius efflagitarunt, satisfaciens, cum de Granatæ regni ciuitatibus & oppidis, vt sum pollicitus, nominatim retulero, finem faciam. Sunt itaque ciuitates in primis:

Granata torius prouin	Muxacar.	Vracina.	Illora.
ciemetropolis.	Esnaluid, quod nunc	Orce.	Azara.
Malachamaritima.	Cueuas dicitur.	Galera.	Calea.
Bellamalacha mariti-	Cathanyia.	Cullar.	Cuniar.
ma.	Albox.	Benemaurela.	Almuxia.
Abdera maritima.	Fenez.	Caueles.	Borgo.
Ronda.	Luza.	Castillegia.	Algocagia.
Basta, quæ supra Bacci-	Belesicum.	Castrillum.	Caizerabonela.
am nominauimus.	Nixar.	Abiceleona.	Alora.
Guadixa, quæ Plini ^o A-	Taberna.	Suiar.	Carthama.
Veria.	(xin vocat. Serga.	Queiar.	Coinum.
Osc.	Bacor.	Treera, quæ nunc Tre-	Monda.
Barbella.	Gorab.	ila.	Tolos.
Losca, quam Loxam Gor.	Gor.	Oria.	Onquera.
vocant.	Ierez.	Montoria.	Setenilum.
Alama, quam Alha-	Iantaira.	Andras.	Cardella.
mam dicunt.	Edeir.	Lapecia. †	Esnalmar.
Almugnezara & Por-	Alcala Horra.	Meigecar.	Audita.
ciena.	Alcuria.	Pinia.	Montexicar.
Oppida sunt:	Alzaguinum.	Cambela.	Gausinũ, maritimum.
Bellum albũ, q̄ Belez	Fereira.	Esmeloz.	Casares.
blancum dicebant.	Guenaie.	Colombera.	Mons Maior.
Bellum rubrum.	Finiana.	Moclinum.	Meiar.
			OO

Vxuna.
Arabita.
Nerexa.

Torros.
Bentobium.
Motrilum maritimū.

Castellū Ferreū mari. *Adra, maritimum.*
Albonium, maritimū. *Delias, maritimum.*
Nulum, maritimum. *Solobrenia, maritimū.*

In montibus autem & asperis locis quos Alpuxarras appellant, sunt:

Abuludui.
Marchina.
Aluchar.
Andaras.
Belia.

Dalia.
Ogiar.
Xobeles.
Ferrera.
Puchera.

Orgiba.
Sugnehalum.
Seraflabres.
Xironium.
Texora.

Almunia.
Varis.
Et alia complura oppida paruula, quorum nomina me latent.

Vnum autem de Granatæ Regibus Mauris quod est multis ambiguū, non præmittam. Fuit enim Granatæ Rex, quem alii Abuliacenū, alii Allamoliacenum vocabant, vir fortis & bellicosus, sed immitis & ferox, qui sine causa multos & innocentes equites sui principatus crudeliter occidit. Hic fratrem habuit minorem nomine Boabdelim, & vxores duas accepit, Mauram primam, ex qua filium suscepit Mahomedum, qui postea Boabdelis & Granatæ Rex iunior fuit appellat⁹. Ex vxore autem secunda Christiana quam captiuam ad suos mores ritumq; Mahometanum conuerterat, filios duos progenuit: quorum primus Cad, & secundus Nacre nomen habuit, & post Granatam captam ad Christianam religionē sponte venientes, maior Ferdinandus, & minor Ioannes nomen accepit, & Granatæ Infantes cognominati fuere, vxoresq; fœminas generosas acceperunt. Mater autem quæ Maura Zorayia dicebatur, ad pristinam fidem multis & filiorum suorum precibus, & catholicorum principū persuasionibus adducta, Isabellæ nomen accepit.

LVCII MARINEI SICVLI LI DE REBUS HISPANIÆ LIBER XXI.

De rebus quas in conuentu Toleti catholici principes egerunt.

D iter nunc reuertemur, vnde digressi sumus. Supra dictum est a nobis Isabellam Reginam cōfecta pace cum Portugalliæ Rege Toletum venisse, & item Regem Ferdinandum ex Aragonia. Dicemus igitur quæ res & negocia Toleti gesta fuere. Toleti cum diebus paucis ex itineris labore iam defessi quieuisent, deinde procuratoribus ciuitatum populorumque per literas accitis, magnos conuentus quos Curias generales appellant, diebus multis egerunt, ad quas proceres complures conuenerunt multique pontifices. Hic cum primum multorum litigantium causas, & eorum iustas querelas qui res suas ab aliis occupatas diuque possessas repetebant, audiuisent, & suum ius vnicuique tribuisent, deinde magnos census multaq; oppida quæ Regis Henrici temporibus alienata fuerant, & regio patrimonio iure debebatur, ab eis restituta sibi, qui non iusto titulo possidebant, receperunt, multa tamen monasteriis, ecclesiis, & hospitalibus remittentes. Post hæc homines multos qui latrocinia aliaq; crimina multa commiserant, affici iusserunt vltimo supplicio. Quibus etiam iubentibus captus est & capite truncatus Ferdinandus Alarconius, qui seruiens Archiepiscopo Toletano sæpe tumultus autor fuerat, & pacis inimicus. Multis hic bonis quibus violenter ab improbis erepta fuerant, Regis & Reginæ iussu restituta fuerunt. Magna hic negocia boni principes absoluerunt, multas diremerunt lites, salutare leges & prudenter excogitatas ediderunt. Hinc ad ciuitates & omnes populos gubernatores & iustitiæ præfectos satellitesque miserunt, quibus vbique non modo cerdones & agrorum cultores, sed equites etiam atque magnates omnes diligentissime parebant. Iustitia nanque de cælo prospexerat, & per Hispaniam totam pax

tam pax orta est omnibus & segura tranquillitas. Hic proceres & omnes ciuitatum procuratores iusiurandum præstiterunt, sese post Isabellæ Reginæ mortem Ioannem eius & Ferdinandi Regis filium natu maiorem Regem Castellæ & Legionis habituros. Cuius rei testes, præter ciuitatum procuratores, equites iurati fuerunt qui sequuntur: Petrus Gonsalus Mendozius Hispaniæ Cardinalis, Ludouicus Cerdanius Dux Methymnæ Cœli, Alphonsus Cardinas ordinis sancti Iacobi militiæ præfectus, Petrus Fernandus Velascus Phari Comes & Castellæ magnus Comestabilis, Alphonsus Henricus Hispani maris Admirantes maximus Ferdinandi Regis auunculus, Petrus Aluarus Osorius Astoricæ Marchio & Trastamaræ Comes, Philippus Aragoneus Caroli Vianæ principis filius, Iacobus Lupus Stuniga Comes Mirandiranus, Aluarus Mendozius Comes Castrensis, Laurentius Suarez Mendozius Comes Coruniæ, Fernandus Aluares a Toletto Comes Oropesanus, Gutterius Sotomaior Comes Benalcazaris, Ignicus Mendozius Comes Tindilianus, Beltranus cognomento Cueva Comes Ledesmanus, Ioannes Siluius Comes Cifontanus, Ioannes Riberius Dominus Montis Maioris & Regis Ferdinandi custos maior, Iacobus Fernandus Quignonensis Comes Lunæ, Iacobus Hurtatus Mendozius Episcopus Palentinus, Alphonsus Burgitanus Episcopus Cordubensis, Raymundus cognomento Spes Episcopus Vrgelli, Aluarus Petrus Gothomanus dominus Olaliæ, Gutterius Cardinas præfectus maior ordinis militiæ Legionensis, Ioannes Cardona Comes Pratenfis, Ludouicus Requesentius Barcinonæ principatus gubernator. Hi fuerunt & omnes ciuitatum procuratores atque alii diuites homines, qui solenne iuramentum præstiterunt apud altare maius ecclesiæ sanctæ Mariæ, librum tangentes quem sacerdos qui rem diuinam celebrauerat, manibus tenebat. Hac re peracta postero die insignia sancti Iacobi ordinis Alphonso Cardinæ supplicanti, qui ordinis illius militiæ præfectus erat, honorificentissime dederunt. Deinde statuerunt ne Castellæ Ducibus lictores antecederent clauas præferentes, & ne quis clypeos coronis vel aliis Regis ornamentis insignitos, quas res Coroneles & Orlas appellant, haberent, nisi quibus ob aliquam iustam causam concessum fuisset: neue quis Dux vel alius quamuis nobilis, in literis quas ad aliquem subditorum suorum mitteret, suæ dignitatis titulum superponeret. Hoc enim regiæ dignitati duntaxat conuenire dicebant. Hic præterea multorum laborum magnæque fidei memores Andreæ Caprerii & eius vxoris Beatricis, eos Moiani Marchionatus titulis honestarunt, & quo maioribus afficerent honoribus, eodem die secum & eadem mensa discumbere voluere. Quibus Regina non his honoribus contenta, magnos etiam census & oppida quædam tribuit in perpetuum, quibus illi & eorum successores pro tituli dignitate sumptum ferre possent.

De rebus in Methymna campo gestis.

HIs confectis rebus e Toletto discedentes die septimo Methymnâ, cui cognomen est Campus, peruenerunt, vbi non multa magnaue negocia defuerunt & multorum querelæ miserabiles. Siquidem erant reorum & delinquentiû pleni carceres, quorum multis prius causis auditis, multisque bonis quibus crudeliter ablata fuerât, restitutis, alii cæsi verberibus, alii auribus mutilati, alii in perpetuum, alii ad tempus in exilium missi, plures ad mortem damnati fuere. Quorum numero fuit eques quidam nomine Aluarus Anius Lugus, natione Gallecus, qui facinus committere ausus fuerat, quod non vno quidem, sed omni potius genere mortis dignum erat. Homo nanq; genere nobilis & admodum diues cuiusdâ boni viri diuitias & honestissimas opes temere cupiens, in domû suam tabellionem quendam fallaciter adduxit, vt sibi literas a se compositas quibus illius viri diuitias & omnia bona quasi iure petere videbatur, obsignaret. Quas tabellio, siue quod in illis continebatur ignarus, siue spe muneris quod eques ei liberaliter pollicebatur, impulsus, siue timore ne quid ab illo mali sibi, si facere nollet, eueniret, eas imprudenter obsignauit. Quod vbi perfecit, eques eum de manu in cubiculum suum,

quasi ei mercedem daturus, adduxit, vbi quidam domesticorum suorum sce-
 ris conscius eos expectabat. Quo adiutus miserum tabellionem interfecit incau-
 tum, quem in effossam scrobem clam omnibus deiecit. Cuius vxor cum eum ad
 cœnam nocte tota mensa lectoque parato non parum tristis expectasset, vbi dies
 illuxit, admodum sollicita vicinas primum percunctari cœpit, deinde nuncios ad
 omnes propinquorum & affiniu domos misit, si forte maritus apud aliquē cog-
 natorum pernoctasset. Quem cum non inuenisset, postero die lachrymas fundes
 ad Regem & Reginam se cōtulit. Quibus vbi de absentia mariti retulit, illi statim
 iustitiæ suæ præfectis & satellitibus diligenter inquirere iusserunt, vt scriba vel vi-
 uus vel mortuus inueniretur. Qui coniecturis quibusdam & iudiciis equitem ca- 10
 prum tormentis afficiunt, qui crimen illud & alia quæ multa commiserat confes-
 sus, caput gladio præbuit: qui iustitiæ, si vita ei concederetur, aureorū millia qua-
 draginta pro bello gerendo contra Mauros offerebat. Quos etsi non defuere qui
 recipiendos esse dicerēt, quatenus eis catholici principes vti cōtra Mauros Chri-
 stianæ religionis hostes honestissime possent, regina tamen iustitiam pecunię præ-
 ferens prudentissime recusauit, & quamuis illius omnia bona ratione delicti iure
 sibi debebantur, ne quis tamen putaret eam propter illius pecunias & magnas di-
 uitias ei parcere noluisse, nihil accepit, sed illius filiis omnia condonauit. Hoc ani-
 maduersionis ordine iustitiæq; fama terribili cū catholici principes in multis Hi-
 spanië ciuitatibus conuētus egissent, ingens improbos & temerarios omnesq; ma- 20
 læ mentis homines timor inuasit, & vbiq; latrocinia, sacrilegia, virginum raptus,
 oppressiones, captiuitates, seruitutes, aggressiones, iniurię, blasphemię, factiones,
 insultus hominum, cædes, & omnia scelerum malorumq; genera cessauerunt. In
 quorum locum restitutiones, virginitatis honor & integritas, nuptarum pudicitia,
 redemptiones, æqualitas, libertates, moderationes, pax, concordia, fides, humani-
 tas, obedientia, pietas, verecundia, reuerentia, metus, amor, & aliæ virtutes omnes
 successerūt. Tunc igitur Hispaniæ populi quos iā diutius aduersa fortuna magna-
 que procella iactauerat, superata tādē ventorum rabie magnoq; turbine fugato
 valde lætantes ad tutum portum peruenerunt, vbi propulsatis nubibus, fulgentē
 solem lunamq; clarissimam viderunt. Hic omnibus post horrēdas tenebras immē. 30
 fa lux orta est, hic superatis periculis ingens lætitia, hic amoto metu magna securi-
 tas, hic peractis laboribus optata quies, hic deniq; fugata morte spes vitæ rediit.
 Regio namq; iussu prohibitis armis & mutatis hominū moribus, nemo fures, ne-
 mo gladios, nemo timebat insidias. Tantum. n. erat vtriusq; principis apud omnes
 autoritas, tanta virtus, tantus iustitiæ metus, vt non modo non violare quisquā a-
 lium, sed ne offendere quidem posset, nec auderet. Bonorum namq; principū iu-
 ris æquitas faciebat, vt inferiores omnibus in rebus honestis & necessariis superio-
 ribus obedirent, & superiores inferioribus pro suo iure satisfacerēt, atq; cuiuscūq;
 conditionis homines, cuiusq; fortunæ, nobilis & plebeius, pauper & diues, imbe-
 cillus & fortis, dominus & seruus, omnes essent iustitia pares. O principum virtus 40
 nec bene cognita, nec vnquam satis laudata! O præclarum iustitiæ munus, & aliis
 cunctis virtutibus longe præstantius! sine quo nimirū nullus esset vitæ cultus, nul-
 la societas hominum, nulla communitas, nulla Dei cognitio, nulla religio. Nulla
 res igitur est hominibus necessaria magis, nulla virtus vtilior quam iustitia. Qua
 quidem ego haud scio an, excepta sapiētia quæ contemplationis est virtus & Deo
 proxima, quicquam melius homini possit contingere. Iustitia siquidem est ex qua
 boni viri nominantur, in qua splendor est maximus, quæ virtutes omnes conti-
 net. Cuius pater est vir sapiens, qui mortem potius oppetet, quam a recto disce-
 dat. Mater est ratio, quæ nobis viam salutis ostendit, honestum suadet, prohibet-
 que contrarium. Filiæ sunt & eius comites, liberalitas, magnificentia, religio, pie- 50
 tas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, æquitas, bonitas, veritas, & legum man-
 datorumq; diligens obseruatio. Præcepta vero sunt cuiq; tribuere quod suum est,
 & ne cui quis noceat. Finis autem, quoniā de humana iustitia loquimur, est huma-
 nam conferuare societatem & ad optatā peruenire fœlicitatē. Sine cuius imperio
 profecto nullus esset agri cultus, nō domus vlla firma, nō vrbs stare possent, nō vlla
 regna

regna manerent. Non inter ciues concordia, nulla fratrum cum fratribus gratia, nullum liberorum erga parentes obsequium. Non amicus apud amicum, non hospes cum hospite tutus esset. Magna res est igitur iustitia, firmum societatis humanæ vinculum, vis ingens aduersus improbos, fida bonorum custodia certaue defensio. Quæ olim etsi propter hominum scelus ex Hispania discesserat, in eam tamen diuino consilio rediit vna cum principibus catholicis, quibus Omnipotens Hispaniæ res iam casuras ante sæculum nostrum præsciens & miseratus, ad eas gubernandas & conseruandas viam præparare multifariam cœpit. Quæ quidem res paucis ac minime potius, vt arbitror, cognita, difficilis fortasse quibusdã videtur & admirabilis. Quam ob rem mihi pluribus argumentis & ratione probabili declaranda est, atque quo probari facilius possit & adhiberi sine dubio fides, altius repetenda.

De rebus, causis, atque mysteriis quæ præcesserunt, vt diuina prouidentia catholici principes Hispaniæ malis imminentibus occurrerent.

SUNT igitur nobis hoc loco quædam repetenda summatim, quæ etsi plenius in libris de Regibus Aragoniæ scripsimus, hic tamen necessaria sunt, vt opinor, & admiratione scituque digna videbuntur. Anno millesimo trecentesimo octogesimo septimo Petrus Aragoniæ Rex filium genuit nomine Martinum, quem Aragoniæ & Siciliæ Regem sibi que successorem moriens instituit. Habuit & filiã nomine Elionoram, quam dedit in matrimonium Ioanni Castellæ Regi, qui fuit Isabella Reginæ catholicæ proauus. Hic Henricum genuit qui valetudinarius ob infirmam sui corporis valetudinem cognomen accepit, & Ferdinandum, de quo plenam alibi mentionem fecimus, & paulo post scripturi sumus. Nunc autem ad Martinum Aragoniæ Regem reuertimur, qui Martinum genuit filium, cui dedit Siciliæ regnum. Qui cum Siciliæ Rex esset, a Siciliæ magnatibus & populis per legatos accitus, profectus est in Siciliam. Vbi cum biennio Siculis humanissime præfuisset, anno tertio è vita discessit, & eodem tempore pater eius in Aragonia mortuus est. Quibus vita defunctis Aragoniæ Siciliæque regni successio lineaque recta defecit. Quæ quidem res catholicis principibus ad Castellæ atque Aragoniæ gubernationem dedit initium. Martinus namque senior moriens testamento mandauit, vt Aragoniæ Siciliæque proceres, item pontifices, & cuiuscunque ordinis sacerdotes religiosique, viri prudentes in consilium conuenientes de regia stirpe Regem eligerent, qui suo generi propinquior esset, & ad gubernandum magis idoneus. Qui prudenter omnia considerantes ex multis regii generis competitoribus Ferdinandum Martini Regis sororis filium & Henrici Castellæ Regis fratrem minorem, qui tum temporis apud Antiqueram Bæticæ prouinciæ oppidum contra Mauros bellum gerebat, Aragoniæ Regem delegerunt. In cuius electione quæ res acciderunt, & quemadmodum gestæ fuerunt, alibi pluribus verbis scripsimus. Ideoque nunc ad alia pergimus, id est Ferdinandum. Qui vxorem duxit Leonoram, quæ prius Vrraca dicebatur, & domina fuit Infantatus & quinque villarum, quibus diues scœmina vocabatur, ex qua filios quinque suscepit: Alphonsum scilicet, Ioannem, Henricum, Sanctium, & Petrum: & filias duas, de quibus alio loco scripsimus. Et Alphonsus primogenitus ex vxore Maria Hærici Castellæ Regis sui parui filia prolem prorsus nullam habuit, ideoque moriens Neapolis regnũ quod armis sibi vendicauerat, Ferdinando filio suo notho testamẽto reliquit, & Aragoniæ Siciliæque regnum ad Ioannem fratrem qui tum Nauarræ Rex erat, iure deuenit. Quæ res secunda fuit causa, per quam catholici principes postea matrimonio coniuncti ad Castellæ simul & Aragoniæ regnum peruenerunt. Tertia vero causa fuisse videtur, mors Caroli Vianæ principis, quam Barcinonæ ciues, nescio quid falso suspicantes vel simulantes potius, vlcisci conantes aduersus Ioannẽ Regem suum Ferdinandi patrem per decennium & amplius bellũ crudelissime gesserunt. De quo bello & eius causis historiam scripsimus longiorem. In qua etiam quarta & quinta causa cõtinetur, quibus catholicis principibus ad regnorum suc-

cessionem via parabatur. Siquidem Barcinonenses cum a Rege suo defecissent, bellumque parassent, deinde timentes ne victi supplicium darent, quo se dignos putabant, duos sibi de Aragonum stirpe regia duces ascuerunt: alterum e Portugallia nomine Petrum, quem in historia Lusitanum cognominauimus, virū fortem & animosum: alterum e Gallia Andegauēsiū, siue Angeorum Ducem, nomine Ioannem, virum quoque strenuum & bellicosum. Quorum vterque periiit quasi diuinitus, & Ferdinandus qui paruulus erat, annum agebat fere decimum quartum, & pugnabat acriter, a multis & magnis periculis liberatus, & multas de validissimis hostibus, absente patre, victorias consecutus. Hæc ex parte genioque Ferdinandi regnaturi signa manifesta fuere. Ex Isabellæ vero parte scelicique sydere causæ duæ præcipuè euidentissimeque visæ sunt: Regis scilicet Hærici molities naturæque defectus, quo sine liberis obiit, & Alphonfi fratris mors immatura, qui, vt ante diximus, annum agens decimum quartum sublatus est. Satis igitur his argumentis & rationibus constat a Deo optimo maximo principes catholicos electos & quasi præseruatos fuisse, qui labentibus & iam casuris Hispaniæ rebus subuenirent, qui Christianæ religionis hostibus obfisterent, qui bonos defenderēt atque iuuarent, & in malos animaduertent, qui Granatæ regnū annos circiter octingentos ab improbis Mahometi nefandissimum nomen celebrantibus occupatum recuperarent.

De statura corporis Ferdinandi Regis & aliis membris.

ERAT Rex Ferdinandus statura corporis mediocri & omnibus membris apte pulchreque compositis, colore candido, aspectu iucundo, facie splendida, capillo sufflauo planoque, fronte serena, sed calua vsque ad verticem & medium caput, superciliis nigris & apertis, oculis claris & subridētibus, naso non adunco, nō simo, non longo, non breui, neque lato, sed alias capitis partes adornanti, malis roseis, ore paruo, labiis sanguineis & corallo similibus, dētibus albis, raris, & exiguis, mēto venerabili, ceruice nec lōga, nec breui, nec plena, nec tenui, voce acuta, lingua expedita, sermone placido, ingenio claro, animo benigno, iudicio graui, consilio prudenti, moribus facilimis, incessu & omni corporis motu modesto & vere regio. Decorum nanque seruabat omnibus in rebus atque factis dictisque. In cuius vultu dignitas erat mirabilis. Nunquam tamen iratus, nunquam tristis erat. In cibo tēperantia & in potu maxima sobrietas, quippe qui non multis epulis vescabatur, & bis prandens bisque cœnans potare cōsueuit. Qui nec prandebat nec cœnabat vnquam, nisi prius aliquis pontifex aut alius sacerdos mensam & ea quæ sibi apponebātur, benedixisset, & in fine Deo gratias egisset. Nec comedit vnquam ne in itinere quidem, quin rem diuinam prius audiisset. Erat præterea omnibus in rebus munditiæ maxime studiosus. Vestibus utebatur honestis, interdū & præcipue nefastis & solennibus diebus aureum torquē margaritis & aliis gemmis ornatum gestabat. Equis gaudebat & phaleratis & leuis armaturæ, quos, vt alio loco diximus, a pueritia ascēdere & agitare didicit. Hastarum ludos & Troianum certamen exercuit, in quibus fortissimos equites quibus cum cōgrediebatur & conflagabat, superauit. Erat enim artis equitandi iaculandique peritissimus. In præliis & omnibus negociis laboris patiens, iustitiæ fautor & exactor, erga miserabiles & afflictos pius, humanus, & clemens, vxoribus & liberis facilis & indulgens. Viros probos & sapientes mirum in modum diligebat colebatque, quorum consiliis libenter utebatur. Equites omnes & præcipue suæ domus amabat. Cum omnibus humanus & affabilis erat. Pila lusit & calculis, & postremo tēpore lusit etiā chartis. Delectatus est venationibus, & volatiliū libentius utebatur quam ferarum.

De Regina Isabelle moribus & religione.

SVPEREST vt de Regiæ quoque virtutibus aliquid dicamus. Itaque de statura corporis, de forma, de membrorum pulchra cōpositione, omnia quæ in Rege fuisse diximus, in Regina paria fuere. Quantum enim in Rege dignitatis, tantum fuit

fuit in Regina venustatis, & in utroque maiestas venerabilis: tametsi multorum iudicio forma Regina pulchrior, ingenio acutior, animo splendidior, & decoro grauior habebatur. Erat enim laudis famæque virtutis audior. Fuit abstemia, quæ vinum non modo non bibit unquam, sed ne gustauit quidem. Quapropter aqua laxanti stomachum plerumque ciborum plus capiebat. Regem vehementer amabat, adeo ut zelotypia sollicita ac vigilans, si quas parari sibi pellices sentiebat, a sua domo curiaque prudentissime submouebat. Quæ multas apud se matronas habebat virtute & genere nobiles, quas humane tractabat & liberaliter. Complures procerum filias magnis sumptibus educabat, & custodiri diligenter iubebat, adultasque magnis dotibus honorifice collocabat, eas præsertim quæ caste pudiceque vixissent. Hispano sermone loquebatur grauius & ornate, Latinos oratores & sermones libentius audiebat quam alios, quamuis Latini sermonis ignara. Delectabatur enim suauitate linguæ Latinæ bene proferentis. Quam ob rem scientiæ cupidissima, bellis in Hispania iam confectis, etsi multis magnisque negociis occupata, Grammaticæ tamen lectionibus operam dedit. In quibus per unius anni spacium tantum profecit, ut non solum Latinos oratores intelligere, sed etiam libros interpretari facile poterat. In rebus ad diuinum cultum spectantibus dubium fit, diligentior ne fuerit an liberalior. Eligebat enim sacerdotes, quorum magnum numerum habebat, sacrarum rerum & celebrandi peritissimos, item cantores & pueros qui ei seruebant in sacello, quibus præceptores conducebat doctissimos, & beneficia conferebat. Adolescentes etiam nobilium filios quibus utebatur in mensa, moribus & literis erudiri iubebat, ne ociosi sese ludis & aliis vitiis inquinarent. In maioribus autem conferendis sacerdotiis & pontificatibus non tam personarum nobilitatis & eruditionis, quam virtutis & honestatis rationem habebat. Ideoque nonnulli quibus erat sermo rarus & coma supercilio breuior, fortasse vitam agere meliorem & grauius incedere terram intuentes cœpere, virtutem simulantes potius quam exercentes. Sumptus vero quibus altaris ornamenta cæterasque res ad honorem Dei pertinentes emebat, æstimare difficile est. Siquidem operæ precium erat aurea sericaque peristromata videre in eius sacelli parietibus exposita: altare purpureis & aureis ornamentis, margaritis & variis gemmarum coloribus effulgens, multis hinc inde sanctorum simulachris argenteis & aureis expositis: pauimentum pictis stratoriis & serico stratum, superpositis argenteis candelabris maximi ponderis excultum, magnisque cereis ardentibus illustre: vestimenta præterea quibus amicti sacerdotes rem diuinam celebrabant, serica, purpurea, argentea, & aurea multis contexta margaritis & gemmis. Mitras etiam pontificales aureas calicesque gemmatos immenso precio comparabat. Sedes in super in sacello superiores & inferiora sedilia disponi, & ordinem hunc seruari iussit: ut scilicet ex altera parte primus Cardinalibus locus daretur, secundus Archiepiscopis, tertius oratoribus, quartus episcopis, & deinceps gradatim reliquis sacerdotibus, ita tamen ut antiquiores nouitiis anteponebantur: in altera vero parte sederent Comestabiles, Almirantes, Duces, Marchiones, Comites, & ite gradatim cæteri nobiles & generosi. Erat enim mulier admodum prouida, quæ diuinarum rerum maxima cultrix humanas diligentissime gubernabat, tantoque Christianæ religionis & diuini cultus amore studioque flagrabat, ut quamuis plurimis & maximis multorum regnorum curis & negociis die noctuque premebatur, cõtemplatiuam tamen magis agere vitam quam actiuam videbatur. Semper enim sacris rebus & diuinis officiis aderat. In quibus si quis forte sacerdotum suorum qui sibi rem diuinam celebrabant, aut horas canonicas & psalmos canebant, errasset in syllaba, persentiebat, & tanquam magistra discipulum admonerebat. Quæ præter multas extraordinarias & votiuas orationes, horarium quoque sacerdotum more quotidie persoluebat. Homines a grauitate, a modestia, a taciturnitate, a constantia probabat: leues autem, loquaces, importunos & mutabiles molestissime ferebat. Mendaces præterea, vanos, parasitos, coniectores, sortilegos, præstigiatores, chiromanticos, augures, schœnobates, petauristas, & alios omnes circulatores & fallaces homines nec audire voluit unquam nec videre.

De iustitia per eos restituta.

QUÆMADMODVM catholici principes Hispaniæ populis amissam iustitiam restituere, multis exemplis alio loco demonstraui. Cuius imaginem talē referebat, qualem veteres olim depingere consueuerunt: effigie virginis, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorum atrocibus, neque humilis, neque asperæ, sed verecundæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Ex quo intelligi voluerunt, eos qui iustitiæ præsent, oportere esse graues, sanctos, seueros, incorruptos, inadulabiles, aduersus improbos & delinquentes immisericordes, inexorabiles, erectos, arduos, potentes, vi & maiestate æquitatis veritatisque terrificos. Iustitiam itaque, cuius (vt ait Tullius) splendor est maximus, Rex & Regina cæterasque virtutes omnes & diuinas humanasque leges excolentes, catholici principes appellari meruerunt. Maxima nanque res est sanctissimaque iustitia, qua quidem vna virtutes omnes continentur, & hominum societas coniunctioque cōseruatur. Cuius Comitibus, vt alio loco diximus, sunt liberalitas, religio, pietas, gratitudo, sanctitas, obedientia, fides, æquitas, bonitas, veritas, & legum mandatorumque obseruatio. Sine cuius ministris omnia nimirum cladibus acerbissimis redundarent, & nefaria malorum rabies & crudeles flagitiosorum coniurationes in optimos quosque contemptis humanis diuinisque legibus ruerent. Quocirca qui recte sancteque iustitiæ munus exercent, quemadmodum catholici principes fecerunt, qui quidem pauci sunt, & honoribus magnis & sui nominis æternitate meo quidem iudicio digni sunt.

De catholicorum principum munificentia & liberalitate.

QUÆ de Ferdinandi Regis & Isabellæ Reginæ munificentia dixero, etsi multos rationis expertes rerumque inscios, & iniquos alienæ virtutis & laudis æstimatores inficias ituros prospicio, qui meam hanc sententiam tanquam paradoxam & rem incredibilem calumniis suis & perfidia rationi contraria retractabunt: id tamen ego dicam de illorum liberalitate, quod non Gnathonici, sed quod Socratici sentiunt, & ipse sine vlla adulatione vere possum dicere: Reges scilicet & mortales omnes qui fuerunt hætenus, a catholicis principibus omni genere virtutis & præcipue liberalitatis officio fuisse superatos. Quod si quibus vel ingratum vel inuidis ambitiosius & fide maius a me dictum forte videbitur, hac vna potissimum & probabili ratione constare poterit, quia cæterorum Regum qui liberales fuisse prædicantur, opera munificentie quamuis multa magnaque, si cum catholicorum principum liberalitate conferantur, nimirum & magnitudine minora reperientur, & numero pauciora. Actus siquidē nouis atque multiplices munificentie catholicorum principum nec connumerari, nec ponderari quidem possunt, nec estimari. Veniant igitur, si placet, veniant omnes qui ab hac opinione mea dissentiant, ac si velint, etiam ratiocinatores & arithmeticos cum pugillaribus & calculis arcessant. Quorum nemo quidem Regum catholicorum liberalitatis opera magna computabit, nemo beneficiorum numeros millenarios multiplicabit, nemo denique quotidianorum munerū legiones dinumerabit. Quis enim comprehendere poterit innumerabilia maximaque stipendia liberalissime persoluta? quis colligere pecunias egentibus erogatas? quis dotes virginibus collocandis enumeratas? quis amplissima munera multis oratoribus animosissime collata? quis plurima & vere regia donatiua domesticis equitibus & familiaribus distributa? quis donaria preciosa templis oblata? Sed ad maiora atque mirabilia conscendamus. Nam quæ diximus hætenus, quæ quidē pars videbitur, si magnos sumptus quibus annos fere quadraginta domestica & externa bella gesserunt, meminerimus: si maiores impensas quibus magnas classēs ad Canarias & Indicas insulas miserunt, considerauerimus: si pecunias quibus multas ecclesias magnaq; monasteria condiderunt, & reditibus donauere, numerare possemus: si quot & quanta patrimonialia, quot census, quos Hispano sermone Iuros appellamus, de se beneficiis tribuerunt: si quot Duces, quot Marchiones, quot Comites, quot equites creauerunt,

creauerunt, memoria repetere vellemus. Quoniam igitur catholicorum principum liberalitatis opera multifariam, vt supra diximus, præ multitudine atque magnitudine comprehendi minime possunt, aliis omiffis, illud vnum, de quo alio loco scripsimus, quatenus est opus munificentiae memorabile, summatim repetemus. Anno enim a natali Christiano supra mille & quadringentos septuagesimo sexto catholici principes etsi difficillimum contra Portugalliae Regem bellum gerebant, cum tamen magnas Turcarum copias Odruntum oppidum expugnasse cognouissent, septuaginta naues armatorum militum plenas & comearus Ferdinando Neapolitanorum Regi, cuius erat oppidum quod Teucricum captum tenebant, suis expensis auxilio miserunt, & propulsatis hostibus oppidum restituere.

10 Cæterum fuerunt Rex Ferdinandus & Isabella Regina cunctis fere virtutibus pares, & Regina liberalitatis operibus animosissima. Quæ quidem dandis muneribus & pecuniis numeratis, constitutisque præmiis vtriusque conferendis arbitrio, multum semper addebat, & separatim largiebatur. Cuius liberalitatem & animi magnitudinem cum alii per multi magnates Hispaniæ, tunc vero duo principes externi perspexerunt, Ioannes scilicet Rex Navarrae, & Prosperus Columna Romanae urbis vir primarius. Quorum alter cum ad eam Hispaliem venisset, alter Methymnae cognomento Campum, muneribus amplissimis vterque donatus ab ea discessit. De Regis quoque munificentia multa separatim commemorare possem, quæ omnia prætermitto, duntaxat vno contentus exemplo, quo Cæsaraugustæ fuit usus, vbi Sanctæ Engratiæ monasterio solidorum millia ducenta numerauit, & millia decem quotannis in perpetuum donauit. Erant enim Catholici principes non solum liberales & animosi, sed etiam prudentes religiosi & circumspicere in deligendis locis & personis quibus tribuendum erat. Nam etsi liberalitas virtus est animi generosi atque magnifici, qua diuites & magnanimi principes in pecuniis distribuendis, & aliis siue fortunæ siue naturæ bonis hominum gratiam demerentur, & Deum qui bona omnia largitur, imitantur, multas tamen habet cautiones multasque circumstantias, quas omnes qui liberales esse volunt, circumspicere diligentissime debent, ne vel imprudentes & iniusti, vel sine ratione liberales esse videantur. Non est enim beneficium quod in quempiam sine ratione confertur. Quapropter illi quidem liberales appellari merito debent & magna laude digni sunt, qui beneficia conferentes prudenter cauteque largiuntur. Alii autem vituperandi magnoque odio digni, qui vel ambitione liberales videri volunt, vel in eos beneficia collocare student, a quibus sperant se consequuturos quæ concupiscunt. Quorum munera largitionis quidem sunt, non liberalitatis. Sunt enim similes hamo piscantium qui pisces esca decipiunt. Quod illi præcipue faciunt, qui conditione sua non contenti res alienas & magnos dominatus affectant. Sunt & hominum liberalium genera multa. Alii nanque auferre solent ab aliis quod in alios conferunt: alii plus quam sua patitur facultas, imprudenter profundunt. Dant alii non vt profint accipientibus, sed vt noceant, multi non merentibus & indignis, nonnulli non egentibus, sed diuitibus & ingratis. Plærique non sapientibus & studiosis, sed auidi laudis & popularis applausus stultis & ineptis parasitis, quorum prauis assentionibus maxime delectantur, largissime distribuunt, vt de se bene dicant falsoque loquantur. Qui quidem se stultos esse non simulant, si non essent homines insipientes, qui de se omnia facile credunt, & adulationem mentientium suarum laudum testimonium esse putant. Cum quibus & alii complures accusandi sunt, & infames haberi merito debent, qui sub specie liberalitatis in voluptatibus venereis, in frequentibus conuiujs, in ludis & vanis spectaculorum pompis, non modo res suas familiares & amplissima patrimonia stulte consumunt, verum etiam clarum nomen & bonam famam, qua nihil est homini preciosius, turpiter deformant & obscurant. Quare Ferdinandi Regis & Isabellæ Reginae liberalitas laudabilior virtusque clarior est & gloria maior, qui non falsis assentatoribus, vt auidi laudis & ambitiosi, non diuitibus, vt alienarum rerum cupidi, non ingratis, vt imprudentes & inconsulti, non conuiujs & voluptatibus, vt intemperantes & prodigi, non denique ludis & spectaculis, vt pueriles & populares: sed miseris,

inopibus, studiosis & benemerentibus mercedes & munera recte sancteque tribuerunt, ut prouidi principes & saluberrimi. Qui propterea cunctis qui liberales fuere, præferendi mihi iure videntur, quia & promerentibus beneficia conferabant, & largiendo iudicio vero semper & honesta beneuolentia, probabilibus munificentia fontibus utebantur. Non laudem, non obsequium, non mortalem gratiam & hominum remunerationem sperantes, sed euangelicam doctrinam sequentes ea quæ gratis acceperant, gratis benemeritis & iuste petentibus liberali manu erogabant. Neque sicuti plerique faciunt, opes & fortuna bona custodientes amittebant, sed bene distribuendo conseruabant. Quibus profecto in huiusmodi genere virtutis & opere liberalitatis comites ex viris illustribus, quos antiquitas celebravit, valde paucos, & ex foeminis unam duntaxat inuenio regionis Apuliae, quam alii Busam, alii Baulam nominant. Quæ cum esset genere nobilis & admodum diues, Romanorum ciuium fere decem millibus ex prælio Cannensi elapsis & a Canusianis intra sua moenia receptis, alimenta, vestes, & viaticum largissime præbuit. Eodem tempore Fabius Maximus etiam suæ liberalitatis testimonium reliquit memorabile. Qui cum ciues Romanos captiuos ab Hannibale Carthaginensium duce recepisset, ei pecuniam daturus, & senatus soluere noluisse, filium Romam misit qui fundum quem unicum possidebat, vendidit, & precium eius Hannibali numerauit. Quintius quoque Flaminius se quidem munificentia sua maxime laudabilem præstitit, qui Philippo Macedoniae Rege bello superato, cum ad victoriæ suæ spectaculum Græcia fere tota conuenisset, facto signo tubæ silentio, hæc a præcone verba recitari iussit: Senatus populusque Romanus & Quintius Flaminius Imperator omnes Græciæ vrbes quæ sub ditione Philippi Regis fuerunt, liberas atque immunes esse iubet. Duos inuenio præterea liberalitatis comites a scriptoribus antiquis honorifice commemoratos: Hieronem Syracusanum & Agrigentinum Gilliam. Quorum alter audita clade quam Romani apud Trasymenum lacum passi fuerant, tritici modiorum millia trecenta, ducenta hordei, aurique ducenta & quadraginta pondo Romæ dono misit: alter & diuitiis excellens, & animo semper in conferendis magis pecuniis quam accumulandis erat occupatus, cuius domus non Gilliæ quidem, sed officina munificentia vocabatur. Qui, ut alia eius opera liberalitatis omittam, equites Gelensium quingentos vitæ pestatis in suas possessiones compulsos aluit omnes atque vestiuit. Magna nimirum fuit horum quos memorauimus, liberalitas, sed si ad calculum venerimus, nihil prorsus ad catholicorum principum munificentiam. Quæ quidem est non cum parua mortalium liberalitate conferenda, sed potius Dei optimi maximi benignitati merito comparanda. Qui quidem præter ea munera quæ supra scripsimus, plura oppida, plura prædia, plures pagos, plures fundos, plures agrorum possessiones, quam cæteri liberales & principes omnes tribuerunt: qui denique multis qui nihil penitus habebant, pro laborum suorum præmio census & opes magnas contulerunt, atque aliis magnatibus qui maximas diuitias & amplissima patrimoniam possidebant, ampliarunt.

De catholicorum principum humanitate & clementia.

HUMANITATIS atque clementia, quarum altera charitas est erga proximos, & altera iniuriæ remissio, in catholicis principibus exempla multa magnaque perspecta fuere. De quibus ne plura commemorem, nobis illud unum eorum eximia pietatis indicio vel maximo fuit, quod scilicet illorum mortem qui in prælio occubuissent, vel alio miserabili casu cecidissent, non solum magno dolore miserabantur, verum etiam tanquam parentes multis lachrymis atque gemitibus defleuerunt: ideoque suorum militum saluti consulentes, hostes obsidione magis & fame, quam prælii & oppugnatione sæpe vicerunt. Qui præterea me ipso præsentem numerosas Gallorum Regis copias, ab oppugnatione arcis oppidi quod Salsas appellant, metu coactas discedentes, cum armis persequi manuque capere possent, quia tamen non sine magna illorum strage fieri posse videbant, abire permiserunt,

miserunt, suis equitibus qui hostes ferire iam cœperant, inuitis, & vix ab honore victoriæ spoliis que cupiditate retractis. Magnum & hoc etiam fuit humanitatis exemplum. Quoties enim vir vel Hispaniæ primarius, vel aliquis ex Christianis principibus e vita migrasset, ad eius hæredes & propinquos statim sapientes viros & religiosos consolandi gratia mittebant, lugentesque nigras vestes doloris sui & humanitatis testes induebantur. Ferdinandi vero non humanissimi solû, sed etiam Christianissimi Regis argumentum memorabile nō præteribo silentio, qui quidem quotannis die Iouis ante Pascha resurrectionis, more & exemplo Christi qui suis discipulis, vt hominibus humanitatis exemplum præberet, pedes lauit, & Petro quâuis recusanti, duodecim pauperibus accitis pedes lauare cōsuevit, quos deinde lotos, cœnatos, nouis vestibus indutos & singulos singulis aureis donatos dimittebat. Vtriusque autem clementia cum in aliis multis, tum vero erga eos cognosci maxime potuit, quibus accusatione cessante facile parcebant, & alios multos quibus sine vllius querela leges vltimam pœnam statuebant, ad remum libentius atque metalla quam ad mortem destinabant.

De fortitudine & patientia eorum.

TRIA saluberrima documenta, vel potius amplissima tria patrimonialia & preciosa munera, Rex Ferdinandus & Isabella Regina suis hæredibus testamento mandauerunt, quæ simul cum regnorum suorum gubernatione susciperent, & diligenter obseruarent: primum scilicet speculum clarissimum fortitudinis, in quo se frequenter intuerentur, seque cognoscerent: secundum lucidissimum patientiæ fontem, vnde sitientes liquores haurirent salutiferos sitimque sedarent: tertium pulcherrimum moderationis exemplar, quod non solum successores eorum, sed etiam mortales omnes & præcipue magni principes imitarentur. Hæc itaque dona nepotibus & reliquis successoribus immortalia suarum virtutum monumenta reliquerunt, omnibus vtriusque fortunæ casibus admirabili patientia, summaque modestia resistentes, qui nec prosperis rebus & victoriis quas & multas & triumphales adepti fuere, lætantes efferebantur, nec aduersis & turbulentissimis tempestatibus vnquam cesserunt: sed omnia quæ sibi vel prospera vel aduersa contigissent, animo magno vultuque læto atque sereno semper excipiebant, nullum prorsus aut elati aut perturbati animi signum præ se ferentes. A primis siquidem annis ætatis suæ periculis adeundis & tolerandis laboribus assueti, multasque rerum varietates & temporum mutationes experti, Deo semper optimo maximo gratias agentes, omnes inimicorum insidias & iniquitates atque fortunæ flatus & refluxus temperantia & fortitudine singulari sustinebant. Ii nanque fuerunt catholici principes, qui cum aliis virtutibus, tum vero fortitudine, constantia, & patientia mortales omnes longe superauerint: propterea quod omni genere virtutis armati, & spiritu diuinitatis afflati, cœlestique gratia repleti, nihil non honestum, nihil non decorum faciebant, casus omnes aduersos qui mortalibus accidere solent, & neque humana prudentia neque ratione vlla vitari possunt, incredibili fortitudine mira que patientia perferentes. Quorum maximam atque diuinam sapientiam cum in aliis multis aduersitatibus & laboribus quos indigne plærumque patiebantur, tum in obitu liberorum non sine magna admiratione cognouimus. Nam etsi Ioannem vnicum filium, qui si vixisset, vniuerso terrarum orbi dominaturus videbatur, & Isabellam filiam Portugalliæ Reginam breui spacio temporis amiserunt, fortissimo tamen animo summo dolori restiterunt: qui nimirum duobus filiis, duobus generis, duobus nepotibus amissis exemplo magnæ patientiæ nobis esse voluerunt. Qui præterea non minori fortitudine patientiaque corporis dolores, quam animi passiones sustulerunt. Siquidem Rex Ferdinandus cum Barcinonæ in ceruice grauissimum vulnus accepisset, non modo nō turbatus est animo, sed nec quidem genuit, immo animo præsentis substitit, & recentem dolorem suppressens percussorem seruari iussit incolumen. Quæ quidem res quoniam pertinet ad historiam, breuiter explicabitur.

Barcinonæ siquidem cum Rex & Regina commorarentur & conuentus agerent, homo quidã nomine Ioannes Cagnamatus ex oppido Cagnamatio, quod a Barcinone passuum millia circiter quindecim distat, imaginatus, vt est humana fragilitas, se Regem futurum, si Regē occidisset, & inani cogitatione falsa que deceptus, Barcinonem veniens accinctus ferro, cuius aciem sæpe cotibus acuerat, locū non vt infanus, sed vt prudens elegit idoneum, & tempus obseruās ad Regem e domo vbi cum suis consiliariis & Barcinonæ ciuibus de negociis & rebus agendis consultauerat, egressum dissimulanter accessit, cui repente vulnus intulit crudelissimum. Quē iussu Regis, vt paulo ante diximus, a multitudinis impetu defensum, multisque tormentis affectum, vt si cuiuspiam subornatione tale facinus ausus fuisset, proderet, nihil confitentem cum iustitia membratim viuūque forcipibus igne candentibus diuidendum censuisset, Regina propter animę periculum strangulari prius, deinde iam exanimem diuidi iussit. Quæ & ipsa quoque corporis dolores animosissime pertulit semper, non solum aduersæ valetudinis, sed etiam partus. In quibus nec quæsta quidem fuit vnquam, sed admirabili fortitudine, vt ab eius matronis cubiculariis accepi, dolorem vocemque suppresserat.

De studio & amore suorum erga eos, & sua in alios benignitate.

QUIBUS, vt honeste cuncta sancteque præcipiebant, sic & omnes regnorum suorum proceres omnesque populi libenter obsequebantur, & fideliter seruiabant, cum præsertim, bella gerebant, in quibus illis sese vltro offerebant, bona sua omnia & labores gratuitos pollicentes. Quorum plerique qui viribus plurimū poterant & opibus abundabant, non solum labores & pecunias, sed etiam sanguinem suum profundebant. Ex quibus nonnulli fortissime præliantes vitam amiserunt, quos, vt eorum virtus & memoria conseruetur, alio loco nominauimus, qui cum regis dignitatis causa, tū vero Christianæ religionis honore flagrantes, mortem præsertim honestam & gloriosam subire minime recusabant. Quibus Rex & Regina gratissimi principes, & viuētib; & mortuis, honoribus & sacrificiis officium debitum præstiterunt, & in eorum præterea liberos & vxores magna munera contulere. Est enim gens Hispaniæ omnis bellicosissima, & suis principibus qui iustitiam tuentur & fouent, fidelissima, cuius nobilitas & cuiuscunque generis homines alias omnes gentes officio rei militaris & aliis virtutibus longe præcedunt. Quare tamen catholici principes, vt sæpe diximus, labores magnos & aduersa multa pertulerunt, fortissimis tamen suæ nationis hominibus prosperi satis fortunatique fuerunt, qui fidelissimo atque tutissimo sapientissimorum Pontificum, fortissimorumque Ducum, Marchionum, Comitum, equitum, militumque cōtubernio, præsidio & obsequio maxime conquiescebant, quorum viribus & ingeniiis quā plurimos & potentissimos hostes vicerunt, & principatus suos omnes absentes præsentisque tranquillissime gubernabant. Nam cum duo sint hominum genera quibus magni principes indigent, quorum altero bellicis in rebus & officio rei militaris, altero in capiendis consiliis & agendis negociis vtuntur, magnum numerum catholici principes vtriusque generis habuerunt. Apud quos duces exercitus excellentissimos, sapientissimos Cardinales & alios Pontifices, præfides & gubernatores, regis domus præfectos maiores minoresque, maximos cācellarios & procancellarios prudentissimos, vtriusque iuris & sacre theologiæ cōsultos doctissimos, cubicularios obseruatissimos, fidelissimos consiliarios, patrimonii regii præfectos, & thesaurarios vigilantissimos, diligētissimos secretarios cognouimus: multas præterea scæminas generosas & illustres Regiæ maxime cultrices, multas puellas & nobilium liberos vtrique seruiētes, quibus regia domus exulta, multos honores magna que munera quotidie cōferebat. Quapropter catholicis principibus omnes quam libentissime diligentissimeque seruiabant. Qui de se multos benemerentes, etiam infimi generis homines, ad honores magnos & altissimos dignitatis gradus euexerunt.

De regnis per catholicos principes recuperatis & aliis acquisitis.

MATRIMONIO coniuncti catholici principes regna sua recognoscentes, omnia quæ sui iuris erant & ab aliis iniuste possidebantur, legibus & armis recuperare cœperunt, & in primis Castellæ regnum cuius bonam partem Portugalliæ Rex Alphonsus, vt alio loco diximus, occupauerat, post multa prælia gesta, de uictis tandem ac depulsis Portugalliæ copiis, ditioni suæ restituere. Subinde Granatense Mauris perdomitis & in ditionem receptis: recuperato autem Granatæ regno principatum Ruffinonis & Ceretaniæ repetiuere, quod Rex Gallorum Carolus, qui principatum illum pro pecunia quam Ludouicus pater eius Ioanni Aragonum Regi Ferdinandi patri mutuauerat, multos annos obtinuerat, liberalissime restituit, sine vlla pecuniarum repetitione. Quarum summa erat ad numerum trecentorum millium aureorum, quos Galli coronas appellant. Deinde paruo interiecto tempore Neapolitanum regnum a Gallis occupatū bis in suam potestatem & imperium redegere, sæpe Gallorum copiis profligatis: postea Nauarræ, quod quidam multos annos iniuste possidebant. De cuius regni conditione & de causis quibus ad Reges catholicos pertinebat, alibi scripsimus. Quare iure quidem repetitum ac recuperatum fuisse probari facile potest, non autem, vt nonnulli falso putauerunt, ereptum. Cuius rei causam & rationem si quis scire voluerit, inueniet in linea & successione Regum Aragonū, in Rege Ramiro secundo. Præterea catholici principes in Hispania nonnullas ciuitates & oppida multa sibi vindicarunt, quæ nimia præteritorum Regum negligentia fuerant occupata. Per legatos etiam & exercitus suos in Atlantico mari Canarias & Indicas apud Antipodas gentes domuere, & ad culturū Christianæ religionis adduxerūt. In Africa quoque Mesillam, Oranum, Tabracam, quam Buxiam vocant, & Tripolim subegerunt. Qui si vitam longiorem produxissent, & aliorum principum qui semper eos res magnas & sanctas molientes impedire conabantur, inuidia caruissent, nō equidem dubito quin Africa tota magnaq; pars Asiæ iam nunc Hispano parerent imperio. Quod quidem nepotes & alios successores qui non modo regnorum, sed etiam eorum virtutum sunt hæredes, & Christi nomen cultumq; rebus omnibus anteponunt, adiuuante Deo facturos speramus atq; prospicimus. Hoc enim Carolus & Ferdinandus fratres excellentissimi principes promittere videntur, quorum alter auum Maximilianum, alter Ferdinandum, & vterq; Philippum patrem nobis repræsentant.

De Isabellæ reginæ morte.

ISABELLA regina multis magnisq; negotiis & continuis iam defatigata laboribus, in oppido quod Methymna cognomento Campo dicitur, in aduersam incidit valetudinem, qua cum dies prope quinquaginta confligit. Quibus diebus cum omnes suæ domus equites, sacerdotes, & totius Hispaniæ populi per omnes ecclesias sacrificiis, orationibus, ieiuniis, & lachrymis pro eius salute profusis Deum optimum maximum deprecarentur, illa tamen prudentissima mulier cum diem vitæ suæ vltimum appropinquare sensisset, omnes admonuit ne quis vltra Deum precibus fatigaret, & ecclesiæ sacramenta deuotissime recepit. Cuius tanta fuit honestatis & pudicitia cura, vt etiam cum extremam reciperet vnctionem, & iam animam ageret, nudum pedem sic vngendum præbuit, vt nemini, ne familiarissimæ quidem mulieri tangendum permiserit. Testamentum autem prudentissime condidit, & regnorum suorum curam & administrationē Ferdinando Regi commendauit hac conditione, ne iura censusq; regnorum suorum alienarentur vlllo modo. Obiit autem Hispaniarum maximum decus in oppido Methymna Campi, die vigesimo sexto Nouembris, anno millesimo quingentesimo quarto. Quo quidem die omnis Hispaniæ scelicitas, omne decus, omnium virtutum pulcherrimum specimen interiit. Cuius corpus habitu Sancti Francisci reconditum animam Deo reddidit, & magno sacerdotum & equitum numero Granatam delatum se-

pelitur in loco satis humili, & vt testamento mandauerat, reiectis omnibus pom-
 pis. Orbata itaq; Hispania clarissimo lumine, nō sine causa timere cœpit, magnus-
 que terror omnium bonorū mentes inuasit, qui ne seditiones & bella quæ uiuen-
 te Regina fuerant oppressa & extincta, renascerentur, formidabant. Cæterum
 Rex prudentissimus Ferdinandus post obitū Reginæ multis profusis lachrymis,
 multis conuocatis equitibus Reginæ peractis exequiis, Ioannam filiam, Castellæ,
 Legionis, & Granatæ, cæterorumq; regnorum Reginam nominauit, & ab omni-
 bus iureiurando ex consuetudine regni vocari iussit. Erat autem Ioanna filia sub
 idem tempus cum Philippo marito Maximiliani Imperatoris filio in Flandriæ
 Comitatu. Ferdinandus autem interea ex Reginæ testamento atq; rogatu regno-
 rum omnium curam gubernationemq; suscepit, omnibus Hispanis consentienti-
 bus, & post annum a morte Isabellæ Reginæ Germanam duxit vxorem Gallorū
 Regis consanguineam. Qui summa diligentia summaq; iustitia in sancta pace &
 optata tranquillaq; quiete regna omnia conseruauit. Cuius gubernatio fuit circi-
 ter biennium. Nam deinde cum venisset Philippus gener eius & Ioanna filia Idi-
 bus Aprilis anni quingentesimi sexti, renunciata cura & gubernatione regnorum
 Castellæ, Legionis, & Granatæ, ad regna sua Aragoniæ primum se contulit, & de-
 inde Neapolim nauigauit. Quo digresso Philippus & Ioanna coniux eius a ma-
 gnatibus & populorum Castellæ procuratoribus in oppido Pincia, quod Vallado-
 lid vocant, Castellæ Reges vocati fuere præstito iureiurando, & Carolus eorum fi-
 lius dictus est Castellæ princeps. Erat autem Philippus iuuenis corpore validus, fa-
 cie pulchra, aspectu iocundo, animo liberali, ingenio claro, & literis adornatus,
 qui regnauit menses fere quatuor, & in vrbe Burgenfi aduersa valetudine corre-
 ptus, paucis diebus e vita decessit, die vigesimo quinto Septembris anni prænomi-
 nati. Quo mortuo, Ioanna Regina viduata remanens, vel ex morte mariti quem
 vehementer amabat, vel nulla gubernandi experientia, vel alia causa gubernan-
 di munus recusauit. Gubernatum itaq; regnum fuit per consiliarios, & Franciscū
 Ximenium Hispaniæ Cardinalem, qui Castellæ regnum gubernarunt menses cir-
 citer vndecim, multis Castellæ magnatibus inuitis atq; etiam murmurantibus. Er-
 rant autem in hac gubernatione regii consiliarii, Alphonsus a Fonte cognomina-
 tus iureconsultus, & Episcopus laenensis moribus & ætate grauis, qui consilio
 præsidebat, Petrus Oropesanus doctor, Canonici iuris interpret, & vita probus,
 Fernandus Tellijs Licentiatus, vir ingenio magnus & genere nobilis, patria Hi-
 spalensis. Erat & Garfias Moxica Licentiatus in vtroq; iure, natione Guipuzcua-
 nus, vir probus & literis ac genere clarus: item Laurentius Caruaialus doctor egre-
 gius & genere nobilis: aderat & Ludouicus Polancus vtriusq; iuris consultus. Fu-
 erunt & alii complures, quorum nomina me latent. Regina autem Ioanna Ferdi-
 nandum patrem qui Neapoli tunc erat, ad regni gubernationem vocari iussit, qui
 filia votis annuens se venturum respondit. Cæterum quoniam multa erant in re-
 gno Neapolis, & magna negocia, aduentum suum per aliquot menses distulit. Tā-
 dem multis filia suæ nunciis & literis acceptis & omnibus fere Castellæ populis
 supplicantibus, die quarto Iunii anni quingentesimi septimi nauim conscendit,
 multisq; triremibus magnaq; classe comitatus in Hispaniam remeauit incolumis
 & peroptatus, & multis malis quæ per Hispaniam committebantur, occurrit. Qui
 cum tumultus & nonnullorum procerum motus oppressisset, omnes Castellæ po-
 pulos tranquilla pace magnaq; iustitia prope septennium gubernauit. Postea vero
 anno tertio decimo supra millesimum & quingentesimum ex vrbe Burgenfi Pin-
 ciam, quod distat a Burgis passuum millia circiter octoginta, se contulit, vbi per
 annum fere commoratus est, multaq; negocia confecit. Vnde discedens in cœ-
 nobium quod Meiorada dicitur, ordinis sancti Hieronymi apud oppidum
 Olimetum, profectus, aduersa valetudine grauatus indies magis ac magis af-
 fligebatur, adeo vt de eius salute & spe vitæ medici fere omnes desperarent.
 Quam quidem valetudinem viri quidam prudentes ex medicamentis quibus-
 dam sibi datis ad procreandum prouenisse putauere. Quæ siue sciens siue de-
 ceptus acceperat, medicorum tamen consiliis obediens, & multis adiutus reme-
 diis in-

10

20

30

40

50

dis interdum conualefcebat, & spem vitę medici pollicebantur, sed pristinam valetudinem recuperare nunquam valuit, quin potius eius virtus paulatim declinabat ad mortem. Siquidem neq; pedibus insistere poterat, neq; familiares, vt solebat, alloquebatur, & a negociis omnibus abstinebat, cuius vultus qui serenissimus semper fuerat, non hilaris, non iucundus, sed subtristis & subobscurus.

De morte Ferdinandi Regis.

QUI demum cum ex vrbe Placentia Hispalim versus in lectica veheretur, in pago paruo nomine Madrigalegio, quod est apud oppidū Guadalupum, die vigesimo secūdo mensis Ianuarii, anni millesimi quingentesimi decimi sexti, Rex catholicus Ferdinandus & nunquam satis laudatus ecclesię sacramentis deuotissime receptis, Deo spiritum reddidit, annum agens ætatis suę quartum & sexagesimum, cum regnasset annis duobus & quadraginta. Habuit autem moriens a se præter alios nobiles Federicum Henricum Almirantem Castellę, & Federicum a Toletō Ducem Aluanum suos fratres, alterum patruelem, & alterum amitinum. Aderat & Clemens Protonotarius, qui fuit vnus ex testamentariis & testamentū scripsit, cuius mihi datum fuit exemplum. Quod quia magnum volumen erat, & operi nostro minime necessarium, prætermisimus. Elegit autem sibi Rex Ferdinandus sepulturam in vrbe Granata, vt alibi scripsimus, vbi & vxor eius Isabella Regina iacebat, & nunc ambo simul iacent, & effigies vtriusq; cernuntur in alto tumulo valde cōspicuo. Quo etiam Regis Philippi corpus Imperatoris Caroli iussu delatū fuit ex oppido quod Tordefillas appellant, vbi longo tempore iacuerat.

De Ferdinandi Regis & Isabella regina liberis.

MHI de catholicis principibus summatim locuto, superest vt eorum liberos prolemq; pulcherrimam nominatim referā. Genuerunt itaq; catholici principes Ioannem vnicum filiū, qui cum Margaritam Maximiliani Imperatoris filię vxorem duxisset adolescentulus, post confectas nuptias & variis ludis & spectaculis sumptuosissime celebratis non solum ab equitibus regię curię, sed ab omnibus etiā totius Hispanię populis & Sicilię, infra annum diem vitę suę clausit vltimū, non sine summo dolore parentum & lachrymis, & totius Hispanię atq; Sicilię cōsternatione summoq; fletu. Obiit autem hic princeps naturę dotibus excellens & literis adornatus, Salmanticę, anno millesimo quadringentesimo nonagesimo septimo. Cuius luctuosissima mors, quę maximo gaudio successit, notam scribendę tragędię materiam poetis & scriptoribus præbuit. Eius corpus Auilam delatū fuit & iacet in cœnobio sancti Thomę ordinis prædicatorii. Progenuerunt & filias quatuor, Isabellam scilicet, quę primum nupsit Alphonso Ioanni Portugallię Regis filio, qui lapsu currentis equi, vt alio loco diximus, infeliciter occubuit. Quo mortuo nupsit eius vxor Emanueli Portugallię Regi. Secundam filiam susceperūt Ioannam, quę nupsit Philippo Maximiliani Imperatoris filio, Carolumq; peperit Imperatorem, & Ferdinandum Vngarię Regem: peperit & filias duas, Leonorā, quę primum nupsit Emanueli Regi Portugallię, post cuius mortem nupsit Francisco Gallorū Regi: peperit & Catharinam, quę nunc est vxor Ioannis Portugallię Regis. Tertio autem loco Regibus catholicis nata est Maria, quę post obitum suę sororis Isabellę fuit vxor Emanuelis Portugallię Regis. Hęc peperit Ioannem qui nunc est Rex Portugallię, & fratres eius atq; sorores quos alibi nominauimus. Vltimam præterea genuerunt filiam Catharinam, quę nunc est Anglię Regina. Habuit etiam Ferdinandus ex quadā generosa virgine, quę fuit Euolis Vicecomes, Alphonsum Aragoneum Cæsaraugustanum Antistitem, qui patris mores & virtutes omnes sic imitatus est, sic eiusdem recta vestigia secutus, sic eum totum refert, sic deniq; seipsum gerit, vt non minorem ipse suarum virtutum materiam scriptoribus præbeat. Cuius animi magnitudo & naturę fœlicitas verum quidem illud nostrum tetrastichon faciunt:

*Principe virtutes omnes qui quæris in vno, Possidet hic animi dotes & corporis omnes,
Alphonsum certe quæris Aragonæum. Et princeps felix quicquid habere potest.*

Aliud tetrastichon nostrum de eiusdem principis memoria futura.

*Si genus & virtus viuunt post funera magni Nestoris egregiam famã superabit & annos
Principis, in vita si bene facta manent, Principis Alphonsi nomen Aragonæi.*

Progeniuit præterea Rex Ferdinandus Ioannam Aragonæam foemina præstantissimam, quæ nupsit Bernardino Velasco Castellæ Comestabili, viro inter Hispaniæ primarios titulis & opibus excellenti & generositate præstantissimo. Suscepit etiam filiam Mariam ex foemina Vasconia pulcherrima nomine Toda. Progeniuit insuper & aliam Mariam, cuius mater fuit generosa de familia Pireira regni Portugalliæ. Hæ duæ sorores eiusdem nominis viuunt hodie in cœnobio Madrigalis oppidi, præfuntq; cæteris monialibus.

De Caroli Regis aduentu in Hispaniam.

CÆTERVM Ferdinando Rege mortuo Carolus eius nepos nunciis & multorum literis admonitus in Hispaniam profectiorem parare cœpit. Ad quem interim plures Castellæ nobiles & Aragoniæ nonnulli, qui Regum catholicorum secretarii fuerant, sese contulerunt. Ex quibus fuit vnus Franciscus cognomento Cobus, quem Carolus Castellæ negociis secretarium præfecit de eius ingenio & moribus informatus. Postea vero rebus ad profectiorem comparatis, ex Flandriæ littoribus in Hispaniã traiecit, & in oppido Villa Viciosa, quod est apud Astures e nauis descendit die decima nona mensis Septembris, anno millesimo quingentesimo decimo septimo. Hic dies paucos quiescendi causa commoratus, mox ad visendam matrem reginam Ioannam Turrem Syllanam se contulit. De cuius rebus quas gerere feliciter incipit, & posthac gesturus est, in eius historia Deo iuuantem conscribemus.

LVCII MARINEI SICVLI DE REBUS HISPANIÆ LIBER XXII.

De Imperatoribus quos Hispania Romæ & Constantinopoli dedit.

DICITUR autem Hispanorum Regum nomina & successiones, dicam nunc breui, quos Hispania Romæ dedit & Constantinopoli Imperatores. Nam cum olim Romam ex prouinciis aliæ frumentum, aliæ ferrum, aliæ equos, aliæ alia munera mitterent, Hispania quidem cum his omnibus etiam mittebat Imperatores, quos hoc loco memorare constitui. His enim mirum in modum poterit ac debet semper Hispania gloriari, quæ semper eos viros genuerit, qui vbiq; terrarum fuerint, primum semper locum tenuerint.

De Nerua Romanorum Imperatore.

POST Cæsares Imperatores qui numero duodecim fuere, Nerua primus imperauit, qui Domitiano successit. Fuit autem admodum senex & populi Romani & senatus consensu vocatus ad imperium. Quod cum suscepisset, omnia ipsius imperii sceptrum ex Domitiani tyrannide in maximo tumultu offendit. Quamobrem se æquissimum atq; vtilem omnibus præstare diligenter conatus est. Vnde eius opera omnia Domitiani acta ex senatus decreto sunt abrogata, & multi exilio damnati in patriam rediere, multiq; suis bonis & fortunis multati suo beneficio ea recipere. Inter quos etiam Ioannes Euangelista ab exilio reuocatus est, & Ephesum cum

cum magno gaudio remeavit. Verum quum post primum sui principatus annum iam senio grauaretur, & mors instaret, Reipublicæ cauens Traianum sibi adoptauit in filium. Quo adoptato cum septuagesimum ætatis excederet annum, vitæ suæ finem mox fecit. Cuius corpus in hortis Salustianis sepelientes, animam in cælum relatam senatus decreto retulerunt.

De Traiano Romanorum Imperatore qui Vlpus Crinetus cognominatus est.

TRAIANVS autem decoris Hispanis plurimum attulit. Nam cum a Nerua electus esset, imperio suscepto res admodum inclytas gessit. Fuit enim vir in omni virtutis genere præstantissimus, & qui inter sanctos Christianos (vt multis placet) merito referendus est. Quippe qui optimos principes rerum gestarum magnificentia, & omni virtute, laude, & gloria superauit. In primis nanq; imperii fines longe lateq; diffudit. Germaniam enim trans Rhenum (vt Orosius scribit) in pristinum statum reduxit, Daciamq; cum aliis gentibus Romano subegit imperio. Parthos quoq; recepit, & Albanis Regem dedit. Euphratem & Tigrim prouincias fecit. Armeniam insuper, Assyriamq; Mesopotamiam, Seleuciam, Ctesiphontem ac Babyloniam vicit, & vsq; ad Indiæ fines tenuit. Ad mare etiam rubrum accessit, in quo classem validam constituit, qua inde fines vastaret. Hic quippe omnibus in omnia se æqualem exhibuit. Quinimo, vt scribit Eutropius, persæpe amicos saluationis gratia visitauit, & neminem vnquam læsit, vbiq; enim terrarum ita se omnibus æqualem præstitit, vt vsq; ad Iustiniani magni tempora in creatione principum semper sit acclamatum, Fœlicior sit Augusto & Traiano melior. Honores enim imperii, diuitias, facultates, & præmia benemerentibus præ cæteris æque distribuit. Cuius tale persæpe dictum erat, talem priuatis Imperatorem esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Immunitates vrbibus inopia laborantibus vltro offerebat. Porrum Anconitanum nunc mirum in modum auctum extruxit, & alia multa ædificauit. Nihil vnquam in vita egit, nihilque cogitauit, quod non ad omnium vtilitatem pertineret. Vixit annis tribus & sexaginta, in quibus decem & octo imperauit. Cuius probitatis & morum, etsi perierint scripta in historiam digesta, nō tamen obruncata est memoria, quin multa plures scripserint, a quibus nos pauca hæc sumpsimus. Igitur cum summa belli domiq; gloria floret, vt Eusebius scripsit, apud Seleuciam Isauriæ ciuitatem profluuio ventris extinctus est. Cuius ossa postmodum Romam delata, in foro ibidem, in aurea vrna quã ipse struxerat, sub columna quæ adhuc extat centum quadraginta pedum altitudine, sepulta sunt: cuius anima Romani senatus sententia relata est in cælum: cuius patria fuit (vt asseritur) oppidum quod Petraccia Serrana dicitur.

De Hadriano Helio Romanorum Imperatore.

HADRIANVS cognomento Helius, Traiani consobrinæ filius, post Traianum imperium suscipiens multa quidem magnifice gessit. Fuit enim vir magnus & inter optimos principes non immerito numerandus. Nam liberalis, splendidus, magnificus, clemens, & vtraq; lingua eruditus, necnon & Musicæ, Medicinæq; artis scientissimus fuit. Qui cum leges multas composuisset, a populo Romano ob benemerita pater appellatus est, & non modo Romanis, sed etiam Atheniensibus legem petentibus ex Draconis Solonisq; sententia iura composuit. Quibus etiam bibliothecam magnificam atq; insignem construxit. Et cum vir doctissimus esset, virorum quoq; doctorum, & maxime Plutarchi Charonei, Sexti, Agathoclis, & Oenæ magni philosophorum familiaritate vsus & delectatus est. Idemq; sacris Eleusinae initiatus multa Atheniensibus dona contulit, eorumq; pontem Cephisi fluminis alluione desolatum restituit, pontemq; sui nominis adhuc stantem super Tiberim in Vaticano fecit, ac iuxta illum sepulchrum suum miræ magnitudinis extruxit, qua mole seu sepulchro nunc Romani Pontifices pro arce vtuntur, quæ Sancti Angeli Castellum nuncupatur. Mirifice quoq; ac sumptuose & alibi hic clarif-

simus Imperator ædificauit, & potissimum in Iudæa Hierosolymam a Tito euer-
sam mœnibus & ædificiis instaurauit, & adeo eam amplificauit, vt passionis Do-
mini nostri Iesu Christi locum intra mœnia concluderet, & ex suo nomine Heliam
appellauit. Præcepit ne cui Iudæo, sed tantum Christianis introeundi facultas o-
mnino daretur. Nam cum primo Christianis aduersaretur, postea cognita eorum
religione eis admodum fauit, & beneficus fuit. Alexandriam quoq; Ægypti ciui-
tatem a Romanis dirutam sua instaurauit impensa. Murum item in Anglia duxit
octoginta millibus passuum longitudinis. Tiburtinam villam, nunc ciuitatem ædi-
ficauit, & Pomponii magni sepulchrum magnificentissime extruxit, atq; innume-
rabilia alia opera peregit. Tandem & ipse sexagenario maior intercitis aquæ
morbo apud Baias Campaniæ urbem vitæ suæ finem fecit, & Puteolis in villa Ci-
ceronis sepultus fuit, vbi Antoninus Pius eius successor templum pro sepul-
chro consecrauit.

De Antonino cognomine Pio Romanorum Imperatore.

ANTONINVS autem Pius, Hadriani gener & adoptione filius, Romanis quoq;
imperauit. Qui etsi incertum est an fuerit in Hispania natus, eius tamen origi-
nem & progenitores Hispanos fuisse plures attestantur. Fuit autē vir optimus, qui
imperio suscepto tanta cum modestia & benignitate imperauit, vt merito non im-
perii, sed Pii cognomentum adeptus, & patriæ pater appellatus sit. Nulli quippe
vnquam neq; priuatim neq; publice acerbus fuit, & hoc verbum persæpe dixisse
ferunt, malle se vnum ciuem seruare, quam mille hostes perdere. Nam tantæ reli-
gionis, pietatis, gratiæ, humanitatis, clementiæ, iustitiæq; ac modestiæ munere
præditus erat, vt cum Numa Pompilio bonorum omnium sententia merito com-
parari possit. Quamobrem multi Reges multaq; nationes, positis eius iussu armis,
ad eum controuersias cunctasq; lites deferrent, eiusdemq; sententiæ statim pare-
rent.

De Marco Antonino Romanorum Imperatore cognomine Vero.

MARCVS etiam Antoninus cognomento Verus ad imperium fratri suo An-
tonino Pio successit, qui imperio suscepto, res maximas gessit. Nam (vt testis
est Eusebius) Germanos, Marcomanos, Sequanos, Sarmatasq; magna virtute su-
perauit. Ad quod bellum iturus cum non haberet vnde stipendia militibus solue-
ret, omnem imperatoriam supellectilem & vxoris ornatum vendidit, & precia
merentibus dedit. Fuit præterea literarum studiosissimus, ac liberalitate clarissi-
mus. Quapropter ab omnibus ita colebatur, vt sacrilegi nomen incurreret qui eius
imaginem domi non haberet.

De Theodosio Seniore Imperatore Constantinopolitano.

THEODOSIVS Constantinopolitanus Imperator Christianissimus, optimus &
præstantissimus fuit, & Traiani, a quo ducebat originem, persimilis. Qui post-
quam breui tyrannos sustulit, auxilio domini nostri fretus, in quo maxime confi-
debat, & Androgeum seu Androgatum Maximini Ducem, ac Arbogastem Eu-
geniumq; Galliarum tyrannos, & Germaniæ partis inuasores superauit & occidit.
Quod eius historiæ celebrator poeta Claudianus insignis, admirans ait:

*O nimium dilecte Deo tibi militat ather,
Et coniurati veniunt ad clāssica venti.*

Hunc itaque non immerito & Ambrosius & Augustinus de ciuitate Dei ma-
ximis laudibus extollunt, cui ad militarem disciplinam addunt etiam ingenii &
religionis laudes ingentes. Hic enim inter alias virtutes humilitatem præcipue
coluisse fertur. Nam cum quia viri Theffalonicenses (vt in historia sancti Petro-
nii habetur) iudicem suum in teatro occidissent, ira percitus esset, diui Am-
brosii precibus eis facillime pepercit. Verum postea suorum familiarium malitia
compul-

compulsus ad quinque hominum millia iussit occidi. Quod ubi diuus Ambrosius intellexit, Imperatori apud Mediolanum existenti ecclesiæ introitum, nisi pœniteret, interdixit. Quod legimus in canone de pœn. distinct. 2. cap. 2. Quam quidem admonitionem ita animo æquo tulit, vt vltro Ambrosio gratias egerit, atque pœnituerit, & urbem ipsam laceratam instaurauerit, vt notatur in proœmio Digestorum. Vnde & pœnitentia peracta legem tulit, vt principum sententiæ super mortis animaduersione prolata vsque in trigesimum diem ab executoribus semper differrentur, quatenus locus misericordiæ reo, vel, si res exigeret, pœnitentia non deperiret. Quam ob rem postea si quando ira percitus fuisset, hac cunctatione utebatur, vt ter alphabetum prius proferret, quam quicquã verbo mädaret.

De Arcadio Imperatore Constantinopolitanorum.

ARCADIVS magni Theodosii filius, Constantinopolis cum Honorio fratre præfuit imperio, qui Christianissimi fuere, & bellicis in rebus strenuissimi. Nam Ruffinum atque alios duces magno conatu imperium affectantes summa virtute oppressere.

De Honorio Imperatore Constantinopolitanorum.

HONORIVS autem Arcadio mortuo imperium tenuit vna cum Theodosio fratris filio, vir certe moribus & religione Theodosio patri consimilis. Qui cū primum imperium suscepit, Constantinum tyrannum interfecit. Cuius etiam iussu cunctis expulsis hæreticis pax ecclesiis reddita est. Itaque pacatam relinquens Rempublicam, sepultus iuxta Petri basilicam iacet in pulcherrimo mausoleo.

De Theodosio Iuniore Constantinopolis Imperatore.

THEODOSIVS Iunior Arcadii Imperatoris filius cum Valentiniano Placidiaæ amitaæ filio septem & viginti annis imperavit, princeps omnino Christianissimus & humanitate clarissimus, qui imperium in maxima rerum perturbatione suscepit ac possedit. Nam Africam ferme vniuersam Genserico Vandalorum Regi ablatam amisit, & Ægypti partem deperdidit. In Pannonia quoq; & Hunni Duce Attila res multas vastauere. Multas etiam in Britannia calamitates, direptiones, vastationesq; pertulit. Deinde Vesegothi, Sueui, & Alani Lusitaniam Tarraconensemq; Hispaniam & Aquitaniam capientes, a Ligeri flumine vsque ad Carthaginem nouam omnia occupauere, præter Cantabros & Astures, qui pro sua constantia Romanorum milites conseruauere. Quæ mala Theodosius animaduertens, Valentinianum cum Placidia matre sua statim ad regendam ac defendendam misit Hispaniam. Ipse autem Ioannem quendam tyrannum opprimens regnū omne recepit. Quo sine prole moriente Valentinianus est Imperator electus.

De Ferdinando Vngariæ Rege fratre Caroli Imperatoris.

DE Vngariæ Rege Ferdinando, qui adolescentulus militiam ingressus, arma tractare cœpit, dicam breuiter quæ mihi fata promittunt, eum scilicet Hispaniæ & Christianæ Reipublicæ honori magno & augmento fore. Quem quidem fati necessitas & Dei voluntas non sine casu motuque cœlorum potentissimis ac sæuissimis Christianæ religionis hostibus opposuit, quibus hætenus fortissime resistit, & in posterum de omnibus barbaris gentibus & Christiani nominis inimicis, vt spero, Deo iuuante simul cum Carolo fratre triumphabit. Cæterum de rebus quas hic Rex Ferdinandus adolescens hætenus gessit, & naturæ dotibus, multi scripserunt: & nos, Deo iuuante, præter ea quæ scripsimus in historia Cæsaris, alia quoque quæ posthac eum facturum multo maiora speramus, in honorem Dei & nostræ religionis conscribemus.

QVÆ DESVNT HVIC OPERI.

DESIDERABIT in hoc volumine lector & frustra requiret Hispaniæ viros illustres. De quibus non solum præteritis, sed etiam nunc viventibus, ut in prologo & aliis in locis mentio est, numerose scripseram: sed cum illorum nomina & res gestas nostris principibus recensuissem, illi quidem etsi propter Hispaniæ sceleritatem, quæ tot viros insignes progenuisset, valde gauisi cum laborem nostrum & industriam comprobassent, eorundem tamen voluntas & consilium fuit, ut in præsentiarum virorum illustrium catalogus non ederetur. Dicebant enim prudentissimi principes, 10 quod inter viuentes, ut est humana conditio, magna nasceretur inuidia, & iusta præterea multorum querela qui prætermitti fuissent. Fuit igitur mihi parendum principibus nostris rem iustam præsertim atque prudenter imperantibus. Subduximus itaque de volumine viros illustres & nonnullas etiam mulieres memoratu dignas. Quæ cum cæteris quæ mihi posthac occurrerint, in lucem proferentur in posterum. Non me igitur mentitum iudicabis benignissime lector, & quod tibi nunc offero, libenter accipias. Vale.

OPERIS LVCII MARINEI SICVLI DE REBVS
HISPANIÆ FINIS.

LAVREN-

LAVRENTII VAL-
LAE, PATRITII ROMANI,
DE REBUS A FERDINANDO ARA-
GONIÆ REGE GESTIS LIBRI TRES.

Proœmium.

N graui diligentique historia rerum gestarum quanta sit vel scriptori
difficultas, vel lectori utilitas, etsi pleriq; conditores oratoriae artis, quæ
historia mater est, atq; historici ipsi librorum suorum principis testan-
tur: tamen detrahunt nobis philosophi quidam, & ii permagni ac per-
uetusti, cum multum in prima, tum plus in posteriore parte, anteferentes
historico poetam, quod dicant illum propius ad philosophiam accedere,
quia in generalibus versetur, & propositis factis exemplis in vniuersum

10 præcipiat: ut Homerus, qui non tam superiorum virorum gesta narrat, quam quo modo fu-
turi boni sapientesque efficiantur, instituit. Historicum enim tantum narrare qualis vnus
quispiam, aut alter fuerit, veluti Thucydides, qui gesta Periclis, Lysandri, aliorumque non-
nullorum sui temporis scribit. Ita primas partes tribuunt philosophis, secundas poetis, tertias
postremasque historicis. Ego vero cum huic nequaquam opinioni assentiar, tamen poetis mul-
to plus quam illi faciunt, tribuo, adeo ut eos aut comparem philosophis, aut anteponam: sed nõ
continuo historicis præferam, ac ne fortasse quidem conferam. Decet enim opus quod aggredi-
ris, libero ore defendere. Itaque primũ poetas cum philosophis, deinde cum historicis, tum hos
ipso cum philosophis componam. Principio siquid momenti antiquitas habet, ut cerie ha-
bet, poetæ philosophis, immo sophis antiquiores fuisse reperientur. Siquidem Homerus atque
20 Hesiodus nõ modo ante Pythagoram, qui primus philosophus, sed ante illos quoque septem qui
sophi, id est sapientes, vocati sunt, extiterunt. Quod si in eadem materia & hi & illi versan-
tur, profecto apparebit plus esse penes priores quam posteriores autoritatis, laudis, dignitatis.
An non in eadem materia vtrique versantur? Quid enim habent hi qui se studiosos sapien-
tiæ vocant, quod poeta non tractet? nonne Empedocles, Aratus, Lucretius, Varro de natu-
ralibus ac cælestibus disputarunt? non Vergilius de aruis, vinetis, arbustis, animalibus, ani-
misque etiam defunctorum, adiuncta physica ratione, cecinit? non multi de medicina versu-
bus conscripserunt? Quid autem quod ad moralem pertinet, Satyri aliud quam disputando,
præcipiendoque mores informant? ad quem ipsum finem Tragici, Comici, ceterique poetæ, sed
sub persona tendunt. Nam de Dialectica scribere versibus, quodammodo ineptum sit, ut pote
40 dura quadam scientia & aspera: quanquam non defuerunt, qui & de hac, & de cæteris libe-
ralibus artibus poemata panxerint. Quare quisquis est, qui poetas, non dico in numero phi-
losophantium non ponat: sed cur existimet minus iis qui se peculiariter philosophos appellant,
hoc nomine dignos esse? qui etiam priores philosophari cæperunt, & ubi ab istis differunt, me-
lius philosophantur. Habet enim institutio illa sapientiæ sub persona miram quandam autori-
tatem, & quasi maiestatem, cum eximia modestia laude cõiunctam: ut apud Homerum cum
legimus quid egerunt dixeruntque, Nestor, Agamemnon, Priamus, Hæctor, Antenor, multo
magis ad virtutem incendimur, quam ex vllis philosophorum præceptis. Adeo ipsum quoq;
autorem tacita quadam caritate complectimur. Nam præcipere aliis velle, fere odiosum est,
quod arrogantiam & tumorem animi olet. Mens enim nostra sublimis ac superba, ut rectam
50 præceptionem tanquam a sapientiore dedignatur accipere, sic eidem oblique per exempla &
blande subeunti acquiescit: cum præsertim illa velut pictura personarũ, & spem inducat ani-
mo, & stimulos emulationis incutiat. Ex quo Horatius non tantum suo iure, sed vere de Ho-
mero loquens, poetas vno eodemque in loco, non modo philosophis comparat, inquit,

Rurfus quid virtus & quid sapientia possit,

Vtile proposuit nobis exemplar Vlyssæm. verumetiam antefert, cum inquit:

Qui quid sit pulchrum, quid turpe, quid vtile, quid non,
Plenius ac melius Chryippo & Crantore dicit.

Quod si vel pares vel potius superiores philosophis censendi sunt poetae: reliquum est, quare non sint historicis maiores, ne dicam pares, ostendant. In quo illud pro nostra in poetas benevolentia donamus, historiam non fuisse poesi priorem: etsi prior fuit. Nam ut apud Latinos priora sunt annalia quam poemata: sic apud Græcos, & Dares Phrygius, & Dictys Cretensis, si vere fuerunt, priores Homero extiterunt. Nec fieri potest ut poetae figmenta sua, non rerum gestarum veritate, velut fundamentis adificent. Nam ne quid de antiquis historicis dicam, quorum est Trismegistus, quem Mercurium putant, certe Iupiter in columna aurea, ut esset monumentum posteris, gesta sua per scriptis. Sed hoc, ut dixi, donamus, satis habemus demonstrare, cum idem sit propositi in historico quod poeta, ut prosit, etiam deleat, nimirum tanto robustiorem esse historiam quanto est verior. At non versatur circa vniuersalia. Immo vero versatur. nulla enim alia causa huius operis est, quam ut per exempla nos doceat. Vnde a Cicerone his verbis laudata est: Historia testis temporum, lux veritatis, vita memoria, magistra vita, nuncia vetustatis. An est quisquam qui credat admirabiles illas in historicis orationes utique veras fuisse, & non ab eloquenti ac sapienti opifice personis, temporibus, rebus accommodatas, quibus nos eloqui & sapere docerent? quid in eius natura personarum grauisima testimonia, quid laudes, quid vituperationes, quid multa alia doctrina atque sapientie plena? nonne in vniuersum precipiunt? Neque vero si solam, ut sic dicam, cutem rerum respiciamus, semper poesis tendit ad vniuersalia. Nam Pindarus, Simonides, Alcaeus, alique Lyrici singulorum laudes, & quidem viuentium, ne dicam mercede, cecinerunt. Elegiacos & eorum similes transeo, qui suos amores plerumque tractauerunt. Et contra Xenophon magis optimi Regis effinxit, quam veram Cyri exposuit vitam. Nam de AEsopo taceo, qui fabellas prosa oratione composuit. Pudor me tenet & reuerentia Homeri atque Vergilii, plura de hac re exequendi. Ideoque iam historiam comparabo cum istorum qui nobis litteras intentant, philosophia, quorum nemo merus professorque philosophus comparandus est, neque Homero Græcus, neque Vergilio Latinus, immo ne Salustio quidem, ac Liuiio, nonnullisque aliis historicis. Etenim quantum ego quidem iudicare possum, plus grauitatis, plus prudentia, plus ciuilibus sapientie in orationibus historici exhibent, quam in preceptis vlli philosophi. Et si vera fateri non piget, ex historia fluxit plurima rerum naturalium cognitio, quam postea alii in precepta redegerunt, plurima morum, plurima omnis sapientie doctrina. Siquidem historicos philosophis priores fuisse docuimus. Et si diuinorum quoque hic facere mentionem volumus: & Moses historicus, quo nemo prior scriptor extat nec sapientior: & Euangelistæ, quibus nihil sapientius, nil aliud quam historici sunt appellandi. Verum ut contra gentiles gentilium documentis agamus, sicut superius fecimus, ita hic ad extremum, eam partem ubi questio est, Quintiliani testimonio confirmemus, qui ait: Neque ea solum quæ t aliis disciplinis continentur, sed magis etiam quæ sunt tradita antiquitus, dicta & facta præclare & nosse, & animo semper agitare conueniet. Quæ profecto nusquam plura maioraque, quam in nostra ciuitatis monumentis reperiemus. An fortitudinem, fidem, iustitiam, continentiam, frugalitatem, contemptum doloris ac mortis, melius alii docebunt, quam Fabricii, Curii, Reguli, Decii, Mutii, alique innumerabiles? Quantum enim Græci preceptis valent, tantum Romani, quod est maius, exemplis. Vbi sunt qui utilitatem historiae cauillantur? quam maiorem quam in philosophia esse, & ratione & autoritate conuincimus. Postquam de utilitate satis diximus, superest ut aliquid adhuc, quæ pars prima a nobis proposita erat, de difficultate dicamus. Oportet in historico esse, præter ipsam mirabilem quandam & multis sane dotibus exaggeratam scribendi scientiam, alia multa sine quibus non possit suum munus implere: primum in cognoscenda re, solertiam, acumen, iudicium. Nam quotus quisque gerendis rebus, qui scribit interfuit? Qui vero interfuerunt, ii non modo, si a diuersis partibus steterint, inter se dissentire solent, sed etiam si ab eisdem. Raro namque eadem res a pluribus eodem modo narratur, partim studio aut odio: partim vanitate, cum aliqua quæ scire poterat, nesciens videri vult scire, vel non vult videri nescire: partim credulitate, cum aliis quibuscunque referentibus temere credidit. Vix enim fieri potest, ut vnus omnia quæ in re gerenda contingunt, sensibus suis perceperit. Nonne igitur ad huiusmodi veritatem eruendam historico opus est non minori accuratatione ac sagacitate, quam aut iudici in deprehendendo vero ac iusto, aut medico in præuidendo morbo atque curando? Deinde ubi non aliena sed tua notitia niteris,